

**Ivana Tucak Junaković
Vera Čubela Adorić
Zvezdan Penezić
Ana Proroković**

**ZBIRKA
PSIHOLOGIJSKIH
SKALA I UPITNIKA**

Svezak 5

Zadar, 2010.

Izdavač
Publisher
SVEUČILIŠTE U ZADRU
UNIVERSITY OF ZADAR

Glavni i odgovorni urednik
Editor in Chief
Ivana Tucak Junaković

Tajnik i izvršni urednik
Secretary and Managing Editor
Zvezdan Penezić

Uredništvo
Editorial Board
Ivana Tucak Junaković, Vera Čubela Adorić, Zvezdan Penezić, Ana Proroković

Recenzenti / Reviewers
Prof. dr. sc. Katica Lacković-Grgin
Doc. dr. sc. Zvonimir Galić

Lektura / Language editing
Marijana Bašić, prof.

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Znanstvena knjižnica Zadar

UDK 159.9.072(035)

ZBIRKA psihologijskih skala i upitnika / Katica
Lacković-Grgin ... <et al.>. - Zadar : Filozofski fakultet,
2002- . - sv. ; 30 cm

Sv. 5 / <urednici Ivana Tucak Junaković...
Et al.>. - 2010. - 97 str. : ilustr.

Bibliografija

ISBN 978-953-7237-63-9

100830032

ISBN 953-6721-04-X (cjelina)
ISBN 978-953-7237-63-9 (Svezak 5)

PREDGOVOR

Od izdavanja njezina prvoga sveska 2002. godine, Zbirka psihologijskih skala i upitnika se profilirala kao jedinstvena znanstveno-stručna edicija u hrvatskoj psihologiji koja sadrži na sustavan način prikazane rezultate konstrukcije, adaptacije i primjene različitih psihologijskih skala i upitnika koje su konstruirali ili adaptirali bivši odnosno sadašnji djelatnici i suradnici Odjela za psihologiju Sveučilišta u Zadru. Potaknuta osluškivanjem potreba studenata i stručnjaka znanstvene i primijenjene psihologije za validiranim psihologijskim instrumentima objedinjenim na jednome mjestu, Zbirka je nastala kao rezultat namjere da se svim zainteresiranim studentima, znanstvenicima i stručnjacima u praksi olakša pristup instrumentima koji bi im mogli pomoći u njihovu radu. Uz to, nadali smo se da će veća dostupnost psihologijskih skala i upitnika potaknuti nova istraživanja konstrukata koje ti instrumenti mjere, kao i daljnju validaciju instrumenata prezentiranih u Zbirci na novim uzorcima.

Treba naglasiti da Uredništvo Zbirke, od publiciranja njezina prvoga sveska, kontinuirano nastoji da svaki sljedeći svezak sadrži još kvalitetnije i informativnije priloge, kako bi se potencijalnim korisnicima što više olakšala odluka koje skale i upitnike koristiti za istraživačke potrebe, kao i da bi im se olakšala njihova primjena. Nadamo se da smo u tome dosad uspjeli, a naša će buduća nastojanja i dalje ići u smjeru publiciranja što kvalitetnijih priloga.

Rezultat je ovih nastojanja i izdavanje petoga jubilarnog sveska Zbirke psihologijskih skala i upitnika koji sadrži jedanaest priloga. Instrumenti, prikazani u njima, uglavnom su nastali odnosno bili adaptirani tijekom protekloga dvogodišnjeg razdoblja u okviru rada na znanstveno-istraživačkim projektima pri Odjelu za psihologiju Sveučilišta u Zadru. U prilogima novoga sveska Zbirke prikazane su skale i upitnici namijenjeni ispitivanju raznorodnih konstrukata: imanentne i ultimativne pravde, bračne stabilnosti, uspješnosti rješavanja bračnih konflikata, percipirane pravednosti u braku, sklonosti idealiziranju braka, privrženosti kućnim ljubimcima, tendencije socijalno poželjnoga odgovaranja, percipirane akademske kontrole, nade u budućnost čovječanstva, kvalitete obiteljskoga funkcioniranja i socijalne podrške. Dakle, kao i u prethodnim brojevima Zbirke, zahvaćeni su konstrukti iz različitih područja psihologije (socijalna, razvojna, psihologija ličnosti, edukacijska psihologija), što je odraz raznolikih interesa pojedinih autora. Od ukupno jedanaest prezentiranih instrumenata, šest su konstruirali autori priloga. Ostalih pet predstavlja adaptacije već postojećih instrumenata razvijenih u drugim kulturalnim okruženjima, pri čemu su autori adaptiranih verzija dobili suglasnost autora izvornih instrumenata za njihovu uporabu i objavljivanje adaptiranih verzija u Zbirci. Kao i u prethodnome svesku, i u petome su svesku Zbirke prilozi sadržajno ujednačeni. Započinju opisom teorijske pozadine konstrukta kojeg dani instrument mjeri, nakon čega je opisan instrument i uputa za njegovu primjenu te način bodovanja i formiranja rezultata. Slijedi detaljan opis osnovnih psihometrijskih karakteristika prezentiranoga instrumenta i eventualne sugestije budućim korisnicima. Na kraju priloga dan je popis osnovnih referenci i prikaz same skale/upitnika.

Na kraju, povodom izdavanja petoga jubilarnog sveska Zbirke, zahvaljujemo svim autorima, recenzentima i lektorima ukupno sedamdeset objavljenih priloga u ovih pet svezaka na njihovu doprinosu i suradnji. Nadamo se da će i ovaj, kao i buduću svescu Zbirke, opravdati očekivanja svojih potencijalnih korisnika, te da će pridonijeti kvaliteti istraživačkoga i stručnoga rada kako psihologa, tako i kolega srodnih struka.

Uredništvo

SADRŽAJ

Skala sklonosti idealiziranja braka

Vera Ćubela Adorić i Ivna Juranić

Skala imanentne i ultimativne pravde

Vera Ćubela Adorić i Marina Jurkin

Skala uspješnosti rješavanja bračnih konflikata

Vera Ćubela Adorić i Rafaela Kovač

Skala percipirane pravednosti u braku

Vera Ćubela Adorić i Lucija Mičić

Skala bračne stabilnosti

Vera Ćubela Adorić i Petromila Vugdelija

Skala socijalne podrške

Lozena Ivanov

Adaptirana Lexington skala privrženosti kućnim ljubimcima

Zvezdan Penezić, Jelena Levačić

Skala tendencije socijalno poželjnog odgovaranja (TESPO)

Ana Proroković

Skala percipirane akademske kontrole

Izabela Sorić i Irena Burić

Skala kvalitete obiteljskog funkcioniranja

Ana Šimunić, Ljiljana Gregov i Andrea Pupiće-Bakrač

Skala nade u budućnost (SN)

Ivana Tucak Junaković

SKALA SKLONOSTI IDEALIZIRANJA BRAKA

SKALA SKLONOSTI IDEALIZIRANJA BRAKA¹

Konstruirale: Vera Čubela Adorić i Jelena Jurević

Priredile: Vera Čubela Adorić i Ivna Juranić

1. Teorijska osnova

Pri opisivanju i evaluaciji svog braka ljudi su često pozitivno pristrani. To se očituje, između ostalog, u velikom broju pojedinaca koji svog partnera i bračnu vezu ocjenjuju kao „bolje od prosjeka“, te u povoljnijem procjenjivanju partnerovih značajki u odnosu na partnerove samoprocjene (koje su, također, nerijetko pozitivno pristrane!) (usp. Murray, Holmes i Griffin, 1996a, 1996b). Također, veliki je broj onih koji svoj brak opisuju kao (iznimno) sretan i pokazuju tendenciju slaganja s ekstremno pozitivnim tvrdnjama koje izražavaju zapravo nerealistična mišljenja, poput „Naš brak je idealan“, „S vremenom će se ljubav i razumijevanje u našem braku samo još povećati“ ili „Moj partner me nikad neće razočarati“ (Neff i Karney, 2005; Fowers, Veingrad i Dominicus, 2002).

S obzirom na to da u ovim istraživanjima često sudjeluju uglavnom osobe koje su se dobrovoljno javile za sudjelovanje i koje su više-manje u osnovi zadovoljne svojim brakom, ovakvi bi se nalazi mogli pripisati pozitivnoj samoselekcioniranosti. No, istraživanja su pokazala da tendencija nerealistično pozitivnog procjenjivanja partnera i bračne veze zapravo nije artefakt dobrovoljnosti sudjelovanja, bračnog zadovoljstva niti, pak, trajanja veze (Murray i Holmes, 1997, prema Gagné i Lydon, 2004). U isto vrijeme, utvrđeno je da pridonosi predanosti i stabilnosti veze kao i njezinoj općoj kvaliteti, uključujući veće zadovoljstvo, ljubav i povjerenje, te manju razinu konflikata (v. detaljnije kod Gagné i Lydon, 2004). Iz tog se razloga gore opisane tendencije smatraju izrazom *pozitivnih iluzija*, koje većina ljudi ima kako o sebi kao pojedincima (usp. Taylor i Brown, 1999) tako i o svojim vezama. U potonjem slučaju, te iluzije uključuju, konkretno, (a) *pristranost samouzdižanja*, tj. sustavno preuveličavanje pozitivnih značajki partnera i braka, (b) *pristranost optimističnosti*, tj. izraženi optimizam glede budućnosti vlastite veze i (c) *pristranost kontrole*, odnosno

¹ Prikaz skale, kao i njezine dosadašnje primjene, realizirani su u sklopu projekta „Iskustva nepravde i psihološka dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija“, koji je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH (269-1301422-1493).

precjenjivanje stupnja kontrole nad pozitivnim i negativnim događanjima u vlastitoj vezi (Gagné i Lydon, 2004).

Jedno od ključnih pitanja koje se u vezi s ovim tendencijama mogu postaviti je kako se takve, idealizirane percepcije uopće mogu održati. Naime, moglo bi se očekivati da suočavanje s „realnošću braka“ nužno vodi reduciranju, ako ne i gubitku iluzija. Doista, jedan od modela promjena u kvaliteti bračnog funkcioniranja stavlja naglasak upravo na ove procese „deiluzioniranja“ (v. Caughlin i Huston, 2006). To, međutim, još uvijek ne objašnjava kako, unatoč realnosti koja proturječi idealiziranim očekivanjima i međuzavisnosti koja ih primorava da tu realnost ne ignoriraju, veliki broj pojedinaca ipak ustraje u pozitivnim očekivanjima i nerealistično pozitivnoj evaluaciji svoje veze. Osnovno objašnjenje je da su ljudi, u isto vrijeme, snažno motivirani vjerovati da je veza, na koju su se obvezali i u koju su već uložili značajne resurse, vrijedna truda i daljnjih ulaganja (Gagné i Lydon, 2004). Iz tog razloga, disonanca koju generira suočavanje s odstupanjima od idealiziranih očekivanja može voditi selektivnom procesiranju i dosjećanju informacija pri evaluaciji partnera i braka, odnosno fokusiranju na pozitivne značajke partnera i veze. Neka istraživanja također sugeriraju da se pozitivna pristranost očituje više pri donošenju globalnih ili manje jasno određenih sudova (npr. „Moj partner ima dosta pozitivnih osobina“) nego kad se evaluacija odnosi na specifičnije značajke partnera ili aspekte veze koji su manje podložni različitim interpretacijama (npr. „Moj partner se izvrsno slaže s mojim roditeljima“) (Neff i Karney, 2005).

K tome, održavanju iluzija pridonosi i prilagođavanje vlastitih očekivanja realnim značajkama partnera i odnosa s njim, kao i usklađivanje vlastitih percepcija i ponašanja prema vlastitim i partnerovim očekivanjima, pa na taj način točnost uzajamnog opažanja može biti donekle i vlastita kreacija samih partnera (Gagné i Lydon, 2004; Murray, Holmes i Griffin, 1996a). Kao što navode Murray, Holmes i Griffin (1996b), pozitivne iluzije ne moraju značiti zaslijepljenost, niti idealističko iskrivljavanje nužno vodi razočarenju. Određeni stupanj idealističkog iskrivljavanja zapravo stvara pozitivno ozračje u vezi, koje pojedincu daje osjećaj sigurnosti i pouzdanje da je, unatoč svim svojim „nesavršenostima“, ta veza dobra i vrijedna održavanja. Dakako, u evaluaciji veze važno je biti realističan; štoviše, istraživanja pokazuju da stvarno poznavanje i realistično procjenjivanje partnera pridonosi osjećaju uzajamnog razumijevanja i prihvaćanja i, time, kvaliteti veze (Gagné i Lydon, 2004). Međutim, točnost i realistično gledanje na vezu nisu alternative opisanim pristranostima nego, naprotiv, mogu uspješno koegzistirati i pridonositi pozitivnim ishodima u vezi srazmjerno

stupnju u kojem zadovoljavaju potrebu za jasnom i realističnom predodžbom o statusu veze i o partneru a, u isto vrijeme, i za osjećajem sigurnosti i pouzdanja u vezu, koji u konačnici funkcionira i kao sigurna baza zahvaljujući (a ne unatoč!) kojoj se pojedinac može suočiti s realnošću svoje veze, bez rizika da će ono što „otkrije“ bitno ugroziti njegovo samopoštovanje ili samu vezu (Gagné i Lydon, 2004; Murray, Holmes i Griffin, 1996b; Neff i Karney, 2005).

Premda su, prema postojećim nalazima, idealiziranju skloni mnogi pojedinci, u tom pogledu postoje i određene varijacije, koje mogu biti povezane s nekim individualnim značajkama (npr. samopoštovanje, tip privrženosti, potreba za spoznajom; v. Gagné i Lydon, 2004) kao i sa značajkama same veze (npr. stadij u razvoju veze) i bračnih partnera kao para. U vezi s potonjim, u jednom našem istraživanju profila slaganja među partnerima u evaluaciji različitih domena bračnog funkcioniranja, različiti tipovi parova s obzirom na te obrasce (ne)slaganja, uspoređeni su, između ostalog, i po tendenciji idealiziranja svoje bračne veze (v. Ćubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Jurević, 2007). Za potrebe mjerenje te tendencije, Ćubela Adorić i Jurević su 2006. konstruirale novi instrument, čija je konačna verzija opisana u nastavku ovog priloga. Pri sastavljanju tvrdnji vodilo se računa o različitim, ranije opisanim načinima na koje se ova pristranost manifestira pri evaluaciji partnera i bračne veze. Također, nastojalo se izbjeći prosuđivanje o specifičnim, usko definiranim atributima partnera ili veze budući da se, kako je ranije rečeno, idealističko iskrivljavanje manifestira više pri donošenju globalnih prosudbi.

2. Opis skale

Skala sklonosti idealiziranja braka sastoji se od 13 tvrdnji koje na različite načine izražavaju tendenciju idealiziranja bračne veze (npr. *Naš je brak idealan; Mi se međusobno slažemo koliko to u ovom svijetu dvije osobe uopće mogu*; v. prikaz pojedinih čestica na kraju ovog priloga). Treba uočiti da je samo jedna čestica (br. 6) u ovoj konačnoj verziji formulirana negativno pa, prije izračunavanja ukupnog rezultata na skali, procjene na njoj treba bodovati u suprotnom smjeru nego kod ostalih čestica.

Stupanj slaganja s pojedinim tvrdnjama ispitanik procjenjuje na skali od -3 (potpuno netočno) do +3 (potpuno točno). Prije izračunavanja ukupnog rezultata procjene se boduju od 1 do 7, što za sve čestice - osim već spomenute br. 6 - znači da se procjena „-3“ boduje sa 1 a procjena „+3“ sa 7. Ukupan rezultat određuje se kao prosječna vrijednost procjena na

pripadajućim česticama, tako da je teoretski raspon rezultata između 1 i 7. Pritom veći rezultat ukazuje na veću izraženost tendencije idealiziranja braka.

Ova skala do sada je primijenjena u dva nezavisna istraživanja s uzorcima bračnih parova. U prvom istraživanju sudjelovalo je ukupno 366 ispitanika, odnosno 183 bračna para koja su u vrijeme istraživanja bila u braku između 3 i 7 godina (v. detaljnije kod Ćubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Jurević, 2007). U drugom istraživanju sudjelovalo je 160 bračnih parova koji su u to vrijeme bili u tranziciji u roditeljstvo, pri čemu su polovinu činili budući roditelji (između 3. i 7. mjeseca trudnoće) a drugu polovinu oni koji su svoje prvo dijete dobili u proteklih 2-8 mjeseci (v. detaljnije kod Tucak Junaković, Ćubela Adorić i Nekić, 2009). Radi se, dakle, u oba slučaja o razmjerno mlađim parovima, koji su u vrijeme sudjelovanja u istraživanju bili u braku, u prosjeku, oko četiri i pol godine (I. istraživanje), odnosno oko godinu i pol dana (II. istraživanje).

3. Psihometrijske osobine

Analize latentne strukture ove skale u obje su primjene provedene pod modelom zajedničkih faktora, s kvadriranim koeficijentima multiple korelacije kao procjenama komunaliteta, te Kaiser-Guttmanovim kriterijem za određivanje značajnih faktora. U oba je slučaja izlučen jedan faktor, koji objašnjava 47% (1. primjena) i 36% (2. primjena) zajedničke varijance njezinih čestica. Jednofaktorske solucije utvrđene su i u zasebnim analizama s obzirom na spol i razdoblje tranzicije u roditeljstvo u kojem su se ispitanici nalazili (v. detaljnije kod Jurević, 2007; Tucak Junaković, Ćubela Adorić i Nekić, 2009).

U prvoj su primjeni sve čestice na skali imale zadovoljavajuće visoka (tj. $>.30$) zasićenja na izlučenom faktoru, kao i nespuriozne korelacije s ukupnim rezultatom. U skladu s tim, dobivene su razmjerno visoke vrijednosti Cronbachovog alpha koeficijenta (v. tablicu 1). Slično se može reći i za drugu primjenu, u uzorku parova u tranziciji u roditeljstvo, u kojoj je samo čestica br. 13 pokazala nešto niže vrijednosti faktorskog zasićenja (.28) i nespuriozne korelacije s ukupnim rezultatom (.24). Zasebne analize s obzirom na spol i razdoblje tranzicije sugeriraju da je ova čestica „problematična“ prvenstveno kod žena nakon rođenja djeteta ($r_{iF}=.19$, $r_{it}=.18$), a u nešto manjoj mjeri i kod budućih očeva ($r_{iF}=.24$, $r_{it}=.16$). O razlozima bi se, dakako, moglo spekulirati, ali se, za sada, preporučuje zadržavanje ove čestice. Kao što pokazuju rezultati naših analiza, njezinim isključivanjem se pouzdanost tipa unutarnje

konzistencije neznatno mijenja, kako u cijelom uzorku ($\alpha=.86$) tako i u navedenim podskupinama majki ($\alpha=.88$, nasuprot .87 kad se zadrži ta čestica) i budućih očeva ($\alpha=.84$, nasuprot .83 kad se zadrži ta čestica).

U tablici 1 prikazani su osnovni deskriptivni statistici, koji su utvrđeni u dvije primjene ove skale. Kao što se može vidjeti, unatoč pomaku aritmetičkih sredina prema većim vrijednostima, indeksi raspršenja upućuju na zadovoljavajuće visoku osjetljivost skale u obje primjene. No, treba istaknuti da su u obje primjene rezultati Kolmogorov-Smirnovljevog testa pokazali značajno odstupanje od normalne distribucije (I. primjena: $d = .136$, II. primjena: $d = .113$, oba $p < .01$). S obzirom na to da se, u oba slučaja, radi ne samo o razmjerno mladim parovima, nego i onima kod kojih je uvjet sudjelovanja bio, dakle, pristanak oba partnera, ova odstupanja, kao i pomak u smjeru većih vrijednosti, vjerojatno se mogu pripisati pozitivnoj samoselekciji.

U prvoj primjeni utvrđeno je da muškarci na ovoj skali postižu u prosjeku značajno veći rezultat od svojih partnerica ($t = 2.14$, $p = .04$). Premda nije osobito velika, ova razlika sugerira da su muškarci skloniji izražavati svoje slaganje s tvrdnjama na ovoj skali na osnovi njihove facijalne valjanosti, ne uviđajući da se slažu s nerealistično pozitivnim opisima bračne veze. Žene su pri ovim procjenama možda sklonije elaboraciji; osim toga, često imaju bogatiju socijalnu mrežu i možda bolji uvid u funkcioniranje drugih bračnih veza, te mogu biti sklonije koristiti te konkretne primjere kao standard pri donošenju vlastitih procjena. Dakako, ovo je samo jedno moguće objašnjenje, koje treba uzeti s rezervom (i tek provjeriti u narednim istraživanjima), tim prije što su postojeći nalazi o spolnim razlikama u točnosti i pristranostima u evaluaciji bliskih veza vrlo nekonzistentni (usp. Gagné i Lydon, 2004). To potvrđuje i činjenica da u drugoj našoj primjeni ove skale nije utvrđena značajna spolna razlika na razini cijelog uzorka ($p = .08$). Međutim, kad je u obzir uzeto i razdoblje tranzicije u roditeljstvo, pokazalo se da to zapravo vrijedi prvenstveno za razdoblje nakon rođenja djeteta; u podskupini parova koji su u razdoblju trudnoće ponovo je utvrđena izraženija tendencija idealiziranja kod muškaraca nego kod žena ($Mm = 6.2$ i $Mž = 6.0$, $p = .05$). Efekt samog razdoblja također se pokazao značajnim ($F = 9.504$, $p = .002$): oni koji su već postali roditelji općenito su manje skloni idealiziranju ($M = 5.8$) nego oni koji tek očekuju rođenje svog prvog djeteta ($M = 6.1$).

Dok u potonjem istraživanju nije bilo značajne povezanosti rezultata na ovoj skali s dobi ili trajanjem veze (oba $p > .05$), u prvoj primjeni utvrđena je slaba ali značajna tendencija opadanja idealiziranja s dobi ($r = -.12$, $p < .05$) i s trajanjem bračne veze ($r = -.14$, $p < .01$).

Može se pretpostaviti da bi ove povezanosti bile izraženije u uzorcima ispitanika, odnosno parova koji su puno heterogeniji po dobi i trajanju bračne veze.

Za konstruktnu valjanost ove skale relevantni su i podaci o njezinim značajnim, pozitivnim korelacijama s mjerama različitih aspekata kvalitete bračnog funkcioniranja. Uz korelaciju od .79 ($p < .01$) s rezultatima na Upitniku bračne usklađenosti (UBU, Ćubela, 2002), koja je utvrđena u prvoj primjeni, značajne povezanosti dobivene su sa svim skalama koje sadrži UPKBO. U tablici 2 navedene su vrijednosti dobivenih koeficijenata korelacije s onim skalama UPKBO koje su primijenjene u oba istraživanja. U skladu s navodima iznijetim u uvodnom dijelu ovog priloga, oni koji na ovoj skali postižu veće rezultate su, u prosjeku, zadovoljniji svojim brakom te svoj odnos s partnerom doživljavaju kao usklađeniji, pravedniji, stabilniji i uspješniji s aspekta efikasnosti rješavanja uzajamnih sukoba, kao i u nizu drugih domena (Ćubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Jurević, 2007). Konačno, usporedba različitih tipova parova s obzirom na obrasce (ne)slaganja u pozitivnoj evaluaciji kvalitete bračnog funkcioniranja u dvanaest domena pokazala je da među njima postoje razlike i u tendenciji idealiziranja, koja se pokazala najizraženijom kod onih tipova koje inače karakterizira visoko slaganje među partnerima u evaluaciji svih ili većine domena (tzv. vitalni i balansirani tip) a najslabije izražena kod tzv. konfliktnog tipa, koji karakterizira najveće neslaganje među partnerima u evaluaciji svih ispitivanih domena. Međutim, parovi u ovom uzorku (kao i oni koji su sudjelovali u drugoj primjeni) pokazali su, općenito, određeno slaganje i u ovoj tendenciji idealiziranja (v. detaljnije kod Ćubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Jurević, 2007).

Općenito, može se zaključiti da Skala sklonosti idealiziranja braka predstavlja zadovoljavajuće homogenu i osjetljivu mjeru generalne tendencije idealiziranja. Rezultati inicijalnih primjena u uzorcima parova koji su razmjerno kraće vrijeme u braku pružili su određenu potvrdu o njezinoj valjanosti. U daljnjoj validaciji trebalo bi pokušati izbjeći pozitivnu samoselekciju ispitanika i, također, obuhvatiti i partnere srednje i starije dobi, odnosno one koji se nalaze u kasnijim stadijima braka, kao i one koji se nalaze na samom početku svoje bračne veze.

Tablica 1. Osnovni deskriptivni statistici Skale sklonosti idealiziranja braka u dvije nezavisne primjene u uzorcima bračnih parova: 1. – Jurević (2007), 2. – Tucak Junaković, Čubela Adorić i Nekić (2009)

		M	min	max	Fergusonov delta indeks	SD	α
1. primjena	Cijeli uzorak (N=366)	5.7	1.8	7	.81	0.97	.91
	Žene (N=183)	5.6	1.8	7		1.02	.92
	Muškarci (N=183)	5.8	1.8	7		0.91	.90
2. primjena	Cijeli uzorak (N=320)	5.9	1.1	7	.74	1.21	.86
	Žene (N=160)	5.9	1.3	7		1.22	.88
	Muškarci (N=160)	5.9	1.5	7		1.17	.84

Tablica 2. Korelacije rezultata na Skali sklonosti idealiziranja braka s nekim drugim skalama UPBKO u dva nezavisna istraživanja: primjena I – Jurević (2007); primjena II – Tucak Junaković, Čubela Adorić i Nekić (2009)

	Primjena I (N=366)	Primjena II (N=320)
Skala UPKBO		
Bračno zadovoljstvo	.80	.78
Bračna stabilnost	.84	.81
Percipirana pravednost	.78	.77
Uspješnost rješavanja konflikata	.72	.74

Napomena: svi $p < .01$

4. Literatura

- CAUGHLIN, J. P., HUSTON, T. L. (2006). The affective structure of marriage. U: A. L. VANGELISTI i D. PERLMAN (ur.). *The Cambridge handbook of personal relationships* (str. 133-155). Cambridge University Press.
- ĆUBELA, V. (2002). Upitnik bračne usklađenosti, U: K. LACKOVIĆ-GRGIN, A. PROROKOVIĆ, V. ĆUBELA i Z. PENEZIĆ (ur.). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Sv. 1* (str. 83-86), Filozofski fakultet u Zadru.
- ĆUBELA ADORIĆ, V., JUREVIĆ, J., JURKIN, M. (2008). Marital satisfaction, idealization, adjustment and stability in different types of marriage. Rad prezentiran na skupu 4th *European Conference on Positive Psychology*, Rijeka, Hrvatska.
- FOWERS, B. J., VEINGRAD, M. R., DOMINICIS, C. (2002). The unbearable lightness of positive illusions: Engaged individuals' explanations of unrealistically positive relationship perceptions. *Journal of Marriage & Family*, 64, 450-460.
- GAGNE, F. M., LYDON, J. E. (2004). Bias and accuracy in close relationships. *Personality and Social Psychology Review*, 8(4), 322-338.
- JUREVIĆ, J. (2007). *Obrasci slaganja među partnerima u procjeni bračnog funkcioniranja i percepcija opće kvalitete braka*. Diplomski rad. Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- MURRAY, S. L., HOLMES, J. G., GRIFFIN, D. W. (1996a). The benefits of positive illusion: Idealization and the construction of satisfaction in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(1), 79-98.
- MURRAY, S. L., HOLMES, J. G., GRIFFIN, D. W. (1996b). The self-fulfilling nature of positive illusions in romantic relationships: Love is not blind, but prescient. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(6), 1155-1180.
- NEFF, L. A., KARNEY, B. R. (2005). To know you is to love you: The implications of global adoration and specific accuracy for marital relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(3), 480-497.
- TAYLOR, S., BROWN, J. (1999). Illusion and well-being: A social-psychological perspective on mental health. U: R. F. BAUMEISTER (ur.). *The self in social psychology* (str. 43-66). Psychology Press: Taylor & Francis Group.

TUCAK JUNAKOVIĆ, I., ĆUBELA ADORIĆ, V., NEKIĆ, M. (2009). Neki aspekti kvalitete bračnog funkcioniranja tijekom tranzicije u roditeljstvo. Rad prezentiran na skupu *XIX. Dani Ramira i Zorana Bujasa*, Zagreb, Hrvatska.

SKALA SKLONOSTI IDEALIZIRANJA BRAKA

Dolje je naveden niz tvrdnji koje izražavaju različite ocjene kvalitete bračne veze i odnosa s bračnim partnerom. Koliko se te ocjene slažu s mišljenjem koje Vi imate o svom braku i partneru?

Pročitajte pažljivo svaku tvrdnju i na skali od 7 stupnjeva zaokružite onaj broj koji najbolje odgovara Vašem mišljenju. Značenje brojeva na skali je sljedeće:

-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
potpuno netočno	uglavnom netočno	donekle netočno	niti točno, niti netočno	donekle točno	uglavnom točno	potpuno točno

1. Naš je brak idealan.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
2. Mi se međusobno slažemo koliko to u ovom svijetu dvije osobe uopće mogu.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
3. Moj suprug /moja supruga/ i ja se u potpunosti razumijemo.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
4. Nikad mi se nije dogodilo da prema svom suprugu /svojoj supruzi/ ne osjećam ljubav.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
5. Ništa što sam o svom suprugu /svojoj supruzi/ doznala /doznao/ nije me razočaralo.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
6. Naš bi brak mogao biti sretniji. ®	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
7. Nikad ni na trenutak nisam požala /požalio/ što sam u ovom braku.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
8. Ne vjerujem da brak može biti puno sretniji od našeg.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
9. Da sam mogla /mogao/ birati između svih mogućih partnera na svijetu, nisam mogla /mogao/ napraviti bolji izbor od svog supruga /svoje supruge/.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
10. Moj suprug /moja supruga/ ima sve osobine koje sam oduvijek željela /želio/ od svog bračnog partnera.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
11. Moj suprug /moja supruga/ ima potpuno razumijevanje za moja raspoloženja.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
12. Ne mogu zamisliti da sam u braku s bilo kim drugim.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
13. U našem sam braku uvijek bila iskrena /bio iskren/ prema svom suprugu /svojoj supruzi/.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3

® - čestica koju treba bodovati u suprotnom smjeru od ostalih

SKALA IMANENTNE I ULTIMATIVNE PRAVDE

SKALA IMANENTNE I ULTIMATIVNE PRAVDE

Adaptirale i priredile: Vera Ćubela Adorić i Marina Jurkin

1. Teorijska osnova

Vjerovanje u pravednost svijeta (VUPS) jedno je od fundamentalnih vjerovanja, koje pojedincu pruža osjećaj sigurnosti, mogućnosti kontrole i predviđanja događaja u svijetu u kojem živi (Lerner, 1980). Adaptivnost ovog vjerovanja potvrđena je u nizu istraživanja u kojima je ono bilo reprezentirano skupom tvrdnji o pravednosti svijeta općenito (tzv. generalno VUPS; npr. *Mislim da je svijet u kojem živimo u osnovi pravedan*) i prema pojedincu osobno (tzv. personalno VUPS; npr. *U životu obično dobivam ono što i zaslužujem*) (v. detaljniji prikaz skala generalnog i personalnog VUPS, te njihovih korelata u domeni subjektivne dobrobiti i mentalnog zdravlja kod Ćubela, 2002; Ćubela Adorić, 2004). Međutim, dosadašnja istraživanja i tumačenja u ovom području sugeriraju da se radi o, zapravo, složenom sustavu vjerovanja koja - premda počivaju na istoj osnovnoj premisi da je svijet u kojem živimo u osnovi pravedan i imaju istu osnovnu funkciju čuvanja predodžbe pravednog svijeta - mogu u isto vrijeme reflektirati različite strategije i mehanizme kojima se ta bazična predodžba nastoji zadržati (v. Dalbert, 2001; Lerner, 1980; Maes, 1998).

Naime, kao što predviđa teorija motiva pravednosti (Lerner, 1980, 1998), potreba da se sačuva bazično vjerovanje u pravednost svijeta može rezultirati nekim reakcijama - poput umanjivanja nepravde ili okrivljavanja žrtve za ono što joj se dogodilo - kojima se, zapravo, dodatno pojačava učinak nepravde. Takve, naizgled paradoksalne reakcije nije teško razumjeti ako se ima u vidu da konačni cilj motiva pravednosti nije uspostavljanje pravde kao takve već održavanje slike pravednog svijeta (Lerner, 1980). U skladu s tim, istraživanja pokazuju da korelacije mjera VUPS s mjerama osjetljivosti na nepravdu (v. Ćubela Adorić i Jurkin, 2008) i subjektivne važnosti pravde (tzv. centralnost pravde; v. Ćubela Adorić i Kvartuč, 2007; Dalbert, 2001) variraju u rasponu od neznčajnih do tek slabo pozitivnih. Također, mjere VUPS pokazale su se efikasnijim prediktorom pozitivnih (prosocijalnih) i negativnih (antisocijalnih) reakcija na opaženu nepravdu (Dalbert, 2001).

Povezanost mjera generalnog VUPS s različitim, prosocijalnim i antisocijalnim reakcijama na opaženu nepravdu može se objasniti salijentnošću različitih faceta VUPS u danoj situaciji. U ovom slučaju posebice je važna distinkcija između vjerovanja u tzv. immanentnu i ultimativnu pravednost, koju je predložio Maes (1992).

Vjerovanje u *immanentnu* pravednost odnosi se na tendenciju da se opaženi događaji ili ishodi interpretiraju kao ekspresija pravde, po načelu da se svakom događa ono što je na neki način ipak zaslužio (Maes, 1992, 1998). Iz te perspektive, tendencije poput umanjivanja ili čak negiranja nepravde te okrivljavanja žrtve nepravde zapravo su načini uspostavljanja kognitivne ravnoteže korištenjem „strategije zaključivanja unatrag“, odnosno s opaženog ishoda na odgovarajuće antecedente (Lerner, 1998). S obzirom na sličnosti s načinom rasuđivanja u stadiju koji je Piaget svojedobno opisao kao moralni realizam, Maes (1992) je za ovu facetu vjerovanja u pravednost preuzeo termin „immanentna pravednost“. S razvojem se ova generalna tendencija interpretiranja događaja u svijetu reducira ali može biti i dalje snažna (premda ne nužno i svjesna) odrednica reakcija pojedinca, posebice kad je suočen s nepravdom koja predstavlja snažnu prijetnju njegovoj slici pravednog svijeta i koju ne može ignorirati niti eliminirati (Lerner, 1980, 1998).

Dakako, ovakav način kognitivnog restrukturiranja opažene nepravde ima svoje granice koje, prije svega, postavlja sama realnost. Ako nepravdu nije moguće reinterpretirati niti ispraviti direktnom intervencijom, zadovoljenje motiva pravednosti može pružiti vjerovanje da će doživljena nepravda prije ili kasnije biti ispravljena ili barem kompenzirana te pravda na taj način *u konačnici* ipak zadovoljena. Takvo očekivanje, koje reflektira ono što Maes (1992) naziva vjerovanjem u *ultimativnu* pravednost, također je način postizanja kognitivne ravnoteže, koji omogućuje asimiliranje nepravde u postojeću shemu pravednog svijeta. No, za razliku od vjerovanja u immanentnu pravednost, nema negativne implikacije po prosudbe o samoj žrtvi nepravde. Štoviše, budući da ne negira nepravdu onog što joj se dogodilo, trebalo bi pridonositi pozitivnim, prosocijalnim reakcijama, od simpatije i suosjećanja do direktnog pomaganja i ispravljanja nanijete joj nepravde (Maes, 1992, 1998). Također, kad je riječ o osobnim iskustvima nepravde, ovo bi vjerovanje trebalo pridonijeti lakšem prihvaćanju takvih iskustava i efikasnijem suočavanju, te općenito optimističnijem gledanju na budućnost.

Budući da su prethodna istraživanja pokazala da postoje individualne razlike u reakcijama na opaženu nepravdu koje se donekle mogu objasniti stupnjem prihvaćanja tvrdnji o pravednosti svijeta, kao varijablom relativno stabilnih individualnih razlika, Maes (1992) je konstruirao instrument namijenjen mjerenju individualnih razlika u vjerovanju u immanentnu i ultimativnu pravednost, kao dviju faceta VUPS koje bi mogle pridonijeti efikasnijem predviđanju prosocijalnih i antisocijalnih reakcija u tim situacijama. Instrument je nazvao *Skala immanentne i ultimativne pravde*. Skala je prvi put primijenjena u istraživanju u kojem su ispitivane relacije različitih vjerovanja u pravednost svijeta s nizom kognitivnih, afektivnih i bihevioralnih varijabli povezanih s percepcijom obolijevanja od karcinoma, od evaluacije

onih koji već imaju takvu dijagnozu do procjene osobnog rizika i efikasnosti različitih oblika preventivnog zdravstvenog ponašanja te medicinskog i društvenog tretmana ove bolesti (Maes, 1992, 1998). Kao što se moglo i očekivati, povezanost između subskala imanentne i ultimativne pravde pokazala se značajnom i pozitivnom ($r = .39$) ali su, u isto vrijeme, utvrđene sustavne razlike u obrascima njihovih korelacija s drugim varijablama, koje su u skladu s pretpostavljenom distinkcijom.

Ukratko, vjerovanje u *imanentnu* pravednost bilo je povezano s negativnijom a vjerovanje u ultimativnu pravednost s pozitivnijom evaluacijom oboljelih od karcinoma. K tome, vjerovanje u imanentnu pravednost koreliralo je i s tendencijom da se odgovornost za bolest atribuiraju (i) samom oboljelom pojedincu te, u skladu s tim, s okrivljavanjem i moralnim osuđivanjem samih oboljelih. Radi se, zapravo, o generalnoj tendenciji internalnih atribucija za takve ishode koja se očitovala i u povezanosti ovog vjerovanja s tendencijom bihevioralnog i karakterološkog *samookrivljavanja* u (hipotetskom) slučaju vlastitog obolijevanja od karcinoma. Uz pozitivnu korelaciju s jednom mjerom „drakonizma“ (odn. netolerantnosti i neprihvatanja isprika za ljudske pogreške ili slabosti), ovi rezultati sugeriraju da vjerovanje u imanentnu pravednost implicira i tendenciju da se o negativnim ishodima u životu pojedinca sudi u terminima njegove moralne (ne)ispravnosti. Štoviše, vjerovanje da je negativan ishod neizbježna posljedica moralne „pogreške“ reflektira zapravo determinističko gledanje na životne događaje, koje može pridonijeti percepciji većeg osobnog rizika i manjeg pouzdanja u mogućnosti prevencije i izlječenja, što je također potvrđeno u ovom istraživanju.

S druge strane, pokazalo se da su rezultati na subskali *ultimativne* pravednosti povezani s procjenom manjeg osobnog rizika i s većom spremnošću poduzimanja preventivnih postupaka (od odustajanja od loših navika do podvrgavanja preventivnim pregledima) te s pouzdanjem u efikasnost različitih institucija i programa u prevenciji i liječenju bolesti. Ovo vjerovanje pridonosi, dakle, optimizmu glede budućih ishoda koji se temelji i na pouzdanju u mogućnost kontrole vlastitog ponašanja te na benevolentnijoj slici svijeta. Jednostavno rečeno, pozitivna dijagnoza (ili bilo koji negativan ishod) ne doživljava se kao neka „moralna“ osuda ali niti kao „konačna presuda“, pa su ispitanici koji više vjeruju u ultimativnu pravednost bili skloniji ocjeni da bi lakše prihvatili takvu dijagnozu i sigurniji u svoju sposobnost suočavanja s bolešću. Kao i vjerovanje u imanentnu pravednost, vjerovanje u ultimativnu pravednost također ima posljedice za percepciju sličnih ishoda kod drugih ljudi – ali su one po svojoj valenciji bitno drugačije. Ukratko, uz već spomenutu pozitivniju evaluaciju osoba s ovom dijagnozom te uglavnom neznačajne povezanosti s tendencijom da ih se okrivljava za vlastitu bolest, osobe sklonije vjerovanju u ultimativnu pravdu imaju, u prosjeku, i više

povjerenja u efikasnost institucija i programa koji se bave tretmanom i prevencijom, te su spremnije i osobno podržati takve programe (npr. putem donacija).

Prije prikaza hrvatske verzije ove skale i njezinih relacija s nekim drugim varijablama, koje su utvrđene u našim istraživanjima, važno je istaknuti da su i naredna istraživanja, koja je proveo Maes sa svojim suradnicima, potvrdila važnost distinkcije između ove dvije forme VUPS. Npr. istraživanja u domeni školskog postignuća pokazuju da je vjerovanje u imanentnu pravednost povezano, između ostalog, s ispitnom anksioznošću, visokom razinom aspiracije, važnošću koju pojedinac pridaje postizanju dobrih ocjena i pohvala kao ciljevima učenja, te s izraženijom tendencijom atribuiranja postignuća internalnim stabilnim uzrocima (Maes i Kals, 2004). Imajući u vidu da ovo vjerovanje implicira i sklonost da se svaki ishod (pa i rijetki neuspjesi) interpretira i u terminima „vrlina i mana“ pojedinca, ovakav obrazac nalaza sugerira da vjerovanje u imanentnu pravednost teško može funkcionirati kao osobni resurs - osim kod onih koji konstantno postižu visoki uspjeh. Takvu funkciju, čini se, bolje ispunjava vjerovanje u ultimativnu pravednost, za koje se i pokazalo da, između ostalog, korelira sa zadovoljstvom postignućem i pozitivnim emocijama koje su povezane s postignućem, te s tendencijom interpretiranja uspjeha i neuspjeha i u terminima uloženog napora i strategija učenja. Maes i Schmitt (1999) navode, također, da je samo vjerovanje u ultimativnu pravdu povezano s osjećajem egzistencijalne krivnje. U istom istraživanju utvrđeno je i da su ova dva vjerovanja povezana s preferencijama za različita načela pravednosti; pritom je preferiranje načela jednakosti i potrebe bilo povezano s vjerovanjem u ultimativnu pravednost, a preferiranje načela jednakosti omjera ili proporcionalnosti uloga i dobiti s vjerovanjem u imanentnu pravednost (Maes i Schmitt, 1999).

2. Opis skale

Skala imanentne i ultimativne pravde sastoji se od devet tvrdnji, od kojih pet pripada subskali imanentne pravde (npr. *Gotovo se nitko ozbiljno ne razboli a da to nije zaslužio*) a četiri subskali ultimativne pravde (npr. *I osobe koje nisu imale sreće u životu mogu očekivati da će se na kraju nešto dobro dogoditi*). Sadržaj svih čestica može se vidjeti u prikazu skale na kraju ovog priloga. Svoje (ne)slaganje s pojedinim tvrdnjama ispitanik izražava na skali procjene od pet stupnjeva (1 = izrazito se ne slažem, 5 = izrazito se slažem). Ukupan rezultat na subskalama imanentne i ultimativne pravde određuje se kao prosječna vrijednost procjena na pripadajućim česticama. Sukladno tome, teoretski raspon rezultata na obje subskale je

između 1 i 5. Pritom veći rezultat ukazuje na izraženije vjerovanje u imanentnu odnosno ultimativnu pravdu.

Skala imanentne i ultimativne pravde do sada je primijenjena u jednom istraživanju na skupinama studenata Sveučilišta u Zadru ($N = 178$) i Sveučilišta u Mostaru ($N = 147$), čiji je primarni cilj bila validacija nekih mjera osjetljivosti na nepravdu (v. Ćubela Adorić i Jurkin, 2008) i kolektivne krivnje (Ćubela Adorić, 2008).¹ Prosječna dob sudionika u obje je skupine bila oko 20 godina (Zadar: $M = 19.8$, $SD = 1.971$; Mostar: $M = 19.6$, $SD = 2.007$). Treba napomenuti da su u oba uzorka prevladavale žene (Zadar: 86%, Mostar: 78%), što je u skladu sa spolnom strukturom zastupljenih studijskih grupa. Pri interpretaciji dobivenih rezultata treba, dakako, voditi računa o ograničenjima koja mogu proizaći iz spolne kao i iz dobne strukture ispitanih skupina.

3. Psihometrijske osobine

Analize latentne strukture pojedinih subskala Skale imanentne i ultimativne pravde u obje su primjene provedene pod modelom zajedničkih faktora, s kvadriranim koeficijentima multiple korelacije kao procjenama komunaliteta i uz korištenje Kaiser–Guttmanova kriterija za određivanje značajnih faktora. Kod obje subskale dobivene su solucije s jednim faktorom čija je svojstvena vrijednost veća od 1.

Kod subskale **imanentne** pravde, izlučeni faktor objašnjava 41.8% zajedničke varijance njezinih čestica u zadarskom uzorku i 43.5% u mostarskom uzorku. Pritom sve čestice u obje primjene imaju relativno visoke saturacije (.50 ili veće). U skladu s tim, i nespuriozne korelacije pojedinih čestica s ukupnim rezultatom na ovoj subskali također su zadovoljavajuće visoke (.45 ili veće).

Kod subskale **ultimativne** pravde izlučeni faktor objašnjava 42.5% zajedničke varijance njezinih čestica u zadarskom uzorku i 36.8% varijance u mostarskom uzorku. Kao i u slučaju prethodne subskale, nespuriozne korelacije pojedinih čestica s ukupnim rezultatom u obje su primjene zadovoljavajuće visoke (.43 ili veće).

U prilog homogenosti ovih dviju subskala govore i rezultati analiza pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije. Kao što se može vidjeti iz tablice 1, u obje su primjene dobivene

¹ Istraživanje je provedeno u sklopu projekta „*Iskustva nepravde i psihološka dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija*“, koje je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH (br. 269-1301422-1493). Za adaptaciju i primjenu Skale imanentne i ultimativne pravde u spomenutom istraživanju, kao i za njezino objavljivanje u ovom prilogu, dobivena je suglasnost autora izvorne verzije.

vrijednosti Cronbachovog alpha koeficijenta koje se mogu smatrati zadovoljavajuće visokima, posebice ako se ima u vidu razmjerno mali broj čestica na pojedinim subskalama.

Za procjenu faktorske valjanosti provedena je i analiza latentne strukture cijele skale. U obje primjene dobivene su dvofaktorske solucije, koje objašnjavaju 43.6% zajedničke varijance svih devet čestica u zadarskom uzorku i 42.8% zajedničke varijance svih čestica u mostarskom uzorku. Obje solucije pokazale su se faktorski „čistima“: na prvom izlučenom faktoru u Varimax soluciji značajna (.48 ili veća) zasićenja imale su samo čestice sa subskale imanentne pravde, a na drugom faktoru čestice sa subskale ultimativne pravde. Dobivene solucije u skladu su s pretpostavkom da su vjerovanja u imanentnu i ultimativnu pravednost dvije relativno nezavisne facete vjerovanja u pravednost svijeta, koje se međusobno ne isključuju (Maes, 1998). Tome u prilog govore i razmjerno niske ali značajne, pozitivne korelacije između dvije subskale (Zadar: $r = .25$; Mostar: $r = .29$, oba $p < .01$).

Tablica 1. Osnovni deskriptivni statistici pojedinih subskala Skale imanentne i ultimativne pravde u uzorcima studenata iz Zadra ($N = 178$) i Mostara ($N = 147$)

Subskala	uzorak	M	min	max	Fergusonov delta indeks	SD	α
Imanentna pravda	Zadar	1.8	1.0	3.6	.77	.657	.76
	Mostar	2.0	1.0	4.2	.72	.812	.79
Ultimativna pravda	Zadar	3.5	1.0	5.0	.83	.725	.76
	Mostar	3.6	1.0	5.0	.87	.746	.71

Osim koeficijente pouzdanosti, u tablici 1 prikazane su i prosječne vrijednosti dobivenih rezultata na pojedinim subskalama, kao i vrijednosti nekih osnovnih parametara za ocjenu osjetljivosti ovih dviju subskala. Dobiveni rasponi rezultata i vrijednosti Fergusonovog delta indeksa upućuju na nešto bolju osjetljivost subskale ultimativne pravde. Prosječne vrijednosti dobivenih rezultata na ovoj subskali pomaknute su prema višim vrijednostima, dok je na subskali imanentne pravde distribucija pomaknuta u smjeru nižih vrijednosti. Kao što pokazuju rezultati t-testa za zavisne uzorke, u obje je primjene slaganje bilo, u prosjeku, i statistički značajno veće s tvrdnjama na subskali ultimativne pravde nego na subskali imanentne pravde (Zadar: $t = 26.43$, $p < .01$; Mostar: $t = 20.82$, $p < .01$). K tome, rezultati Kolmogorov-Smirnovljevog testa pokazuju da distribucije rezultata na subskali imanentne pravednosti značajno odstupaju od normalne distribucije (Zadar: $d = .145$; Mostar: $d = .130$, oba $p < .01$). Tome, kao i razmjerno reduciranom rasponu rezultata na ovoj subskali, vjerojatno pridonosi fokusiranost sadržaja njezinih čestica na bolest kao „zasluženi ishod“.

Zato bi za potrebe daljnjih istraživanja vjerovanja u imanentnu pravednost trebalo ipak prethodno razmotriti mogućnosti dekontekstualiziranja sadržaja tvrdnji.

S ciljem utvrđivanja konvergentne i divergentne valjanosti pojedinih subskala Skale imanentne i ultimativne pravde, ispitane su i njihove povezanosti s mjerama većeg broja teorijski relevantnih konstrukata. Osim onih koji su, također, direktno povezani s pravdom - poput vjerovanja u pravednost svijeta općenito (tzv. generalno VUPS) i u personalnoj domeni (tzv. personalno VUPS), vjerovanja u nepravdu svijeta (VUNS), subjektivne važnosti pravde (tzv. centralnost pravde) i osjetljivosti na nepravdu (SON) – uključene su i mjere nekih drugih konstrukata, poput empatije, makijavelizma, anomalije, socijalne odgovornosti i kolektivne krivnje.

Ukratko, u oba je uzorka utvrđeno da je subskala **ultimativne** pravde u očekivanoj, pozitivnoj korelaciji sa Skalom generalnog VUPS (Zadar: $r = .55$; Mostar: $r = .63$, oba $p < .01$), kao i sa Skalom personalnog VUPS (Zadar: $r = .21$; Mostar: $r = .35$, oba $p < .01$). Međutim, analiza parcijalnih korelacija pokazala je da povezanost ove subskale sa Skalom personalnog VUPS nije značajna kad se statistički kontroliraju njihove relacije s personalnim VUPS (oba $p > .05$). Nadalje, uz izuzetak slabe, ali značajne korelacije ($r = .19$, $p < .05$) sa Skalom centralnosti pravde (v. Čubela Adorić i Kvartuč, 2007) u uzorku studenata iz Mostara, sve relacije ove subskale s mjerama drugih konstrukata povezanih s pravdom (VUNS i SON) pokazale su se neznačajnima (svi $p > .05$). Ovakav obrazac korelacija u skladu je s nalazima nekih ranijih istraživanja s izvornom verzijom ovog instrumenta (v. Maes, 1998) i govori u prilog njegovoj valjanosti kao mjere facete vjerovanja u pravednost koja reflektira prvenstveno generalno uvjerenje u dugoročnu kompenzaciju nepravde, koje ne mora ovisiti o osobnim iskustvima, toleranciji na nepravdu ili, pak, važnosti koju pojedinac pridaje pravdi kao vrijednosti.

Za subskalu **imanentne** pravde utvrđen je nešto drukčiji obrazac relacija s mjerama navedenih konstrukata. Kao i u prethodnom slučaju, dobivene su značajne, premda nešto niže, pozitivne korelacije sa Skalom generalnog VUPS ($r = .32$, $p < .05$) i sa Skalom personalnog VUPS ($r = .17$, $p < .05$) ali samo u uzorku studenata iz Mostara. Kod studenata iz Zadra, međutim, značajnom se pokazala korelacija ove subskale sa skalom VUNS ($r = .20$, $p < .05$), koja mjeri vjerovanje u nepravdu svijeta (v. detaljnije kod Čubela Adorić i Kvartuč, 2007). Iako neočekivan, smjer ove povezanosti u skladu je sa zapažanjem da vjerovanje u nepravdu svijeta nije nužno opozit vjerovanju u pravednost i može funkcionirati kao zasebna shema pravednosti koja nudi dodatni interpretativni okvir za iskustva nepravde

(Ćubela Adorić, 2004; Ćubela Adorić i Kvartuč, 2007). U svakom slučaju, razlike u obrascima korelacija u dvije skupine studenata sugeriraju da subskala imanentne pravde može biti osjetljivija na kontekstualne faktore koji određuju salijentnost različitih shema o (ne)pravednosti svijeta. Važno je napomenuti, također, da analize parcijalnih korelacija, koje su provedene na podacima studenata iz Mostara, pokazuju da u relaciji vjerovanja u imanentnu pravdu i personalnog VUPS zapravo posreduje vjerovanje u ultimativnu pravednost, dok oba vjerovanja (tj. i u imanentnu kao i u ultimativnu pravdu) imaju nezavisan doprinos objašnjavanju varijance rezultata na skali generalnog VUPS (za imanentnu pravdu: $r_{12.3} = .19, p = .02$; za ultimativnu pravdu: $r_{12.3} = .54, p < .01$).

Što se tiče mjera drugih konstrukata, koji nisu direktno povezani s pravdom, rezultati provedenih analiza također govore u prilog distinkciji između ova dva vjerovanja u pravednost. Npr. utvrđeno je da samo vjerovanje u ultimativnu pravdu u značajnoj, pozitivnoj korelaciji s empatijom, mjerenom Skalom empatije (Raboteg-Šarić, 2002) (Zadar: $r = .24$, Mostar: $r = .27$, oba $p < .01$), a u negativnoj korelaciji s amoralnošću kao komponentnom makijavelizma, koji je mjereno skalom MM-1 (Milas, 1990) (Zadar: $r = -.28$, Mostar: $r = -.27$, oba $p < .01$). Uz također značajnu negativnu korelaciju s komponentom cinizma na istoj skali, koja je utvrđena u skupini studenata iz Mostara ($r = -.36, p < .01$), dobiveni obrazac u skladu je s ranije iznijetim zapažanjima da ova faceta VUPS implicira benevolentniji odnos prema (socijalnom) svijetu te pozitivniju, prosocijalnu orijentaciju.

Nijedna od ove dvije subskale nije se pokazala značajno povezanom s mjerama anomalije i socijalne odgovornosti u provedenom istraživanju. No, u uzorku mostarskih studenata utvrđeno je da vjerovanje u imanentnu pravednost značajno korelira s različitim pokazateljima kolektivne krivnje, kako ih mjeri Skala kolektivne krivnje (Branscombe, Slugoski i Kappen, 2004): s tendencijom prihvaćanja koncepta kolektivne odgovornosti: $r = .25$, s pripisivanjem kolektivne krivnje drugoj grupi: $r = .30$, s prihvaćanjem kolektivne krivnje vlastite grupe: $r = .24$ (svi $p < .05$). Štoviše, ovo se vjerovanje dosljedno pokazalo kao razmjerno najefikasniji prediktor navedenih kriterija u skupu varijabli povezanih s pravdom (koji je uključivao i centralnost pravde, osjetljivost na nepravdu te generalna vjerovanja o pravednosti svijeta; v. detaljnije kod Ćubela Adorić, 2008). Premda je krivnja moralna emocija kod koje bi pitanje pravednosti trebalo općenito imati važnu ulogu, vjerovanje u imanentnu pravednost i u ovom slučaju vjerojatno funkcionira kao legitimirajuće vjerovanje, koje nudi interpretativni okvir za ono što se dogodilo i više se ne može promijeniti. Iako ni ranije spomenuta sadržajna specifičnost korištene skale, očito, nije bila prepreka da ta legitimirajuća funkcija dođe do izražaja i u posve drukčijem kontekstu (međugrupni odnosi),

buduća istraživanja u ovoj domeni trebala bi ipak razmotriti prilagodbu ove skale pravednosti ispitivanoj domeni ili, pak, konstrukciju univerzalne skale imanentne i ultimativne pravde. To bi možda otklonilo neke razloge nekonzistentnih rezultata u dva ispitana uzorka, koji sugeriraju da bi daljnja istraživanja u ovoj domeni morala voditi računa i o kontekstualnim faktorima koji pridonose potrebi da se postojeći međugrupni odnosi interpretiraju upravo u terminima pravednosti.

4. Literatura

- BRANSCOMBE, N. R., SLUGOSKI, B., KAPPEN, D. M. (2004). The measurement of collective guilt: What it is and what it is not. U: N. R. Branscombe i B. Doosje (ur.), *Collective guilt* (str. 16-34). Cambridge: University Press.
- ĆUBELA, V. (2002). Skale vjerovanja u pravedan svijet. U: K. LACKOVIĆ-GRGIN, A. PROROKOVIĆ, V. ĆUBELA i Z. PENEZIĆ (ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika I* (str. 12-14). Sveučilište u Zadru.
- ĆUBELA ADORIĆ, V. (2004). Belief in a just world and young adults' ways of coping with unemployment and the job search. U: C. DALBERT i H. SALLAY (ur.), *The justice motive in adolescence and young adulthood* (str. 189 - 214). London: Routledge.
- ĆUBELA ADORIĆ, V. (2008). Justice beliefs and collective guilt among the students from Croatia and Bosnia & Herzegovina. Priopćenje na skupu *31st Annual Scientific Meeting of the International Society of Political Psychology (ISPP)*, Pariz, Francuska.
- ĆUBELA ADORIĆ V., JURKIN, M. (2008). Skala osjetljivosti na nepravdu. U: Z. PENEZIĆ, V. ĆUBELA ADORIĆ, A. PROROKOVIĆ i I. TUCAK JUNAKOVIĆ (ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika IV* (str. 9-23). Sveučilište u Zadru.
- ĆUBELA ADORIĆ, V., KVARTUČ, T. (2007). Effects of mobbing on justice beliefs and adjustment. *European Psychologist*, 12 (4), 261-271.
- DALBERT, C. (2001). *The justice motive as a personal resource*. New York: Kluwer Academic / Plenum Publishers.
- LERNER, M. J. (1980). *The belief in a just world: A fundamental delusion*. New York: Plenum Press.
- LERNER, M. J. (1998). The two forms of Belief in a Just World: Some thoughts on why and how people care about justice. U: L. Montada i M. J. Lerner (ur.), *Responses to victimizations and belief in a just world* (str. 247-269). New York: Plenum Press.
- MAES, J. (1992). Konstruktion und Analyse eines mehrdimensionalen Gerechte-Welt-Fragebogens. *Berichte aus der AG "Verantwortung, Gerechtigkeit, Moral"* Br. 64. www.gerechtigkeitsforschung.de/berichte/
- MAES, J. (1998). Immanent and ultimate justice. Two ways of believing in justice. U: L. Montada i M. J. Lerner (ur.), *Responses to victimizations and belief in a just world* (str. 9-40). New York: Plenum Press.

- MAES, J., KALS, E. (2004). Two facets of the belief in a just world and achievement behaviour at school. U: C. DALBERT i H. SALLAY (ur.), *The justice motive in adolescence and young adulthood* (str. 133-152). London: Routledge
- MAES, J., SCHMITT, M. (1999). More on ultimate and immanent justice: results from the research project „Justice as a problem within Reunified Germany“. *Social Justice Research*, 12 (2), 66-77.
- MILAS, G. (1990). Multivarijatna i eksperimentalna provjera međuodnosa makijavelističkih uvjerenja, dimenzije društvene poželjnosti i moralnog prosuđivanja. *Magistarski rad*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- RABOTEG ŠARIĆ, Z. (2002). Skala emocionalne empatije i mašte. U: K. LACKOVIĆ-GRGIN, A. PROROKOVIĆ, V. ČUBELA i Z. PENEZIĆ (ur.), *Zbirka psihologijskih skala i upitnika I* (str. 44-50). Sveučilište u Zadru.

SKALA IMANENTNE I ULTIMATIVNE PRAVDE

Sljedeći niz tvrdnji odnosi se na neka vjerovanja o pravednosti svijeta u kojem živimo. Pročitajte pažljivo svaku od njih i na skali od pet stupnjeva zaokružite onaj broj koji odgovara stupnju u kojem se Vi osobno (ne) slažete s onim što dana tvrdnja izriče.

1	2	3	4	5
izrazito se NE slažem	uglavnom se NE slažem	niti se slažem, niti se ne slažem	uglavnom se slažem	izrazito se slažem

1. Rijetke bolesti obično su kazna za neuredan način života.	1	2	3	4	5
2. Gotovo se nitko ozbiljno ne razboli a da to nije zaslužio.	1	2	3	4	5
3. Ljudi koji se razbole mogu samo sebe kriviti za svoju patnju.	1	2	3	4	5
4. Dobri ljudi se vrlo rijetko ozbiljno razbole.	1	2	3	4	5
5. Bolesti obično slijede nakon neprimjerenog načina života.	1	2	3	4	5
6. I osobe koje nisu imale sreće u životu mogu očekivati da će se na kraju nešto dobro dogoditi.	1	2	3	4	5
7. I u najvećoj nevolji čovjek ne smije gubiti vjeru da će na kraju pravda prevladati.	1	2	3	4	5
8. Dugoročno gledano, nepravda nanijeta bolešću kasnije se ispravi na najbolji mogući način.	1	2	3	4	5
9. Nakon ozbiljnih bolesti uvijek se nešto lijepo dogodi.	1	2	3	4	5

Napomena: Čestice 1–5 pripadaju subskali imanentne pravde, a čestice 6-9 subskali ultimativne pravde.

**SKALA USPJEŠNOSTI RJEŠAVANJA
BRAČNIH KONFLIKATA**

SKALA USPJEŠNOSTI RJEŠAVANJA BRAČNIH KONFLIKATA¹

Konstruirale: Vera Ćubela Adorić i Jelena Jurević

Priredile: Vera Ćubela Adorić i Rafaela Kovač

1. Teorijska osnova

Nesuglasice i konflikti sastavni su dio bračne, kao i svake druge bliske veze. Naime, konflikti su rezultat nekompatibilnih potreba, želja, interesa ili ciljeva (Straus, 2005; Wilmot i Hocker, 2007) a međuzavisnost, kao temeljno obilježje bliskih veza, može učini tu nekompatibilnost neizbježnom i naročito salijentnom (Kline, Pleasant, Whitton i Markman, 2006; Noller i Feeney, 2002). U isto vrijeme, predanost vezi i njezinom održavanju važan je motivator nastojanja partnera da pronađu adekvatne načine upravljanja međusobnim sukobima. Doista, neka istraživanja s parovima koji su bili na bračnom savjetovanju pokazala su da su, u konačnici, odluku o razvodu realizirali uglavnom oni koji su tijekom postupka savjetovanja pokazali veću sklonost izbjegavanja konflikata s partnerom te manjeg involviranja u one konfliktne epizode koje nisu mogli izbjeći (Roloff i Johnson, 2002). Naime, kad se predanost vezi jako reducira, partneri mogu ocijeniti da nastavak sukobljavanja ne bi imao smisla, te izbjegavati sukobe očekujući formalni raskid veze.

Iako neizbježno, sukobljavanje u braku nije nužno destruktivno. Zapravo, sposobnost konstruktivnog upravljanja konfliktima smatra se jednim od centralnih obilježja uspješne bliske veze (Wilmot i Hocker, 2007). Premda i neki drugi faktori, poput individualnih značajki, životnih događaja i pozitivnih aspekata veze, igraju važnu ulogu u generiranju bračnog nezadovoljstva i nestabilnosti, općenito se smatra da su destruktivni, loše upravljani konflikti rizični faktor za nezadovoljstvo vezom pa i za prekid veze, uključujući razvod braka (Kline i sur., 2006).

S tim u vezi, važno je istaknuti barem dvije stvari. Prvo, odnos između konflikata i spomenutih ishoda u vezi nije tako jasan kao što se može činiti na prvi pogled. Nezadovoljstvo može voditi destruktivnom upravljanju konfliktima, ali i obrnuto. Kao što pokazuju longitudinalna istraživanja, nezadovoljstvo odnosom, pa i razvod braka, mogu se predvidjeti na

¹ Prikaz skale, kao i njezine dosadašnje primjene, realizirani su u sklopu projekta „Iskustva nepravde i psihološka dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija“, koji je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH (269-1301422-1493).

osnovi nekih značajki lošeg upravljanja konfliktima u ranijem razdoblju veze (Noller i Feeney, 2002). Tendencija povlačenja, negativnog interpretiranja i invalidiranja, te eskaliranja konflikta značajke su koje se mogu opaziti i godinama prije pojave spomenutih negativnih ishoda, pa ih neki autori nazivaju „znakovi opasnosti“ na koje bi se preventivne i interventne aktivnosti trebale posebice fokusirati (Kline i sur., 2006). Drugo, za kvalitetno funkcioniranje veze nije toliko važna sama razina konflikata (jer su oni i normativni) već više način rješavanja ili, bolje reći, upravljanja konfliktima. Naime, kao što primjećuju Kline i suradnici (2006), neki konflikti mogu biti i nerješivi, pa način na koji partneri reguliraju tenziju povezanu s njihovim perzistentnim prisustvom može značajno obilježiti kvalitetu veze (Noller i Feeney, 2002). U skladu s tim, evaluacija uspješnosti u ovoj domeni bračnog funkcioniranja može biti dobar pokazatelj subjektivne kvalitete braka općenito.

U opsežnoj literaturi o istraživanjima konflikata u (bračnoj) vezi mogu se identificirati dva osnovna metodološka pristupa. Jedan od njih temelji se na sustavnom opažanju značajki interakcije među partnerima tijekom diskusije o različitim temama, uključujući i one koje sami partneri biraju kao (potencijalno) konfliktne. Kodiranje opaženog verbalnog i neverbalnog ponašanja provodi se u terminima kategorija kao što su razina tenzije, hostilnosti, neslaganja, antagonizma i negativnog afekta koje pojedinac pokazuje tijekom snimljene interakcije. Uz već spomenute „znakove opasnosti“, istraživanja u okviru ovog pristupa fokusiraju se i na neke specifične, problematične obrasce u načinima na koje parovi upravljaju konfliktima, kao što je, primjerice, često citirani obrazac pritisak –povlačenje (v. detaljnije kod Kline i sur., 2006).

Iako je upotrebljivost ovog pristupa donekle ograničena činjenicom da se konflikti i taktike upravljanja konfliktima ne moraju uvijek jasno manifestirati u opservabilnom ponašanju, njegova je osnovna prednost u tome što omogućuje dobivanje nezavisne procjene ponašanja pojedinaca i parova u konfliktnoj situaciji, koja je oslobođena različitih izvora pristranosti koji mogu utjecati na iskaz samih partnera. Međutim, i uobičajeno fokusiranje opservacijskih studija na izdvojene epizode interakcije među partnerima ima svoja ograničenja zato što ne omogućuje uvid i u razvoj sukoba, tj. one procese koji su datoj epizodi prethodili i uslijedili nakon nje. Iako neki konflikti doista mogu biti ograničenog trajanja, istraživanja pokazuju da epizode konflikata među partnerima nerijetko ostaju neriješene te prerastaju u ono što se u literaturi naziva „serijalno sukobljavanje“ (Roloff i Johnson, 2002): niz epizoda sukobljavanja oko istog problema ili pitanja, koje se stalno ponavljaju, obično potaknute tranzicijama u samoj vezi, ali mogu varirati

po svojoj formi i ulozi koju partneri u imaju u konkretnoj epizodi. Značaj ovog ograničenja povezan je s činjenicom da takvo se ovakvo sukobljavanje obično aktualizira u razdobljima tranzicija u samoj vezi, kad je potrebno redefinirati postojeća ili dogovoriti nova pravila,

Drugi pristup općenito se temelji na *iskazu* samih partnera o vrstama i čestini konflikata u njihovoj vezi, zatim o nekim značajkama interakcije za koje je, inače, utvrđeno da su povezane s kvalitetom i stabilnošću veze, te o strategijama i taktikama koje koriste pri suočavanju s konfliktnim situacijama i reguliranju njihovih ishoda.

Za mjerenje vrste, čestine i ozbiljnosti konflikata koriste se instrumenti poput, primjerice, tzv. *Marital Agendas Protocol* (Notarius i Vanzetti, 1983, prema Kline i sur., 2006), koji sadrže popis mogućih područja konflikata (npr. financije, kućni poslovi, odgajanje djece, odnosi s rodbinom, ljubomora), među kojima ispitanik treba označiti ona koja su za njihovu vezu doista problematična ili, pak, procijeniti stupanj njihove stvarne problematičnosti u vlastitoj vezi. Podaci prikupljeni ovakvim instrumentima mogu pružiti informacije ne samo o tome koja su žarišna područja konflikata u vezi, nego i o promjenama do kojih u tom pogledu kao i u čestini konflikata dolazi tijekom vremena i u vezi s različitim normativnim i nenormativnim događajima. Također, neke usporedbe s podacima o čestini konflikata, koji su prikupljeni u opservacijskim studijama, sugeriraju da su sami partneri (posebice u dugotrajnijoj vezi) skloniji ocjeni manje razine konflikata no što bi se na osnovi procjena promatrača dalo zaključiti (Kline i sur., 2006). To može dijelom reflektirati i pozitivnu pristranost partnera ali također potiče važno pitanje definicije samog konflikta i kritične granice njegove čestine i ozbiljnosti za ocjenu smanjene kvalitete funkcioniranja veze.

Nadalje, niz je instrumenata koji su namijenjeni ispitivanju karakteristika interakcije koje su prediktivne za negativne ishode u vezi, uključujući nezadovoljstvo, rastavu i razvod. Npr. jedna skala, koju su razvili Stanley i Markman (1997, prema Kline i sur., 2006), sadrži osam čestica koje se odnose na značajke poput negativnog eskaliranja, invalidiranja, negativne interpretacije i povlačenja. Postoji i niz skala koje su namijenjene ispitivanju specifičnih načina na koje se parovi nose s konfliktima. Jedna od najčešće korištenih je *Conflict Tactics Scale* (Straus, 1979, prema Straus, 2005), na kojoj ispitanik procjenjuje koliko su često u rješavanju konfliktnih situacija tijekom protekle godine on ili partner manifestirali oblike ponašanja koji su tipični za negativno i pozitivno upravljanje konfliktima, poput verbalne i neverbalne agresivnosti, seksualne prisile, tjelesnog povređivanja, pregovaranja itd. Konačno, neke mjere koje se također

koriste u istraživanjima konflikata fokusiraju se na širi konstrukt komunikacije među partnerima, uključujući i komunikaciju o konfliktnim pitanjima (npr. *Communication Patterns Questionnaire*; Heavey, Larson, Zumtobel i Christensen, 1996, prema Kline i sur., 2006).

Skala koja je prikazana u ovom prilogu također se može svrstati u mjere temeljene na samoiskazu. Za razliku od drugih, ranije opisanih instrumenata, u fokusu ove skale je subjektivna ocjena uspješnosti rješavanja konflikata općenito, bez obzira na njihovu čestinu, vrstu ili konkretne strategije i taktike upravljanja. Takav fokus proizišao je iz potrebe da se konstruira instrument koji bi omogućio uvid u način na koji pojedinac evaluira kvalitetu svoje bračne veze u ovoj domeni, te pružio podatke za određivanje stupnja u kojem se u toj ocjeni slaže sa svojim partnerom i, na taj način, profila njihovog slaganja u različitim domenama bračne veze (v. detaljnije kod Jurević, 2007). Iz tog razloga, ova je skala prvi put primijenjena kao sastavni dio Upitnika percepcije kvalitete bračnog odnosa (UPKBO, Ćubela Adorić i Jurević, 2006, prema Jurević, 2007), koji sadrži još 14 skala, namijenjenih ispitivanju percipirane kvalitete funkcioniranja braka u različitim domenama (uključujući i neke koje su prikazane u drugim prilogima za ovu zbirku).

2. Opis skale

Skala uspješnosti rješavanja bračnih konflikata konstruirana je s ciljem mjerenja percipirane efikasnosti rješavanja konflikata u odnosu s bračnim partnerom. Budući da je naglasak na globalnoj ocjeni kvalitete bračnog funkcioniranja u ovoj domeni, pri formuliranju tvrdnji nastojalo se izbjeći referiranje na specifične situacije i vrste konflikata, te specifične strategije njihovog rješavanja. U svojoj konačnoj verziji, koja je prikazana u ovom prilogu, skala sadrži devet tvrdnji. Pet tvrdnji formulirano je pozitivno, odnosno u smjeru percepcije efikasnog rješavanja konflikata s bračnim partnerom, dok četiri tvrdnje reflektiraju negativnu ocjenu načina na koji partneri funkcioniraju u ovoj domeni. Sadržaj pojedinih čestica može se vidjeti u prikazu skale na kraju ovog priloga.

Stupanj slaganja s pojedinim tvrdnjama ispitanik procjenjuje na skali od -3 (potpuno netočno) do +3 (potpuno točno). Ukupan rezultat na skali određuje se kao prosječna vrijednost procjena na pripadajućim česticama tako da se teoretski raspon rezultata na skali kreće između 1 i 7. Zato prije izračunavanja ukupnog rezultata procjene treba bodovati od 1 do 7, vodeći računa da smjer bodovanja bude konzistentan za sve tvrdnje. Budući da je u našim dosadašnjim

primjenama rezultat na ovoj skali korišten kao jedan od pokazatelja percipirane kvalitete bračnog funkcioniranja, procjene su bile kodirane u smjeru veće efikasnosti rješavanja konflikata. Iako bi, za daljnje usporedbe, bilo poželjno i u narednim primjenama koristiti isti sustav bodovanja (koji je detaljnije opisan uz prikaz skale na kraju ovog priloga), može se, dakako, koristiti i obrnuti smjer bodovanja ali mora biti proveden dosljedno za sve tvrdnje.

Skala je do sada primijenjena u tri nezavisna istraživanja. U prvoj primjeni, u skupini od 183 para koji su u vrijeme ispitivanja bili u braku između 3 i 7 godina, skalu su popunila oba partnera (v. detaljnije kod Ćubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Ćubela Adorić i sur., 2008; Jurević, 2007). Podaci od oba partnera prikupljeni su i u recentnom istraživanju sa skupinom od 160 parova koji se nalaze u različitim stadijima tranzicije u roditeljstvo (v. Tucak Junaković, Ćubela Adorić i Nekić, 2009). Konačno, u istraživanju koje su proveli Lacković-Grgin, Nekić i Penezić (u tisku) skala je primijenjena u jednoj dobno vrlo heterogenoj skupini od 185 žena (20-64 godine) koje su bile u braku između jedne i 45 godina.

3. Psihometrijske osobine

U svim dosadašnjim primjenama analize latentne strukture ove skale provedene su pod modelom zajedničkih faktora, s kvadriranim koeficijentima multiple korelacije kao procjenama komunaliteta i uz korištenje Kaiser–Guttmanova kriterija za određivanje značajnih faktora. Sve su analize rezultirale jednofaktorskom solucijom, koja objašnjava između 33% (primjena I) i 44% (primjena II) zajedničke varijance njezinih čestica. Sve čestice na skali su u tim solucijama imale značajna (tj. $>.30$) zasićenja na izlučenom faktoru. Isto je utvrđeno i u zasebnim analizama s obzirom na spol ispitanika, te razdoblje tranzicije u roditeljstvo (Jurević, 2007; Tucak Junaković, Ćubela Adorić i Nekić, 2009).

U prilog homogenosti skale govore i rezultati analize čestica i pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije. Ukratko, nespuriozne korelacije pojedinih čestica s ukupnim rezultatom dosljedno su veće od $.30$, a vrijednosti Cronbachovog alpha koeficijenta kretale su se između $.79$ (primjena I) i $.92$ (primjena III) (v. tablicu 1).

Prema tome, rezultati provedenih analiza sugeriraju da ova skala predstavlja homogen niz čestica koji se može koristiti kao zadovoljavajuće pouzdana, jednodimenzionalna mjera

percepcije uspješnosti rješavanja bračnih konflikata kod ispitanika oba spola i u različitim razdobljima bračne veze.

Tablica 1. Osnovni deskriptivni statistici Skale uspješnosti rješavanja bračnih konflikata u tri nezavisne primjene: I – Jurević (2007), II – Tucak Junaković, Čubela Adorić i Nekić (2009), III – Lacković-Grgin, Nekić i Penezić (u tisku)

Primjena	N	M	min	max	Fergusonov delta indeks	SD	α
I	366	5.2	1.9	7.0	.89	0.96	.79
II	320	5.4	1.2	7.0	.84	1.04	.85
III (samo žene)	185	3.1	1.0	6.2	-	1.27	.92

Napomena: Za razliku od prve dvije primjene, u kojima je korišten način kodiranja prikazan u Opisu skale (tj. veći rezultat na skali znači veću percipiranu efikasnost rješavanja konflikata), u primjeni III procjene ispitanika kodirane su u smjeru veće percepcije konflikata, odnosno manje efikasnosti rješavanja bračnih konflikata. Također, zbog nedostatka relevantnih informacija o distribucijama frekvencija po pojedinim česticama, vrijednost delta indeksa u potonjoj primjeni nije se mogla izračunati.

U tablici 1 navedeni su neki osnovni deskriptivni statistici, utvrđeni u tri dosadašnje primjene. Iako indeksi raspršenja upućuju na zadovoljavajuću osjetljivost skale, treba uočiti da su u prve dvije primjene aritmetičke sredine pomaknute u smjeru većih vrijednosti a u trećoj primjeni u smjeru manjih vrijednosti. Imajući u vidu razlog dobivene razlike u smjeru ovog pomaka (v. *Napomenu* ispod tablice 1), može se zaključiti da, u načelu, postoji tendencija da se rješavanje konflikata u vlastitom braku ocjenjuje kao, u prosjeku, relativno zadovoljavajuće. No, ovaj pomak u smjeru većih vrijednosti vjerojatno reflektira i određeni stupanj samoselekcije upravo s obzirom na kvalitetu braka i, sukladno tome, pozitivnu pristranost ispitanih uzoraka, sastavljenih od onih pojedinaca koji su dobrovoljno pristali sudjelovati u istraživanju. To je posebno moglo djelovati u prve dvije primjene, u kojima su oba partnera trebala pristati na sudjelovanje u istraživanju. Međutim, rezultati Kolmogorov-Smirnovljevog testa pokazali su da samo u jednoj primjeni distribucija dobivenih rezultata značajno odstupa od normalne (primjena I: $d = 06$, $p < .15$; primjena II: $d = .10$, $p < .01$).

Usporedba rezultata muških i ženskih ispitanika u prve dvije primjene pokazala je da među njima, u prosjeku, nema značajne razlike (oba $p > .05$). Međutim, imajući u vidu zavisnost procjena koje su dali partneri (koja se reflektira i u korelaciji između rezultata muževa i žena – primjena I: $r = .69$, $p < .001$; primjena II – tijekom trudnoće: $r = .77$ i nakon rođenja djeteta: $r = .74$; oba $p < .001$), provedene su i usporedbe rezultata unutar parova (t-test za zavisne uzorke). U prvoj primjeni muševi su bili, u prosjeku, skloniji ocjeni veće efikasnosti rješavanja bračnih sukoba nego njihove partnerice ($Mm = 5.24$ i $Mž = 5.07$; $t = 2.963$, $df = 182$, $p < .01$). Isti smjer razlike dobiven je i u drugoj primjeni, kod parova koji prolaze tranziciju u roditeljstvo, ali samo za razdoblje prije rođenja djeteta ($Mm = 5.7$ i $Mž = 5.5$, $t = 2.204$, $df = 79$, $p = .03$); nakon rođenja djeteta partneri se nisu razlikovali u ocjeni efikasnosti rješavanja međusobnih sukoba ($p = .87$).

Ni u jednoj primjeni nije utvrđena povezanost između rezultata na ovoj skali s dobi ispitanika (svi $p > .05$). Međutim, kao što se može i očekivati, skala se pokazala osjetljivom na neke faktore povezane sa samom bračnom vezom, uključujući njezino trajanje te poteškoće prilagodbe na neke normativne događaje poput rođenja prvog djeteta. U vezi s potonjim, rezultati druge primjene skale u skupini parova koji se nalaze u tranziciji u roditeljstvo pokazali su da ispitanici koji su već postali roditelji postižu značajno niži rezultat na ovoj skali nego oni koji tek očekuju rođenje prvog djeteta (5.1 vs. 5.6, $F = 15.013$, $df = 1$, $p < .01$). To je u skladu s nekim ranijim nalazima o porastu bračnih nesuglasica i sukoba nakon rođenja prvog djeteta, koje se pripisuju prvenstveno problemima u prilagodbi na porast obveza i odgovornosti i, posebice, na nejednakost podjele tih obveza među partnerima (Roloff i Johnson, 2002). U istom je uzorku u podskupini muških ispitanika utvrđena razmjerno niska ali značajna negativna korelacija između rezultata na ovoj skali i trajanja veze ($r = -.16$, $p < .05$). U prethodnoj primjeni, u skupini mlađih parova, dobivena je praktično jednaka vrijednost povezanosti individualnih rezultata na ovoj skali s trajanjem braka ($r = -.16$, $p < .01$), kao i između trajanja braka i jednog indeksa slaganja procjena partnera² ($r = -.18$, $p < .05$). Međutim, tendencija opadanja percipirane efikasnosti rješavanja konflikata s trajanjem veze nije potvrđena i u trećoj primjeni u dobno vrlo heterogenoj skupini žena, što sugerira oprez pri interpretaciji nalaza o trajanju (bračne) veze i rezultata na ovoj skali. Iako ni nalazi ranijih istraživanja odnosa između konflikata i trajanja veze nisu konzistentni (v. Noller i Feeney, 2002), neka istraživanja sugeriraju da su u prvim godinama

² Tzv. kombinirani rezultat para koji je, za potrebe utvrđivanja profila (ne)slaganja među partnerima, izračunat prema formuli koju su predložili Lavee i Olson (1993; v. detaljnije kod Ćubela Adorić i sur., 2008; Jurević, 2007).

braka konflikti češći i intenzivniji te da se partneri, posebice u vezama koje karakteriziraju inicijalno niže zadovoljstvo i lošija kvaliteta upravljanja sukobima, tijekom tog razdoblja trude stvoriti konstruktivnije ozračje za svoje interakcije; međutim, ako u tome ne uspiju, vraćaju se starim, destruktivnim obrascima upravljanja konfliktima, što može imati negativne posljedice po bračno zadovoljstvo pa i samu stabilnost braka (Noller i Feeney, 2002).

Također valja uočiti da, za evaluaciju valjanosti ove skale, nekonzistenost nalaza o njezinoj povezanosti s trajanjem bračne veze (kao i općenito niske vrijednosti koeficijenta korelacije), zapravo i nije toliko problematična. Naime, trajanje veze, samo po sebi, u najboljem je slučaju tek aproksimativni pokazatelj kvalitete bračnog funkcioniranja. Kao što pokazuju analize različitih profila (ne)slaganja među partnerima (tzv. tipovi brakova; v. detaljnije kod Ćubela Adorić, 2006), visoka razina konflikata karakteristika je prvenstveno tzv. konfliktnog ili disharmoničnog tipa bračne veze (a donekle i nekih drugih obrazaca ili tipova). No, veza i unatoč tome može biti dosta stabilna, a partneri mogu nalaziti izvore zadovoljstva i resurse za održavanje bračne veze i u nekim drugim područjima ili domenama bračnog funkcioniranja (npr. odgoj djece), posebice u onima koje su, zapravo, više eksternalne za njihov međusobni odnos (npr. odnosi s roditeljima ili prijateljima, životna filozofija) (Jurević, 2007). Ipak, istraživanja pokazuju da se radi o razmjerno najnestabilnijem tipu veze, bez obzira na njezino trajanje (v. Ćubela Adorić, 2006).

U skladu s tim su i neki rezultati naših istraživanja, koji pokazuju da je efikasnost rješavanja konflikata, mjerena ovom skalom, u razmjerno visokoj (.43 ili više) pozitivnoj vezi s rezultatima na Upitniku bračne usklađenosti (v. Ćubela, 2002) kao i na skalama UPKBO koje ispituju bračno zadovoljstvo, stabilnost braka, pravednost odnosa, tendenciju idealiziranja braka te percepciju slaganja s partnerom u različitim domenama poput intimnih odnosa, prisnosti, komunikacije, roditeljstva, odnosa s rodbinom i prijateljima, upravljanja financijama i životne filozofije (v. detaljnije kod Ćubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Ćubela Adorić i sur., 2008; Jurević, 2007; Lacković-Grgin, Nekić i Penezić, u tisku; Tucak Junaković, Ćubela Adorić i Nekić, 2009; usp. također prikaze skala koje mjere neke od navedenih konstrukata u drugim priložima ovom izdanju). Iako su u primjenama II i III korištene samo neke skale iz UPBKO, može se zaključiti da rezultati ovih korelacijskih analiza dosljedno potvrđuju povezanost Skale uspješnosti rješavanja bračnih konflikata s mjerama većine aspekata kvalitete bračnog funkcioniranja koji su obuhvaćeni instrumentom UPBKO. Daljnji prilog konstruktnoj valjanosti

ove skale su i nalazi o njezinoj povezanosti s mjerama sklonosti samozatomljivanju ili samostišavanju, te emocionalne i socijalne usamljenosti (v. Lacković-Grgin, Nekić i Penezić, u tisku). Štoviše, ova mjera efikasnosti rješavanja konflikata pokazala se razmjerno najboljim prediktorom socijalne usamljenosti žena, premda u toj relaciji donekle posreduje sklonost samozatomljivanju.

Općenito, do sada prikupljeni podaci sugeriraju da se ova skala može koristiti kao zadovoljavajuće homogena, pouzdana i osjetljiva mjera percepcije efikasnosti rješavanja konflikata s partnerom, pa i ukupne (percipirane) kvalitete bračnog funkcioniranja u različitim stadijima veze. Uz test-retest pouzdanost (koja se upravo ispituje u sklopu istraživanja koje provode autorice ovog priloga), daljnja bi se istraživanja trebala usmjeriti na provjeru njezine konvergentne i divergentne valjanosti i, posebice, na relacije s pokazateljima nekih specifičnih strategija rješavanja konflikata, kao i na njezinu osjetljivost na različite specifične i potencijalno konfliktne normativne ili nenormativne događaje u životu pojedinca i u razvoju bračne veze, poput gubitka zaposlenja, bolesti partnera, bračne nevjere, osamostaljivanja i odlaska odrasle djece iz roditeljskog doma itd.

4. Literatura

- ĆUBELA, V. (2002). Upitnik bračne usklađenosti, U: K. Lacković-Grgin, A. Proroković, V. Ćubela i Z. Penezić (ur.). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Sv. 1* (str. 83-86), Filozofski fakultet u Zadru.
- ĆUBELA ADORIĆ, V. (2006). Prisni odnosi u odrasloj i starijoj dobi. U: K. Lacković-Grgin i V. Ćubela Adorić (ur.). *Odabrane teme iz psihologije odraslih* (str. 161-215). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- ĆUBELA ADORIĆ, V., JUREVIĆ, J., JURKIN, M. (2008). Marital satisfaction, idealization, adjustment and stability in different types of marriage. Rad prezentiran na skupu 4th *European Conference on Positive Psychology*, Rijeka, Hrvatska.
- ĆUBELA ADORIĆ, V., JURKIN, M., JUREVIĆ, J., IVOŠ NIKŠIĆ, E., KAMENOV, Ž. (2008). Profiles of marital partners' agreement across various areas of the relationship. Rad prezentiran na skupu *XXIX International Congress of Psychology*, Berlin, Njemačka.
- JUREVIĆ, J. (2007). *Obrasci slaganja među partnerima u procjeni bračnog funkcioniranja i percepcija opće kvalitete braka*. Diplomski rad. Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- KLINE, G. H., PLEASANT, N. D., WHITTON, S. W., MARKMAN, H. J. (2006). Understanding couple conflict. U: A. L. Vangelisti i D. Perlman (ur.). *The Cambridge handbook of personal relationships* (str. 445-462). New York: Cambridge University Press.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., NEKIĆ, M., PENEZIĆ, Z. (u tisku). Usamljenost žena odrasle dobi: Uloga percipirane kvalitete bračnog odnosa i samostišavanja. *Suvremena psihologija*,
- NOLLER, P., FEENEY, J. A. (2002). Communication, relationship concerns and satisfaction in early marriage. U: A. L. Vangelisti, H. T. Reis i M. A. Fitzpatrick (ur.). *Stability and change in relationships* (str. 129-155). Cambridge University Press.
- ROLOFF, M. E., JOHNSON, K. L. (2002). Serial arguing over the relational life course. U: A. L. Vangelisti, H. T. Reis i M. A. Fitzpatrick (ur.). *Stability and change in relationships* (str. 107-128). Cambridge University Press.
- STRAUS, M. A. (2005). Measuring intrafamily conflict and violence: The Conflict Tactics (CT) Scales. U: R. K. Bergen, J. L. Edleson i C. M. Renzetti (ur.). *Violence against women: Classic papers* (str. 187-197). Boston: Pearson Education Inc.

TUCAK JUNAKOVIĆ, I., ĆUBELA ADORIĆ, V., NEKIĆ, M. (2009). Neki aspekti kvalitete bračnog funkcioniranja tijekom tranzicije u roditeljstvo. Rad prezentiran na skupu XIX. Dani Ramira i Zorana Bujasa, Zagreb, Hrvatska.

WILMOT, W. W., HOCKER, J. L. (2007). *Interpersonal Conflict*. New York: McGraw-Hill.

SKALA USPJEŠNOSTI RJEŠAVANJA BRAČNIH KONFLIKATA

Sljedeće tvrdnje izražavaju različita mišljenja o tome kako se bračni partneri nose s međusobnim nesuglasticama i koliko uspijevaju riješiti svoje sukobe. Pročitajte pažljivo svaku tvrdnju i procijenite koliko je ono što ona izriče u skladu s Vašim mišljenjem i iskustvom u braku.

Procjene ćete davati tako da uz svaku tvrdnju zaokružite onaj broj na skali od -3 do +3 koji najbolje odgovara Vašem mišljenju. Brojevi na skali imaju sljedeća značenja:

-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
potpuno netočno	uglavnom netočno	donekle netočno	niti točno, niti netočno	donekle točno	uglavnom točno	potpuno točno

1. Ponekad se ozbiljno svađamo oko zapravo nevažnih stvari. ®	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
2. Često i manje nesuglasice s mojom suprugom /mojim suprugom/ završe velikom svađom. ®	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
3. Ponekad mi se čini da se neke razlike među nama nikada neće riješiti. ®	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
4. Nismo baš skloni svoje sukobe i nesuglasice završiti nekim kompromisnim rješenjem. ®	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
5. Kad raspravljamo o problemima, trudimo se naći rješenje kojim ćemo oboje biti zadovoljni.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
6. Vrlo sam zadovoljan / zadovoljna načinom na koji rješavamo svoje sukobe.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
7. Uglavnom uspijevamo razriješiti naše nesuglasice.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
8. Naše rasprave uglavnom završe tako da se nijedno od nas ne osjeća povrijeđenim.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
9. I kad razgovaramo o nečemu o čemu imamo različito mišljenje, nastojimo razumjeti stajalište onog drugog.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3

Napomena: ® – čestice koje se obrnuto boduju

SKALA PERCIPIRANE PRAVEDNOSTI U BRAKU

SKALA PERCIPIRANE PRAVEDNOSTI U BRAKU¹

Konstruirala: Vera Ćubela Adorić

Priredile: Vera Ćubela Adorić i Lucija Mičić

1. Teorijska osnova

Premda se pravednost ne smatra definirajućim obilježjem bliskih veza, to ne znači da pitanja pravde i nepravde nisu relevantna i u partnerskim odnosima. Štoviše, kao što primjećuju Sprecher i Schwartz (1994), kod većine ljudi pravednost igra važnu ulogu u bliskim vezama u nekim situacijama a kod nekih ljudi u većini situacija. Potonje dobro ilustrira često citirani nalaz Buunka i Van Yperena (1991, prema Van Yperen i Buunk, 1994) da je percipirana pravednost u vezi povezana sa zadovoljstvom vezom prvenstveno kod osoba s jakom tzv. orijentacijom na razmjenu, odnosno kod onih koje su više orijentirane na direktnu recipročnost u odnosu i zato općenito sklonije „vaganju“ vlastitih i partnerovih doprinosa i dobiti iz veze. Međutim, istraživanja pokazuju da i kod onih koji inače nisu skloni takvom „vaganju“ može doći do pomaka na ovakvu orijentaciju u slučaju da neki, normativni ili nenormativni, događaj učini salijentnim pitanje pravednosti u vezi, kao što to često biva u vezi s nejednakošću podjele kućnih i obiteljskih poslova i obveza, koja se i dodatno povećava u nekim razdobljima, npr. nakon rođenja djeteta (Ćubela Adorić, 2006). To je posebice vjerojatno ako je kvaliteta braka prije takvog događaja bila lošija. Kao što pokazuju neka longitudinalna istraživanja (npr. Grote i Clark, 2001, prema Ćubela Adorić, 2006), u tom je slučaju veća vjerojatnost da će se partneri (posebice onaj tko je u danoj vezi „zakinut“) fokusirati na nejednakost doprinosa i dobiti, a ta percepcija nepravde pridonosi daljnjem reduciranju bračnog zadovoljstva.

Spomenuta istraživanja dobro ilustriraju fokus velikog dijela dosadašnjih istraživanja pravednosti u partnerskim odnosima na distributivnoj pravednosti, posebice u domeni podjele kućanskih poslova i skrbi oko djece, i, konkretnije, na načelu pravičnosti, odnosno proporcionalnosti ili jednakosti omjera doprinosa i dobitaka iz veze kod jednog i drugog partnera (usp. Reichle, 1996; Sprecher i Schwartz, 1994). Time, međutim, nisu iscrpljene sve

¹ Prikaz skale, kao i njezine dosadašnje primjene, realizirani su u sklopu projekta „Iskustva nepravde i psihološka dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija“, koji je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH (269-1301422-1493).

domene, kao ni načela pravednosti. Osim što se pitanje „pravednog balansa“ može postaviti i u vezi s razmjenom drugih resursa, poput ljubavi, pažnje, razumijevanja, privrženosti, otvorenosti ili povjerenja, istraživanja pokazuju da se veliki dio onog što se percipira kao nepravedno u vezi s partnerom odnosi na partnerovo zanemarivanje osjećaja, potreba i želja pojedinca, neopravdano prigovaranje i optuživanje, te grubo i agresivno postupanje (Lerner i Mikula, 1994).

Prema tome, pitanje pravednosti u bračnoj vezi može biti važno, posebno u nekim razdobljima razvoja veze, te značajno odrediti njezinu ukupnu kvalitetu i zadovoljstvo pojedinih partnera. Štoviše, percipirana pravednost značajan je prediktor predanosti vezi (nezavisno od zadovoljstva ili percipiranih prepreka za njezin prekid, odnosno razvod), te na taj način pridonosi i njezinom održavanju, odnosno stabilnosti (Sprecher i Schwartz, 1994). I iz perspektive raskida kao procesa a ne događaja, percepcija pravednosti može biti vrlo važna jer ocjena da je odnos s partnerom nepravedan može poslužiti kao opravdanje za daljnje povlačenje iz veze i tako dodatno pridonijeti nestabilnosti, a u konačnici i prekidu (Sprecher i Schwartz, 1994).

Većina do sada razvijenih instrumenata za ispitivanje percipirane pravednosti odnosa s partnerom polazila je od pretpostavke da se ocjena pravednosti temelji na uspoređivanju vlastitih i partnerovih doprinosa i dobiti iz veze („pravedni balans“). Sukladno tome, razvijeno je nekoliko mjera kod kojih se od ispitanika traži da promisli o različitim ulozima i dobitima, te procijeni gdje se u tom pogledu njegova veza nalazi (tj. koliko je općenito pravedna). Osim ovakvih, globalnih mjera (među koje spada i jedna od najčešće korištenih, tzv. *Global Measure of Equity/Inequity*, koju je konstruirala Hatfield, 1978, prema Utne, Hatfield, Traupmann i Greenberger, 1984), u nekim su istraživanjima korištene i one koje se fokusiraju na specifične domene odnosa ili resurse koje partneri razmjenjuju (npr. tzv. Traupmann-Utne-Hatfield skala; prema Utne, Hatfield, Traupmann i Greenberger, 1984). U istu skupinu spada i instrument s popisom od 144 elementa razmjene, koji su ranije spomenutom istraživanju koristili Van Yperen i Buunk. Kod svih ovih mjera se izračunava tzv. indeks pravednosti, kao kombinacija procjena koje je ispitanik dao za vlastite i partnerove doprinose ili dobiti, općenito ili u danim domenama. Važno je napomenuti da se kod mjera ovog tipa pravednost ne tretira kao linearna varijabla, nego se ispitanici na osnovi referiranog *relativnog* doprinosa ili dobiti svrstavaju u tri kategorije: oni koji svoj odnos ocjenjuju kao pravedan, oni koji se osjećaju „zakinutima“ u odnosu na partnera („potplaćeni“) i oni koji ocjenjuju da je njihov partner „zakinutiji“ u odnosu (tzv. prenagrađeni). Upotreba mjera ovog

tipa je, dakako, vrlo važna u istraživanjima koja se fokusiraju na pitanja u kojima smjer „disbalansa“ može imati bitnu ulogu.

Drugi tip instrumenata su mjere na kojima ispitanik direktno procjenjuje pravednost odnosa s partnerom, općenito ili u nekim aspektima njihove veze. Osim mjera koje se sastoje od samo jedne čestice, do sada je razvijen zapravo mali broj skala ovog tipa koje bi imale zadovoljavajuće metrijske karakteristike. Takva je, primjerice, skala s 10 tvrdnji (npr. *Općenito govoreći, partner i ja jednako ulažemo u našu vezu*” i “*Često mislim da u našu vezu ulažem više no što dobivam*“), koju su za potrebe jednog svog istraživanja konstruirali Sabatelli i Cecil-Pigo (1985, prema Sprecher i Schwartz, 1994). U ovu skupinu instrumenata spada i skala koja je prikazana u nastavku ovog priloga. Širu, izvornu verziju skale konstruirala je 2006. prva autorica ovog priloga. Nakon preliminarnih primjena u prigodnim uzorcima ispitanika, konačna verzija, koja je prikazana ovdje, primijenjena je u sklopu Upitnika percipirane kvalitete bračnog odnosa (UPKBO, Ćubela Adorić i Jurević, 2006, prema Jurević, 2007), zajedno s još 14 skala, namijenjenih ispitivanju percipirane kvalitete funkcioniranja braka u različitim domenama (uključujući bračnu stabilnost, tendenciju idealiziranja braka i uspješnost rješavanja bračnih konflikata, čije su mjere također prikazane u drugim priložima u ovoj Zbirci).

2. Opis skale

Skala percipirane pravednosti u braku sadrži 11 tvrdnji koje izražavaju različite ocjene pravednosti odnosa s partnerom, uključujući pravednost međusobne podjele obveza i odgovornosti te jednakost partnera glede omjera između uloga u bračnu vezu i dobiti iz nje. Sadržaj pojedinih čestica može se vidjeti u prikazu skale na kraju ovog priloga. Kao i ostali instrumenti u sklopu UPKBO, i ova skala ima zasebne forme za muškarce i žene. Treba uočiti da su tri tvrdnje formulirane negativno, tj. u smjeru ocjene osobne „zakinutosti“ u odnosu na partnera. Zato prije izračunavanja ukupnog rezultata procjene koje je ispitanik dao za te tri tvrdnje treba bodovati u suprotnom smjeru od procjena koje je dao za preostalih devet tvrdnji.

Stupanj svog (ne)slaganja s pojedinim tvrdnjama ispitanik izražava na skali procjene od 7 stupnjeva (-3=potpuno netočno; +3=potpuno točno). Pri bodovanju se procjene kodiraju od 1 do 7, što kod većine čestica znači da se procjena „potpuno netočno“ (-3) boduje se 1, a procjena „potpuno točno“ (+3) sa 7 (v. ključ za bodovanje u prikazu skale na kraju ovog priloga). Ukupan rezultat na skali određuje se kao prosječna vrijednost procjena na svim

česticama, pa se teoretski raspon rezultata kreće između 1 i 7. Pritom veći rezultat ukazuje na veću percipiranu pravednost odnosa s partnerom.

Prve primjene ove skale provedene su u dvije nezavisne skupine bračnih parova, u sklopu istraživanja na projektu „Iskustva nepravde i psihološka dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija“. U prvoj primjeni sudjelovalo je 366 ispitanika, odnosno 183 para, koji su u trenutku sudjelovanja u istraživanju u braku bili između tri i sedam godina ($M=4.69$, $SD=1.49$) (v. detaljnije kod Ćubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Ćubela Adorić i sur., 2008; Jurević, 2007). Druga primjena provedena je u sklopu kraćeg longitudinalnog istraživanja sa skupinama parova koji se nalaze u tranziciji u roditeljstvo. Ovdje prikazani rezultati temelje se na podacima prikupljenima u prvoj fazi tog istraživanja u skupini od 80 parova koji su tek čekali rođenje prvog djeteta (3-7. mjesec trudnoće) te u skupini od 80 parova koji su u prethodnih 2-8 mjeseci postali roditelji po prvi put (v. detaljnije kod Tucak Junaković, Ćubela Adorić i Nekić, 2009). Trajanje njihove bračne veze u vrijeme tog prvog ispitivanja variralo je između 1 i 11 godina. Pri regrutiranju parova vodilo se računa da parovi u te dvije skupine budu izjednačeni po trajanju braka, dobi partnera, te radnom i porodiljnom statusu partnerice. Osim u ovim istraživanjima, skala je zasad primijenjena i u još jednom istraživanju odnosa kvalitete bračnog funkcioniranja i usamljenosti u skupini od 185 žena različite dobi (Lacković-Grgin, Nekić i Penezić, u tisku).

3. Psihometrijske osobine

U analizama latentne strukture ove skale, koje su u prve dvije primjene provedene pod modelom zajedničkih faktora, dobivene su solucije s jednim faktorom čija je svojstvena vrijednost veća od 1. Postotak objašnjene zajedničke varijance čestica u prvoj je primjeni iznosio 40.1%, a u drugoj 40.7%. Pritom su sve čestice na skali imale značajna (.38 ili veća) zasićenja na izlučenom faktoru.

Jednodimenzionalnost skale potvrđena je i u zasebnim analizama s obzirom na spol ispitanika, te razdoblje tranzicije u roditeljstvo u kojem su se ispitanici nalazili tijekom svog sudjelovanja u drugom istraživanju (v. detaljnije kod Tucak Junaković, Ćubela Adorić i Nekić, 2009; Jurević, 2007). Postotak objašnjene varijance bio je nešto veći kod žena (prva primjena: 42.3%; druga primjena: 48.0%) nego kod muškaraca (prva primjena: 37.4%; druga primjena: 31.4%). Međutim, u svim su podskupinama zasićenja pojedinih čestica bila zadovoljavajuće visoka (tj. $>.30$).

Rezultati provedenih analiza čestica i pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije također govore u prilog homogenosti skale. Vrijednosti nespurioznih korelacija pojedinih čestica s ukupnim rezultatom u svim su analizama bile veće od .30 (v. detaljnije kod Tucak Junaković, Ćubela Adorić i Nekić, 2009; Jurević, 2007). U skladu s tim, i vrijednosti Cronbach alpha koeficijenata u dvije primjene zadovoljavajuće su visoke (v. tablica 1), uključujući i podskupine ispitanika s obzirom na spol. Isto se može reći i za pouzdanost skale u podskupinama ispitanika s obzirom na razdoblje tranzicije u roditeljstvo: vrijednost alpha koeficijenta kod budućih roditelja iznosila je .86, a u podskupini onih koji su već dobili svoje prvo dijete .85. Lacković-Grgin, Nekić i Penezić (u tisku) također su izvijestili o visokoj pouzdanosti ove skale u njihovom istraživanju sa skupinom žena ($\alpha = .93$).

U tablici 1 navedene su i prosječne vrijednosti te indeksi raspršenja dobivenih rezultata u ove tri primjene. Kao što se može vidjeti, aritmetičke su sredine pomaknute u smjeru većih vrijednosti, što sugerira da su ispitanici bili, u prosjeku, skloni pozitivnoj ocjeni pravednosti odnosa sa svojim partnerom. Ovaj pomak reflektira se i u nešto užem rasponu dobivenih rezultata te manjim vrijednostima standardnih devijacija rezultata u istraživanjima s mlađim parovima, prvenstveno kod muških ispitanika. No, distribucije dobivenih rezultata u tim skupinama pokazuju tendenciju odstupanja od normalne prvenstveno kod muškaraca iz prvog uzorka (Kolmogorov-Smirnovljeva $d = .118$, $p < .05$), dok u drugom uzorku nije bilo značajnog odstupanja niti kod budućih očeva ($d = .115$, $p > .20$) niti kod onih koji su to već postali ($d = .087$, $p > .20$). Treba uočiti da indeks raspršenja (SD) u istraživanju Lacković-Grgin i sur. (u tisku), s dobno heterogenom skupinom žena, upućuje na bolju osjetljivost skale u odnosu na prethodna dva uzorka. Tome je, vjerojatno, pridonijela veća heterogenost njihovog uzorka glede i trajanja bračne veze (između 1 i 45 godina). Također, u stupnju u kojem se pristranost samoselekcije odnosi i na ovaj aspekt bračnog funkcioniranja, vjerojatno je bila izraženija u prva dva istraživanja s parovima jer su oba partnera trebala pristati na sudjelovanje.

Sukladno ranijim nalazima o spolnim razlikama o evaluaciji pravednosti (Reichle, 1996; Sprecher i Schwartz, 1994), žene su na ovoj skali postigle u prosjeku značajno niže rezultate od muškaraca (1. primjena: $t = -3.09$; 2. primjena: $t = -2.43$, oba $p < .01$). Taj se efekt pokazao još izraženijim u usporedbama unutar parova (t-test za zavisne uzorke; 1. primjena: $t = -5.335$, $df = 182$; 2. primjena: $t = -4.029$, $df = 159$, oba $p < .001$). Također u skladu s ranijim nalazima (Grote i Clark, 2001, prema Ćubela Adorić, 2006; Reichle, 1996), efekt razdoblja tranzicije u roditeljstvo pokazao se značajnim ($F = 5.387$, $df = 1$, $p = .02$), pri čemu su veći rezultat na ovoj skali postigli budući roditelji (6.0) nego oni koji su to već

postali (5.8). Ovaj efekt razdoblja bio je jednako izražen kod partnera oba spola ($F = 0.086$, $p = .77$).

Kao što se moglo i očekivati, ni u jednoj od dosadašnjih primjena nije utvrđena značajna povezanost rezultata na ovoj skali s dobi ispitanika (svi $p > .05$). Analize korelacija s trajanjem braka dale su donekle nekonzistentne rezultate. Naime, samo u prvoj primjeni dobivena je značajna ali niska negativna povezanost ($r = -.15$, $p < .01$), koja se u zasebnim analizama s obzirom na spol ispitanika pokazala značajnom zapravo samo kod muškaraca ($r = -.17$, $p < .05$). I u drugoj primjeni se ova korelacija pokazala značajnom kod muških ispitanika ali samo u razdoblju prije rođenja prvog djeteta; pritom je smjer dobivene povezanosti bio pozitivan ($r = .25$, $p < .05$). Iako bi se o ovim različitim povezanostima moglo spekulirati, imajući u vidu razlike među ispitanim skupinama glede stadija u bračnom i obiteljskom ciklusu (posebice u terminima očekivanja te procesa i strategija bračne prilagodbe u ovim inicijalnim stadijima), za sada se, ipak, sigurnim čini samo zaključak da ova skala može biti osjetljiva na neke procese koji kod partnera (muškaraca) pridonose evaluaciji pravednosti odnosa s partnericom u različitim razdobljima bračne veze. U daljnjim istraživanjima s ovom skalom bilo bi zanimljivo provjeriti neke ranije nalaze o porastu percipirane pravednosti u kasnijim stadijima razvoja bračne veze i obiteljskog ciklusa (posebice u razdoblju tzv. praznog gnijezda) kao i životnog ciklusa pojedinca (npr. odlazak u mirovinu, posebice u slučaju muškaraca) (usp. Sprecher i Schwartz, 1994).

Konačno, o konstruktnoj valjanosti ove skale govore i njezine korelacije s nekim drugim pokazateljima kvalitete bračnog funkcioniranja općenito i u pojedinim domenama. Tako su u prvoj primjeni utvrđene značajne, umjereno visoke pozitivne korelacije sa svim subskalama UPKBO, koje su varirale u rasponu od .43 (s ocjenom kvalitete odnosa s rodbinom) do .80 (s ocjenom kvalitete komunikacije s partnerom) (v. detaljnije kod Jurević, 2007). Značajna povezanost sa Skalom bračnog zadovoljstva iz ovog upitnika (.74, $p < .01$) potvrđena je i u naredne dvije primjene (2. primjena: $r = .68$, 3. primjena: $r = .79$, oba $p < .01$) (v. Tucak Junaković, Čubela Adorić i Nekić, 2009; Lacković-Grgin, Nekić i Penezić, u tisku).

Prema tome, moglo bi se zaključiti da se evaluacija pravednosti odnosa s partnerom, kako je mjeri ova skala, može koristiti i kao pokazatelj ukupne kvalitete bračnog odnosa. Štoviše, analize profila slaganja partnera u evaluaciji bračnog odnosa u različitim domenama sugeriraju da stupanj slaganja među partnerima u ocjeni pravednosti odnosa - premda niži nego u nekim drugim domenama (npr. intimni odnosi, roditeljstvo, prisnost) - zapravo dosljedno prati poredak tipova brakova s obzirom na opći obrazac (ne)slaganja; pritom je slaganje glede pravednosti odnosa najizraženije kod tzv. vitalnog tipa, a najmanje kod tzv.

konfliktnog tipa (Ćubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Ćubela Adorić i sur., 2008; detaljnije o ovim tipovima v. također kod Ćubela Adorić, 2006). K tome, uz bračnu stabilnost i tendenciju idealiziranja, koje također mjeri UPKBO (v. detaljnije u priložima o tim skalama u ovom izdanju), percepcija pravednosti, mjerena ovom skalom, u prvoj je primjeni bila pozitivno povezana i s rezultatima na Upitniku bračne usklađenosti (Ćubela, 2002) (.74, $p < .01$), kao i s procjenama važnosti braka (.29, $p < .01$) te važnosti roditeljstva (.19, $p < .01$). Povezanost s važnošću braka potvrđena je i u istraživanju koje su proveli Lacković-Grgin i suradnici (u tisku). U istom je istraživanju utvrđeno da je percepcija pravednosti u braku u negativnoj vezi s tendencijom samozatmljivanja i usamljenošću, posebice s usamljenošću u ljubavi i u obitelji. No, ta veza vjerojatno reflektira povezanosti ovih varijabli s nekim drugim pokazateljima kvalitete bračnog funkcioniranja, koji su neposrednije relevantni za iskustvo usamljenosti, poput nedostatne prisnosti i bračnog nezadovoljstva (v. detaljnije kod Lacković-Grgin i sur., u tisku).

Dakako, za evaluaciju valjanosti ove skale ključno bi bilo ispitati njezinu povezanost s nekim drugim pokazateljima (percipirane) pravednosti odnosa, poput podjele kućnih poslova i obveza među partnerima, te njihovog zadovoljstva takvom podjelom. Te relacije u fokusu su istraživanja koje se upravo provodi na projektu „Iskustva nepravde i psihološka dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija“, pa se potencijalni korisnici ove skale, koji budu zainteresirani za dodatne informacije, mogu naknadno obratiti prvoj autorici ovog priloga za te informacije.

Tablica 1. Osnovni deskriptivni statistici Skale percipirane pravednosti braka u tri nezavisne primjene: I - Jurević (2007), II – Tucak Junaković, Čubela Adorić i Nekić (2009), III – Lacković-Grgin, Nekić i Penezić (u tisku)

Primjena	N	M	min	max	Fergusonov delta indeks	SD	α
I	cijeli uzorak: 366	5.7	2.0	7.0	.84	0.96	.87
	muškarci: 183	5.8	3.2	7.0		0.87	.86
	žene: 183	5.5	2.0	7.0		1.02	.88
II	cijeli uzorak: 320	5.9	2.5	7.0	.78	0.84	.86
	muškarci: 160	6.0	4.0	7.0		0.68	.79
	žene: 160	5.8	2.5	7.0		0.97	.89
III	žene: 185	5.0	1.0	7.0	-	1.34	.93

Napomena: Vrijednost delta indeksa u primjeni III nije izračunata zbog nedostatka relevantnih podataka o distribucijama frekvencija po pojedinim česticama.

4. Literatura

- ĆUBELA, V. (2002). Upitnik bračne usklađenosti, U: K. LACKOVIĆ-GRGIN, A. PROROKOVIĆ, V. ĆUBELA i Z. PENEZIĆ (ur.). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Sv. 1* (str. 83-86), Filozofski fakultet u Zadru.
- ĆUBELA ADORIĆ, V. (2006). Prisni odnosi u odrasloj i starijoj dobi. U: K. Lacković-Grgin i V. Ćubela Adorić (ur.). *Odabrane teme iz psihologije odraslih* (str. 161-215). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- ĆUBELA ADORIĆ, V., JUREVIĆ, J., JURKIN, M. (2008). Marital satisfaction, idealization, adjustment and stability in different types of marriage. Rad prezentiran na skupu *4th European Conference on Positive Psychology*, Rijeka, Hrvatska.
- ĆUBELA ADORIĆ, V., JURKIN, M., JUREVIĆ, J., IVOŠ NIKŠIĆ, E., KAMENOV, Ž. (2008). Profiles of marital partners' agreement across various areas of the relationship. Rad prezentiran na skupu *XXIX International Congress of Psychology*, Berlin, Njemačka.
- JUREVIĆ, J. (2007). Obrasci slaganja među partnerima u procjeni bračnog funkcioniranja i percepcija opće kvalitete braka. *Diplomski rad*. Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., NEKIĆ, M., PENEZIĆ, Z. (u tisku). Usamljenost žena odrasle dobi: Uloga percipirane kvalitete bračnog odnosa i samostišavanja. *Suvremena psihologija*.
- LERNER, M. J., MIKULA, G. (1994). Justice in close relationships. U: M. J. LERNER i G. MIKULA (ur.). *Entitlement and the affectional bond* (str. 1-9). New York: Plenum Press.
- SPRECHER, S., SCHWARTZ, P. (1994). Equity and balance in the exchange of contributions in close relationships. U: M. J. LERNER i G. MIKULA (ur.). *Entitlement and the affectional bond* (str. 11-41). New York: Plenum Press.
- REICHLER, B. (1996). From Is to Ought and the kitchen sink: On the justice of distributions in close relationships. U: L. MONTADA i M. J. LERNER (ur.). *Current societal concerns about justice* (str. 103-135). New York: Plenum Press.
- TUCAK JUNAKOVIĆ, I., ĆUBELA ADORIĆ, V., NEKIĆ, M. (2009). Neki aspekti kvalitete bračnog funkcioniranja tijekom tranzicije u roditeljstvo. Rad prezentiran na skupu *XIX. Dani Ramira i Zorana Bujasa*, Zagreb, Hrvatska.

- UTNE, M. K., HATFIELD, E., TRAUPMANN, J., GREENBERGER, D. (1984). Equity, marital satisfaction and stability, *Journal of Social and Personal Relationships*, 1, 323-332.
- VAN YPEREN, N. W., BUUNK, B. P. (1994). Social comparison and social exchange in marital relationships. U: M. J. LERNER i G. MIKULA (ur.). *Entitlement and the affectional bond* (str. 89-115). New York: Plenum Press.

SKALA PERCIPIRANE PRAVEDNOSTI U BRAKU (forma za žene)

Sljedeći niz tvrdnji izražava različite ocjene pravednosti odnosa među bračnim partnerima. Pročitajte pažljivo svaku od njih i procijenite koliko je ono što tvrdnja izriče u skladu s Vašim mišljenjem i iskustvom u braku. Procjene ćete davati tako što ćete na skali od -3 do +3 zaokružiti onaj broj koji najbolje odgovara Vašem mišljenju. Značenje pojedinih brojeva na skali je sljedeće:

-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
potpuno netočno	uglavnom netočno	donekle netočno	niti točno, niti netočno	donekle točno	uglavnom točno	potpuno točno

- | | | | | | | | |
|--|----|----|----|---|----|----|----|
| 1. Zadovoljna sam načinom na koji moj suprug i ja dijelimo svakodnevne obveze i odgovornosti u našem životu. | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 2. Mislim da je moj suprug zadovoljan načinom na koji dijelimo svakodnevne obveze i odgovornosti u našem životu. | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 3. U našem se braku oboje podjednako „odričemo“ i „žrtvujemo“. | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 4. U našem braku nitko ne profitira na račun onog drugog. | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 5. Kad usporedim ono što u svoj brak ulažem i od njega dobivam s onim što u njega ulaže i od njega dobiva moj suprug, mislim da nitko od nas nije na gubitku | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 6. Često osjećam da je preveliki dio odgovornosti za naš zajednički život na meni. ® | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 7. Kad razmišljam o tome što od svog braka dobivam, osjećam se donekle „zakinutim“ u odnosu na supruga. ® | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 8. Teret obveza i odgovornosti u našem braku suprug i ja snosimo podjednako. | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 9. Mislim da je u našem braku moj suprug „prošao bolje“ nego ja. ® | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 10. U našem se braku oboje trudimo imati ravnopravan udio u izvršavanju svakodnevnih poslova i obveza. | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |
| 11. Voljni smo pomoći jedno drugom oko svakodnevnih poslova i obveza u našem zajedničkom životu. | -3 | -2 | -1 | 0 | +1 | +2 | +3 |

Napomena: ® – čestice koje se obrnuto boduju

SKALA BRAČNE STABILNOSTI

SKALA BRAČNE STABILNOSTI¹

Konstruirale: Vera Ćubela Adorić i Jelena Jurević

Priredile: Vera Ćubela Adorić i Petromila Vugdelića

1. Uvod

Jedno od temeljnih očekivanja u vezi s brakom odnosi se na njegovu trajnost i stabilnost (Lauer i Lauer, 1994). U tom smislu, ulazak u brak može se promatrati kao pokazatelj spremnosti na dugoročnu vezu i njezino održavanje, a bračna stabilnost kao inherentna značajka same bračne veze. Kao što primjećuje Gottman (1993), stručnjaci su, kao i laici, dugo bili skloni stabilnost braka definirati prvenstveno u terminima njegovog statusa (razveden, rastavljen ili intaktan) i tretirati je uglavnom kao nezavisnu varijablu (npr. u istraživanjima posljedica razvoda na prilagodbu partnera i, eventualno, drugih članova obitelji).

U novijim koncepcijama razvod se, međutim, promatra kao samo krajnji oblik bračne nestabilnosti (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Proces destabilizacije počinje puno prije: parovi koji se razvode neko su vrijeme nesretni u braku, zatim ozbiljno razmišljaju o razvodu, da bi se potom rastavili i konačno razveli (Gottman, 1993). U tom smislu, stabilnost braka može se tretirati i kao značajka same veze koja reflektira mogućnost njezinog daljnjeg održavanja, odnosno zadovoljavajućeg funkcioniranja partnerskog odnosa.

Kao što navode Canary i Dainton (2006), dva su osnovna gledanja na procese održavanja veze, koji se uzajamno ne isključuju. Jedno polazi od stajališta da su veze inherentno stabilne, zahvaljujući nizu značajki koje pridonose njihovom održavanju (tzv. centripetalne sile), a uključuju različite unutarnje i vanjske prepreke za prekid veze, poput ulaganja u vezu, djece, materijalne zavisnosti, socijalne mreže, religijskih uvjerenja itd. Veliki dio istraživanja koja se bave bračnom stabilnošću, kao i neki od najpoznatijih modela stabilnosti veze (npr. model ulaganja C. Rusbult), reflektiraju ovo stajalište.

Prema drugom, tzv. centrifugalnom gledištu, veze su u osnovi nestabilne te zahtijevaju ulaganje truda kako bi se održale i funkcionirale na zadovoljavajućoj razini (Canary i Dainton, 2006). Gottman (1993) je, primjerice, identificirao različite obrasce uzajamnog prilagođavanja koji karakteriziraju intaktne bračne veze (kao i onaj koji karakterizira parove koji se razvode).

¹ Prikaz skale, kao i njezine dosadašnje primjene, realizirani su u sklopu projekta „Iskustva nepravde i psihološka dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija“, koji je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa RH (269-1301422-1493).

Drugim riječima, osim distinkcije između bračnih veza koje opstaju i onih koje se prekidaju, može se govoriti i o različitim tipovima „stabilnih“, odnosno intaktnih brakova, koji se međusobno mogu razlikovati po kvaliteti bračnog funkcioniranja. Tako su u jednom opsežnom istraživačkom projektu (tzv. ENRICH), koji se fokusirao na identificiranje različitih tipova brakova s obzirom na obrasce (ne)slaganja partnera u evaluaciji različitih domena bračnog funkcioniranja, Olson i njegovi suradnici (prema Lavee i Olson, 1993) utvrdili da stabilnost braka dosta varira ovisno o tipu braka, odnosno profilu (ne)slaganja među partnerima. Primjerice, najveću stabilnost pokazao je tzv. vitalni tip, koji uključuje parove koji se najviše slažu u pozitivnoj evaluaciji vlastitog braka u većini domena, dočim su se najmanje stabilnima pokazali konfliktni i, posebice, devitalizirani tip, koje karakterizira razmjerno nizak indeks pozitivnosti slaganja ocjena koje partneri daju za različita područja svog braka (v. detaljnije kod Čubela Adorić, 2006).

Skala bračne stabilnosti koja je prikazana u nastavku ovog priloga konstruirana je za potrebe jednog našeg istraživanja koje je bilo zamišljeno kao replikacija istraživanja provedenih u sklopu projekta ENRICH u skupini bračnih parova kod nas. Međutim, zbog financijskih prepreka udovoljavanju uvjetima za prijevod izvorne verzije, Čubela Adorić i Jurević su 2006. konstruirale novi instrument, koji je potom primijenjen u sklopu Upitnika percipirane kvalitete bračnog odnosa (UPBKO; v. detaljnije kod Jurević, 2007), zajedno s nizom drugih skala namijenjenih ispitivanju evaluacije bračnog odnosa u različitim domenama, poput prisnosti, komunikacije itd. U ovom izdanju Zbirke mogu se naći podaci o još nekim skalama iz tog upitnika, koje su namijenjene ispitivanju percipirane pravednosti, uspješnosti rješavanja konflikata, te tendencije idealiziranja braka.

2. Opis skale

Skala bračne stabilnosti sastoji se od devet tvrdnji koje izražavaju različita mišljenja i vjerovanja o stabilnosti i održivosti vlastite bračne veze (npr. *Mislim da će naš brak trajati do kraja života; Bilo je nekih stvari zbog kojih sam se morao /morala/ zamisliti nad budućnošću našeg braka*). Sadržaj svih čestica može se vidjeti u prikazu skale na kraju ovog priloga. Treba uočiti da je samo jedna čestica (br. 9) u ovoj konačnoj verziji formulirana negativno pa procjene na njoj, prije izračunavanja ukupnog rezultata na skali, treba bodovati u suprotnom smjeru nego kod ostalih čestica.

Ispitanik procjenjuje stupanj svog slaganja s pojedinim tvrdnjama na skali procjene od 7 stupnjeva (-3 = potpuno netočno, +3 = potpuno točno). Pri bodovanju se te procjene kodiraju od 1

do 7, u smjeru percepcije veće stabilnosti; izuzetak je već spomenuta čestica br. 9, na kojoj procjene treba bodovati u obrnutom smjeru. Ukupan rezultat na skali određuje se kao prosječna vrijednost tako kodiranih procjena na svim česticama. Sukladno tome, teoretski raspon rezultata na ovoj skali je između 1 i 7, pri čemu veći rezultat indicira veću percipiranu stabilnost braka.

Skala je do sada primijenjena u dva istraživanja u kojima su sudjelovala oba bračna partnera: prvi put u širem istraživanju kvalitete bračnog funkcioniranja u različitim domenama (v. detaljnije kod Čubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Čubela Adorić i sur., 2008; Jurević, 2007) i drugi put u istraživanju kvalitete bračnog funkcioniranja tijekom tranzicije u roditeljstvo (v. Tucak Junaković, Čubela Adorić i Nekić, 2009). U prvom istraživanju sudjelovalo je ukupno 366 ispitanika, odnosno 183 para koji su u vrijeme ispitivanja bili u braku između 3 i 7 godina. U drugom istraživanju sudjelovalo je 320 pojedinaca, odnosno 160 parova koji su u vrijeme istraživanja bili u braku između 1 i 11 godina. Pritom je polovina parova čekala rođenje svog prvog djeteta (između 3. i 7. mjeseca trudnoće) a polovina su već postali roditelji po prvi put (2-8 mjeseci nakon rođenja djeteta). Potonje istraživanje zapravo je prva faza šireg longitudinalnog istraživanja, koje do trenutka pripreme ovog priloga još nije završeno.

3. Psihometrijske osobine

U analizi latentne strukture ove skale, koja je u obje dosadašnje primjene provedena pod modelom zajedničkih faktora, s kvadriranim koeficijentima multiple korelacije kao procjenama komunaliteta, dobivene su solucije s jednim faktorom čija je svojstvena vrijednost veća od 1. U prvoj primjeni izlučeni faktor objašnjavao je 48.93% a u drugoj primjeni 39.12% zajedničke varijance njezinih devet čestica. U obje su primjene sve čestice imale razmjerno visoka faktorska zasićenja (.48 ili veća). I nespuriozne korelacije pojedinih čestica s ukupnim rezultatom bile su zadovoljavajuće visoke (tj. .42 ili više), kao i vrijednosti Cronbachovog alpha koeficijenta (v. tablicu 1). Prema tome, rezultati obje dosadašnje primjene sugeriraju da ova skala predstavlja zadovoljavajuće homogen niz čestica.

Tablica 1. Osnovni deskriptivni statistici Skale bračne stabilnosti u dvije skupine bračnih parova (I – Jurević, 2007; II – Tucak Junaković, Čubela Adorić i Nekić, 2009)

Primjena	N	M	min	max	Fergusonov delta indeks	SD	α
I	366	6.1	1.7	7.0	.71	0.929	.88
II	320	6.3	3.1	7.0	.64	0.757	.82

Uz vrijednosti Cronbachovog alpha koeficijenta, u tablici 1 navedene su i vrijednosti aritmetičkih sredina, Fergusonovog delta indeksa, standardnih devijacija te raspona rezultata dobivenih u dvije primjene ove skale. Iako indeksi raspršenja upućuju na relativno zadovoljavajući varijabilitet rezultata, posebice u prvoj primjeni, distribucije rezultata u obje su primjene pomaknute prema višim vrijednostima i, također, značajno odstupaju od normalne distribucije (Kolmogorov-Smirnovljev test: I. primjena: $d = .174$, II. primjena: $d = .178$, oba $p < .01$). To je vjerojatno rezultat pozitivne samoselekcije i s obzirom na stabilnost bračne veze jer su u oba istraživanja sudjelovali samo oni pojedinci čiji su partneri također pristali sudjelovati.

K tome, manji raspon rezultata dobivenih u drugoj primjeni može se pripisati činjenici da su svi sudionici u tom istraživanju bili u tranziciji u roditeljstvo te su, k tome, izjavili da je trudnoća bila željena i planirana (Tucak Junaković, Čubela Adorić i Nekić, 2009). Iako brak s djecom, u načelu, ne mora biti stabilniji od braka bez djece (što potvrđuje i neznačajna razlika u prosječnim rezultatima koje su na ovoj skali postigle dvije odgovarajuće podskupine u našoj prvoj primjeni; $p = .10$; Čubela Adorić i sur., 2008), željena i planirana trudnoća zasigurno je znak (i) percipirane stabilnosti bračne veze. K tome, djeca su u braku jedna od tzv. centripetalnih sila koje pridonose predanosti vezi i njezinom održavanju, posebice kod žena (Canary i Dainton, 2006). Međutim, pritom se ne smije zanemariti niti razdoblje obiteljskog ciklusa. Kao što pokazuju rezultati našeg drugog istraživanja u kojem je primijenjena ova skala, općenito niža opća kvaliteta bračnog funkcioniranja u razdoblju neposredno nakon rođenja djeteta nego prije rođenja kod naših se ispitanika očitovala i na ovoj mjeri: naime, ispitanici koji su već postali roditelji imali su, u prosjeku, značajno niži rezultat na ovoj skali od onih koji su tek čekali rođenje svog prvog djeteta (6.1 vs. 6.5, $F = 9.27$, $df = 1$, $p < .01$) (Tucak Junaković, Čubela Adorić i Nekić, 2009). Kao i u prvoj primjeni, glavni efekt spola partnera nije se pokazao značajnim, kao ni njegova interakcija s razdobljem tranzicije u kojem su se nalazili (oba $p > .05$).

Važno je napomenuti da je samo u prvom istraživanju utvrđena slaba ali značajna negativna povezanost rezultata na ovoj skali s dužinom bračne veze ($r = -.18$, $p < .01$), dok se korelacija s dobi ispitanika u obje primjene pokazala neznačajnom (oba $p > .05$). Pri tumačenju utvrđenog pada u percipiranoj stabilnosti s trajanjem braka samo u prvoj primjeni ove skale, treba imati na umu da su parovi koji su sudjelovali u drugoj primjeni bili razmjerno kratko u braku (u prosjeku, oko godinu i pol dana). Prosječno trajanje braka u drugoj je primjeni bilo veće ali je raspon također bio ograničen nacrtom istraživanja na razdoblje između tri i sedam godina (v. detaljnije kod Jurević, 2007). Imajući u vidu ova ograničenja, nalaz o negativnoj povezanosti rezultata na ovoj skali s trajanjem veze u prvom uzorku još uvijek razmjerno mladih parova

vjerojatno reflektira tendenciju da s vremenom, nakon što se etabliraju određeni obrasci interakcije među partnerima, strategije održavanja veze postaju sve više rutinske a komunikacija manje eksplicitna (usp. Canary i Dainton, 2006). To bi, zapravo, govorilo u prilog osjetljivosti ove skale na promjene u procesima održavanja veze do kojih dolazi tijekom njezinog razvoja, što bi, dakako, u narednim istraživanjima tek trebalo provjeriti. Pritom bi longitudinalna ili, barem, istraživanja s heterogenijom skupinom partnera glede trajanja braka mogla dati pouzdanije informacije o tome je li i koliko povezanost percipirane stabilnosti i dužine veze u prethodnim primjenama doista bila podcijenjena.

U oba uzorka ispitane su povezanosti rezultata na ovoj skali s drugim pokazateljima kvalitete bračnog funkcioniranja, uključujući bračnu usklađenost (mjerenu upitnikom UBU, Čubela, 2002) te bračno zadovoljstvo, tendenciju idealiziranja braka i evaluaciju slaganja s partnerom u dvanaest domena bračnog funkcioniranja koje ispituje Upitnik percipirane kvalitete bračnog odnosa (Čubela Adorić i Jurević, 2006, prema Jurević, 2007).

Uz značajne ($p < .01$) pozitivne korelacije ove skale sa svim navedenim mjerama, utvrđeno je da ova skala dobro diskriminira različite tipove parova s obzirom na profile (ne)slaganja među partnerima u ocjeni kvalitete njihovog braka u različitim domenama (Čubela Adorić, Jurević i Jurkin, 2008; Čubela Adorić i sur., 2008; Jurević, 2007). Primjerice, indeks (ne)stabilnosti para² bio je najniži kod tzv. konfliktnog tipa parova, koji karakterizira izraženo neslaganje partnera u pozitivnosti ocjene kvalitete bračnog funkcioniranja u različitim domenama (što može biti osnova ne samo smanjenog zadovoljstva nego i manje predanosti održanju veze), dok su se razmjerno najstabilnijima pokazali upravo tipovi koje karakterizira visoko slaganje partnera u svim domenama (vitalni tip) ili, barem, u onima koje su ključne za odnos među samim partnerima, poput prisnosti, komunikacije i uzajamnog prihvaćanja (balansirani tip).

Dakako, s obzirom na pozitivnu selekcioniranost našeg uzorka, nizak indeks stabilnosti kod parova konfliktnog tipa treba tumačiti s oprezom. Premda je to u skladu s očekivanjem da se visoki stupanj neslaganja partnera u pozitivnosti ocjena za različite domene bračnog funkcioniranja može reflektirati i na procese održavanja veze, transverzalni nacrt tog istraživanja omogućuje da govorimo samo o percepciji relativne nestabilnosti veze koja može, ali i ne mora, voditi njezinom prekidu. Kao što primjećuju Canary i Dainton (2006), procesi održavanja veze i njezina stabilnost mogu biti stvar i momenta u razvoju veze, pa su za pouzdanije zaključke potrebna, dakako, istraživanja s longitudinalnim nacrtom. Kao što je već ranije napomenuto, jedno takvo istraživanje upravo se provodi u sklopu projekta „Iskustva nepravde i psihološka

² Radi se o dijadnom indeksu, izračunatom na osnovi rezultata oba člana para, prema formuli koji su predložili Lavee i Olson (1993; v. detaljnije i kod Čubela Adorić i sur., 2008; Jurević, 2007).

dobrobit tijekom nekih životnih tranzicija“. U trenutku pisanja ovog priloga prikupljeni su samo podaci iz njegove prve faze (o kojoj se ovdje referiralo kao o „primjeni II“). Zainteresirani čitatelji mogu naknadno kontaktirati prvu autoricu ovog priloga za dodatne informacije o rezultatima šireg istraživanja.

4. Literatura

- CANARY, D. J., DANTON, M. (2006). Maintaining relationships, U: A. L. VANGELISTI I D. PERLMAN (ur.). *The Cambridge handbook of personal relationships* (str. 727-743). Cambridge University Press.
- ČUDINA OBRADOVIĆ, V., OBRADOVIĆ, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga.
- ĆUBELA, V. (2002). Upitnik bračne usklađenosti, U: K. LACKOVIĆ-GRGIN, A. PROROKOVIĆ, V. ĆUBELA i Z. PENEZIĆ (ur.). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika, Sv. 1* (str. 83-86), Filozofski fakultet u Zadru.
- ĆUBELA ADORIĆ, V. (2006). Prisni odnosi u odrasloj i starijoj dobi. U: K. LACKOVIĆ-GRGIN i V. ĆUBELA ADORIĆ (ur.). *Odabrane teme iz psihologije odraslih* (str. 161-215). Jastrebarsko: Naklada Slap.
- ĆUBELA ADORIĆ, V., JUREVIĆ, J., JURKIN, M. (2008). Marital satisfaction, idealization, adjustment and stability in different types of marriage. Rad prezentiran na skupu 4th *European Conference on Positive Psychology*, Rijeka, Hrvatska.
- ĆUBELA ADORIĆ, V., JURKIN, M., JUREVIĆ, J., IVOŠ NIKŠIĆ, E., KAMENOV, Ž. (2008). Profiles of marital partners' agreement across various areas of the relationship. Rad prezentiran na skupu *XXIX International Congress of Psychology*, Berlin, Njemačka.
- GOTTMAN, J. M. (1993). A theory of marital dissolution and stability, *Journal of Family Psychology*, 7(1), 57-75.
- JUREVIĆ, J. (2007). Obrasci slaganja među partnerima u procjeni bračnog funkcioniranja i percepcija opće kvalitete braka. *Diplomski rad*. Odjel za psihologiju Sveučilišta u Zadru.
- LAUER, R.H., LAUER, J. C. (1994). *Marriage and family. The quest for intimacy*. Madison: WCB Brown & Benchmark Publishers.
- LAVEE, Y., OLSON, D. H. (1993). Seven types of marriage: Empirical typology based on ENRICH. *Journal of Marital and Family Therapy*, (19) 4, 325-340
- TUCAK JUNAKOVIĆ, I., ĆUBELA ADORIĆ, V., NEKIĆ, M. (2009). Neki aspekti kvalitete bračnog funkcioniranja tijekom tranzicije u roditeljstvo. Rad prezentiran na skupu *XIX. Dani Ramira i Zorana Bujasa*, Zagreb, Hrvatska.

SKALA BRAČNE STABILNOSTI

Sljedeći niz tvrdnji izražava različita razmišljanja o bračnoj vezi. Kako biste Vi opisali svoj brak?

Pročitajte pažljivo svaku tvrdnju i procijenite koliko je ono što ona izriče u skladu s Vašim mišljenjem i iskustvom u braku. Procjene ćete davati tako da uz svaku tvrdnju zaokružite onaj broj na skali od -3 do +3 koji najbolje odgovara Vašem mišljenju. Brojevi na skali imaju sljedeća značenja:

-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
potpuno netočno	uglavnom netočno	donekle netočno	niti točno, niti netočno	donekle točno	uglavnom točno	potpuno točno

1. Imamo sve što jedan par treba da bi održao svoj brak.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
2. Nikad nisam razmišljao/razmišljala o razvodu našeg braka.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
3. Vjerujem da moja supruga /moj suprug/ nije nikad razmišljala /razmišljao/ o razvodu našeg braka.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
4. Sasvim sam siguran/sigurna u našu zajedničku budućnost.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
5. Mislim da će naš brak trajati do kraja života.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
6. Uvjeren/a sam da ćemo savladati sve međusobne sukobe i prepreke na koje bi naš brak mogao naići u budućnosti.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
7. Nemam nikakvog razloga sumnjati u to da će naš brak opstati.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
8. Ništa što se događa u našim odnosima ne dovodi u pitanje sam naš brak.	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3
9. Bilo je nekih stvari zbog kojih sam se morao/morala zamisliti nad budućnošću našeg braka. ®	-3	-2	-1	0	+1	+2	+3

Napomena: ® – čestica koja prije izračunavanja ukupnog rezultata boduje u suprotnom smjeru od ostalih (v. ključ za bodovanje u Opisu skale)

SKALA SOCIJALNE PODRŠKE

SKALA SOCIJALNE PODRŠKE

Adaptirali: Lozena Ivanov i Zvezdan Penezić

Priredila: Lozena Ivanov

1. Teorijska osnova

Socijalna podrška može se definirati kao postojanje ili dostupnost osoba na koje se oslanjamo, koje nam daju do znanja da o nama brinu, da nas vole i cijene (Sarason, Sarason i Shearin, 1986). Pojačan interes za socijalnu podršku javio se osamdesetih godina prošlog stoljeća kad su se počeli proučavati socijalni faktori kao intervenirajuće varijable u procesu stresa (Lacković-Grgin, 2000). Poduzeta istraživanja ukazuju na mogućnost da je socijalna podrška zaštitni faktor od negativnog utjecaja stresa. Socijalna podrška bi u procesu stresa mogla imati više funkcija (Liebermanu, 1982, prema Lacković-Grgin, 2000). Ona može smanjiti vjerojatnost stresnog događaja, ili ako se stresor i pojavi, socijalna podrška može umanjiti doživljaj stresa. Također, socijalna podrška može utjecati na strategije suočavanja i na taj način modificirati vezu između stresora i stresnih ishoda, kao što može i direktno utjecati na razinu prilagodbe. Iako rezultati brojnih istraživanja potvrđuju značajan doprinos socijalne podrške prilagodbi kroz jačanje otpornosti na stres i ublažavanje njegovih posljedica te smanjenja rizika fizioloških i psiholoških poremećaja (Clara, Cox, Enns, Murray i Torgrudc, 2003; Stice, Ragan i Randall, 2004), u nekim istraživanjima takva uloga socijalne podrške nije potvrđena. Naime, u takvim je istraživanjima dobiveno da socijalna podrška nije značajno povezana s ishodima stresa, ili je ta povezanost čak negativna (Clarke i Jensen, 1997; Lakey i Cassady, 1996). Razlike u rezultatima se pripisuju višedimenzionalnosti ovog konstrukta pa su efekti socijalne podrške na ishode stresa povezani s tim da li vrsta socijalne podrške odgovara prirodi potrebe osobe koja je prima (Lacković-Grgin, 2000).

Tardy (1985, prema Macdonald, 1998) razlikuje pet bitnih elemenata socijalne podrške. Prvi se odnosi na to da li osoba pasivno prima socijalnu podršku od drugih ili je aktivna u pronalaženju potrebne podrške. Većina literature o socijalnoj podršci bazira se na pretpostavci da je socijalna podrška određena okolinom i da to koliko podrške osoba ima ovisi o tome što pruža socijalna okolina. Međutim, treba naglasiti da nije nevažan doprinos ljudi razini vlastite socijalne podrške. Kako osoba gleda i nosi se sa svojom socijalnom okolinom ima velikog utjecaja na to što im ona donosi. Drugi se element odnosi na to da li osoba stvarno koristi socijalnu podršku ili je samo doživljava kao potencijalno raspoloživu. Pokazalo se da se najbolji psihološki ishodi pojavljuju kad osoba doživljava da ima podršku, ali ne i da je stvarno koristi. Na taj se način izbjegava cijena koštanja te podrške od strane

onog koji prima podršku, a dobit je najveća, jer je potencijalno potrebna podrška prisutna (Bolger, Zuckerman i Kessler, 2000). Treći element uključuje zadovoljstvo socijalnom podrškom kao i različite situacije u kojima socijalna podrška može biti potrebna. Četvrti se element odnosi na tip socijalne podrške. Tardy koristi podjelu od House (1981, sve prema Olson i Shultz, 1994) prema kojem socijalna podrška može sadržavati jedan ili više slijedećih tipova socijalne podrške: emocionalnu, instrumentalnu, informacijsku podršku i podršku samopoštovanju. Emocionalna podrška pretpostavlja davanje ili primanje empatije, brige, ljubavi i/ili povjerenja. Instrumentalna se odnosi na davanje konkretne pomoći, a informacijska podrška na savjete koji mogu biti korišteni u suočavanju s osobnim i okolinskim problemima. I konačno, podrška samopoštovanju odnosi se na podršku osoba koje posjeduju informacije relevantne za samoevaluaciju. Koji će tip podrške biti važniji u nekoj situaciji ovisit će o prirodi te situacije i osobinama osoba koje su u interakciji. Posljednji element kojeg treba uzeti u obzir prilikom mjerenja socijalne podrške jeste izvor socijalne podrške. Tardy navodi šest kategorija: obitelj, prijatelje, susjede, kolege s posla, društvenu zajednicu i profesionalne pomagače. U skladu s tim, različite skale socijalne podrške uključuju podršku od strane različitih osoba, najčešće obitelji i prijatelja, ali i bračnih partnera, šefova i drugih značajnih osoba iz okruženja.

2. Opis skale

Prikazanu Skalu socijalne podrške konstruirao je Macdonald (1998) prema teorijskim okvirima Charles Tardya (1985, prema Macdonald, 1998). Skala uključuje percepciju primljene socijalne podrške od strane članova obitelji i prijatelja, a odnosi se ne samo na potencijalno raspoloživu, već i onu socijalnu podršku koja se aktualno koristi. Ona također uključuje zadovoljstvo odnosno pozitivnu evaluaciju socijalne podrške. Originalna skala ima 14 subskala. Sastoji se od 56 tvrdnji od kojih se 28 odnosi na socijalnu podršku obitelji, a 28 na socijalnu podršku prijatelja. Svaka od tih dviju subskala sadrži po četiri tipa socijalne podrške i to: emocionalnu podršku, instrumentalnu podršku, informacijsku podršku i podršku samopoštovanju. Autor skale navodi više mogućih načina upotrebe skale u ovisnosti od ciljeva istraživanja ili potreba prakse. Moguće je koristiti rezultat na skali Ukupne socijalne podrške ili rezultat na jednoj ili više subskala koje su navedene u tablici 1. Skala je namijenjena populaciji iznad 16 godina.

2.1. Uputa i način bodovanja

Uputa za ispunjavanje upitnika priložena je uz upitnik. Ispitanici označavaju slaganje sa svakom pojedinom tvrdnjom na skali od 5 stupnjeva, pri čemu se zaokruživanjem broja 1 uopće ne slažu, a broja 5 u potpunosti slažu s navedenom tvrdnjom. Ukupan rezultat formira se kao linearna kombinacija odgovora na svim česticama skale odnosno subskale, vodeći računa o česticama koje se obrnuto boduju. Viši rezultat na skali/subskali ukazuje na veću socijalnu podršku.

Tablica 1. Nazivi i pripadajuće tvrdnje na skali/subskalama socijalne podrške

Skale/subskale:	Tvrdnje
Ukupna socijalna podrška	1-56
Socijalna podrška <i>obitelji</i>	1-28
Socijalna podrška <i>prijatelja</i>	29-56
Emocionalna podrška <i>obitelji i prijatelja</i>	1,5,9,13,17,21,25,29,33,37,41,45,49,53
Podrška samopoštovanju <i>obitelji i prijatelja</i>	3,7,11,15,19,23,27,31,35,39,43,47,51,55
Informacijska podrška <i>obitelji i prijatelja</i>	4,8,12,16,20,24,28,32,36,40,44,48,52,56
Instrumentalna podrška <i>obitelji i prijatelja</i>	2,6,10,14,18,22,26,30,34,38,42,46,50,54
Emocionalna podrška <i>obitelji</i>	1,5,9,13,17,21,25
Podrška samopoštovanju <i>obitelji</i>	3,7,11,15,19,23,27
Informacijska podrška <i>obitelji</i>	4,8,12,16,20,24,28
Instrumentalna podrška <i>obitelji</i>	2,6,10,14,18,22,26
Emocionalna podrška <i>prijatelja</i>	29,33,37,41,45,49,53
Podrška samopoštovanju <i>prijatelja</i>	31,35,39,43,47,51,55
Informacijska podrška <i>prijatelja</i>	32,36,40,44,48,52,56
Instrumentalna podrška <i>prijatelja</i>	30,34,38,42,46,50,54
Tvrdnje 3, 5, 14, 20, 23, 31, 33, 42, 48 i 51 boduju se obrnuto.	

3. Psihometrijske osobine

Autor je provjerio skalu na uzorku od 363 osobe s rasponom dobi od 16 do 84 godine, uz prosječnu dob od 32 godine. U uzorku je bilo 58 % osoba ženskog spola i 42 % osoba muškog spola. U braku je bilo 39 %, razvedenih i udovaca 10,6 %, a samaca 49,4 %.

Hrvatski uzorak činilo je 569 studenata prve godine različitih studijskih usmjerenja prosječne dobi od 19 godina, uz raspon od 18 do 33 godine. U uzorku također je bilo 58 % osoba ženskog spola i 42 % osoba muškog spola.

3.1. Faktorska struktura skale i faktorska valjanost

Kako su pojedine subskele nastale različitim kombinacijama drugih subskala, prvo su se napravile analize faktorske strukture subskala „najnižeg reda“. Proveden je postupak eksploratorne faktorske analize na zajedničke faktore uz Kaiser-Guttmanov kriterij značajnosti i varimax rotaciju. Rezultati su pokazali da sve četiri subskele koje se odnose na različite tipove socijalne podrške obitelji pokazuju jednofaktorsku strukturu. Postotak objašnjene varijance naveden je u tablici 2. Najniži je za subskalu Instrumentalna podrška obitelji (47,7 %), a najviši za subskalu Informacijska podrška obitelji (66,5 %). Jednofaktorsku strukturu imaju i sve subskele različitih tipova socijalne podrške prijatelja. Postotak objašnjene varijance kreće se od 44,7 % za subskalu Podrške samopoštovanju do 49,6 % za subskalu Informacijska podrška prijatelja. Sve tvrdnje u navedenim subskalama koje se odnose na različite tipove socijalne podrške, posebno za obitelj i posebno za prijatelje, imaju zadovoljavajuća faktorska zasićenja, a sadržajno odgovaraju pretpostavljenim tipovima socijalne podrške.

Nadalje, prilikom provjere faktorske strukture Emocionalne podrške obitelji i prijatelja utvrđena su dva faktora sa zadovoljavajućim faktorskim zasićenjima: Emocionalna podrška obitelji i Emocionalna podrška prijatelja. Naime, subskalu Emocionalne podrške obitelji i prijatelja i čine tvrdnje iz subskala Emocionalne podrške obitelji i Emocionalne podrške prijatelja. Kako su navedene subskele, kao i tvrdnje koje čine te subskele, međusobno u značajnim korelacijama provedena je faktorska analiza na jedan faktor. To je također bilo potrebno i radi provjere mogućnosti korištenja ukupnog rezultata na subskali Emocionalne podrške obitelji i prijatelja, kako je to predvidio autor skale. Ustanovilo se da sve uključene tvrdnje imaju zadovoljavajuća faktorska zasićenja na ovoj subskali uz 36,6 % objašnjene varijance. Slični rezultati dobiveni su i prilikom provjere faktorskih struktura preostale tri subskele različitih tipova socijalne podrške obitelji i prijatelja. U svakoj od tih subskala prikazala su se po dva faktora od kojih se jedan odnosio na obitelj, a drugi na prijatelje. Faktorske analize na jedan faktor potvrdile su mogućnost korištenja ukupnih rezultata na svakoj pojedinoj subskali. Naime, sve su tvrdnje imale zadovoljavajuća faktorska zasićenja odgovarajućom subskalom, a postotak objašnjene varijance vidljiv je iz tablice 2.

Analizom faktorske strukture subskala Socijalna podrška obitelji izlučena su četiri faktora koja sadržajno odgovaraju različitim tipovima socijalne podrške i u potpunosti se preklapaju s ranije navedenim subskalama „nižeg reda“, od čijih je tvrdnji subskala Socijalne podrške obitelji i sastavljena: Emocionalna podrška obitelji, Instrumentalna podrška obitelji, Informacijska podrška obitelji i Podrška samopoštovanju obitelji. Faktorska analiza drugog

Tablica 2. Osnovni deskriptivni parametri Skale socijalne podrške

	Socijalna podrška	Socijalna podrška obitelji	Socijalna podrška prijatelja	Emoci-onalna podrška obitelji i prijatelja	Podrška samopo-štovanju obitelji i prijatelja	Informa-cijska podrška obitelji i prijatelja	Instrume-ntalna podrška obitelji i prijatelja	Emoci-onalna podrška obitelji	Podrška samopo-štovanju obitelji	Informa-cijska podrška obitelji	Instru-mentalna podrška obitelji	Emoci-onalna podrška prijatelja	Podrška samopo-štovanju prijatelja	Informa-cijska podrška prijatelja	Instru-mentalna podrška prijatelja
M (aritmetička sredina)	232,546	118,032	114,515	58,721	55,376	58,380	60,069	29,672	27,533	29,589	31,239	29,050	27,843	28,791	28,831
C (medijan)	236	123	116	60	56	60	61	31	28	31	33	29	28	29	29
Sd (standardna devijacija)	28,668	18,390	16,061	7,657	7,678	8,510	7,073	5,113	5,223	5,632	4,037	4,351	3,988	4,849	4,354
Raspon	122-280	38-140	48-140	29-70	29-70	21-70	33-70	7-35	9-35	7-35	12-35	7-35	13-35	10-35	11-35
Relativni raspon	71%	91%	82%	73%	73%	88%	66%	100%	93%	100%	82%	100%	79%	89%	86%
Shapiro-Wilks test normalnosti distribucije	0,961 p=0,000	0,898 p=0,000	0,966 p=0,000	0,952 p=0,000	0,984 p=0,000	0,943 p=0,000	0,950 p=0,000	0,879 p=0,000	0,947 p=0,000	0,859 p=0,000	0,846 p=0,000	0,948 p=0,000	0,980 p=0,000	0,939 p=0,000	0,958 p=0,000
Fergusonov delta koeficijent	0,784	0,757	0,810	0,769	0,842	0,797	0,726	0,746	0,863	0,780	0,639	0,793	0,821	0,813	0,813
(A)simetričnost	-0,717	-1,152	-0,610	-0,812	-0,380	-0,859	-0,767	-1,224	-0,805	-1,295	-1,421	-0,730	-0,328	-0,779	-0,563
Spljoštenost	0,405	1,173	0,209	0,614	-0,181	0,742	0,424	1,375	0,444	1,447	2,437	0,761	-0,124	0,335	0,127
Cronbach alpha	0,958	0,956	0,947	0,859	0,844	0,889	0,828	0,864	0,848	0,911	0,791	0,854	0,781	0,883	0,778
Postotak objašnjene varijance %	31,7	47,9	44,0	36,6	33,7	41,6	33,3	57,2	53,1	66,5	47,7	55,2	44,7	59,6	46,5
Prosječna korelacija među česticama	0,307	0,456	0,414	0,328	0,289	0,390	0,281	0,502	0,452	0,614	0,387	0,478	0,352	0,530	0,368
Test-retest	0,75	0,73	0,73	0,75	0,71	0,71	0,64	0,77	0,64	0,70	0,54	0,66	0,68	0,63	0,64

reda pokazala je da četiri tipa socijalne podrške obitelji imaju visoka faktorska zasićenja na subskali Socijalne podrške obitelji što ukazuje na moguće korištenje ove skale kao jednofaktorske. Isto je ustanovljeno i prilikom analize faktorske strukture subskale Socijalne podrške prijatelja. Također su se prikazala četiri faktora koja predstavljaju četiri tipa socijalne podrške. Analiza faktorske strukture drugog reda potvrdila je da se subskala Socijalne podrške može tretirati i kao jednofaktorska.

Tvrdnje iz svih navedenih subskala čine skalu Ukupne socijalne podrške. Provjerom faktorske strukture ove skale dobivena su dva faktora od kojih je većina tvrdnji imala zasićenja na oba faktora. Napravljena je faktorska analiza na jedan faktor te se utvrdilo da sve, izuzev jedne tvrdnje, imaju zadovoljavajuća faktorska zasićenja. Tvrdnja 42 „Ako mi se pokvari auto ne mogu računati na to da će mi prijatelj doći pomoći.“ ima neznatno niže zasićenje na ovom faktoru. Međutim, kako se pouzdanost ne bi značajno promijenila uklanjanjem ove tvrdnje, ona je ostavljena. U prilog ostavljanju ove tvrdnje govori i autorova namjera korištenja skale na različitim dobnim uzrastima. Naš su uzorak činili studenti kojima ova situacija vjerojatno nije česta.

3.2. Diskriminativnost skale

Skala socijalne podrške na uzorku hrvatskih studenata pokazala je relativno dobru diskriminativnost. U tablici 2. prikazuju se osnovni deskriptivni parametri i parametri osjetljivosti skale i subskala. Treba naglasiti da rezultati na skali i svim subskalama odstupaju od normalne distribucije te su distribucije negativno asimetrične. Međutim, potpuno je očekivano da su na studentskom uzorku rezultati na Skali socijalne podrške pomaknuti ka višim vrijednostima.

3.3. Pouzdanost skale

Autor skale navodi pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije od 0,74 za Instrumentalnu podršku obitelji do 0,95 za Socijalnu podršku prijatelja. Test-retest nakon mjesec dana pokazuje pouzdanosti od 0,77 za Podršku samopoštovanju prijatelja, do 0,87 za Socijalnu podršku obitelji, kao i za Ukupnu socijalnu podršku.

Pouzdanosti, test-retest skale i subskala tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) te korelacije među česticama na hrvatskom uzorku prikazane su u tablici 2. Pouzdanosti se kreću od 0,78 za Podršku samopoštovanju prijatelja do 0,96 za Ukupnu socijalnu podršku, uz zadovoljavajuće prosječne korelacije među česticama. Rezultati test-retesta nešto su niži od onih koje je naveo autor skale. Najniži su za Instrumentalnu podršku obitelji (0,54), a najviši

za Emocionalnu podršku obitelji (0,77). Međutim, vrijeme koje je proteklo između dviju primjena (šest mjeseci) bilo je duže od vremena kojeg je naveo autor, a svakako treba istaknuti i da su naš uzorak činili studenti prve godine. Rezultati istraživanja pokazuju da su očekivanja socijalne podrške i percepcija usamljenosti i anksioznosti pod značajnim utjecajem okolinskih fluktuacija za vrijeme trajanja tranzicije na studij. To se osobito odnosi na studente koji su radi studija morali promijeniti mjesto boravka te često izvještavaju o smanjenju socijalne podrške (Larose i Boivin, 1998).

3.4. Konvergentna i divergentna valjanost

Skala je u korelacijama sa Skalom percipirane socijalne podrške od Procidano i Heller (1983, prema Macdonald, 1998), a korelacije iznose od 0,61 za Socijalnu podršku prijatelja, 0,76 za Socijalnu podršku obitelji i 0,71 za Ukupnu socijalnu podršku.

Na hrvatskom uzorku pokazalo se da su Skala socijalne podrške, kao i sve njene subskale u značajnoj negativnoj korelaciji s depresivnosti i doživljajem studijskog opterećenja, a u značajnoj pozitivnoj korelaciji sa zadovoljstvom ukupnim životom i procjenama samoefikasnosti. Također, subjektivne procjene zdravstvenog stanja pokazale su se značajno pozitivno povezane s različitim oblicima socijalne podrške obitelji.

Skala socijalne podrške provjerena je i u terminima njene osjetljivosti na socijalno poželjne odgovore i utvrđeno je da sve skale i subskale imaju pozitivnu, ali neznačajnu korelaciju sa skalom socijalne poželjnosti (Strahan i Gerbasi, 1972, prema Macdonald, 1998).

3.5. Konkurentna valjanost

U brojnim su istraživanjima utvrđene značajne spolne razlike u socijalnoj podršci. Čini se da žene imaju ili doživljavaju više socijalne podrške od muškaraca (Olson i Schultz, 1994; Shumaker i Hill, 1991). Pretpostavlja se da su žene zbog drugačijeg odgoja spremnije priznati da im je potrebna pomoć u procesu rješavanja problema i da lakše uspostavljaju i održavaju odnose s drugima koji uključuju i socijalnu podršku izvan kruga obitelji.

Rezultati istraživanja na uzorku hrvatskih studenata pokazuju da se muškarci i žene ne razlikuju u Socijalnoj podršci obitelji, Emocionalnoj podršci obitelji, Informacijskoj podršci obitelji i Podršci samopoštovanju obitelji. U svim drugim subskalama socijalne podrške, ali i Ukupnoj socijalnoj podršci žene imaju značajno viši rezultat, što je u skladu s rezultatima dobivenim u drugim istraživanjima.

Kao zaključak može se reći da se Skala socijalne podrške pokazala kao skala sa zadovoljavajućim psihometrijskim karakteristikama te ju je opravdano koristiti na način kako je to pretpostavio autor skale.

Literatura:

- Bolger N., Zuckerman, A., Kessler, R.C. (2000). Invisible support and adjustment to stress. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79, 6, 953-961.
- Clara, I.P., Cox, B.J., Enns, M.W., Murray, L.T., Torgrudc, L.J. (2003). Confirmatory factor analysis of the multidimensional scale of perceived social support in clinically distressed and student samples. *Journal of Personality Assessment*, 81, 3, 265-270.
- Clarke, D.E., Jensen, M.A. (1997). The effects of social support, life events, and demographic factors on depression among Maori and Europeans in New Zealand rural, town, and urban environments. *Journal of Community Psychology*, 25, 4, 303-323.
- Lacković-Grgin, K. (2000). *Stres u djece i adolescenata*. Jastrebarsko; Naklada Slap.
- Lakey, B., Cassady, P.B. (1996). Cognitive processes in perceived social support. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 2, 337-343.
- Larose, S., Boivin, M. (1998). Attachment to parents, social support expectations, and socioemotional adjustment during the high school-college transition. *Journal of Research on Adolescence*, 8, 1, 1-27.
- Macdonald, G. (1998). Development of a social support scale: An evaluation of psychometric properties. *Research on Social Work Practice*, 8, 5, 564-574.
- Olson, D.A., Shultz, K.S. (1994). Gender differences in the dimensionality of social support. *Journal of Applied Social Psychology*, 24, 14, 1221-1232.
- Sarason, I.G., Sarason, B.R., Shearin, F.N. (1986). Social support as an individual difference variable: Its stability, origins, and relational aspects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50, 4, 845-855.
- Shumaker, S.A., Hill, D.R. (1991). Gender differences in social support and psysical health. *Health Psychology*, 10(2), 102-111.
- Stice, E., Ragan, J., Randall, P. (2004). Prospective relations between social support and depression: Differential direction of effects for parent and peer support? *Journal of Abnormal Psychology*, 113, 1, 155-159.

Ispred vas se nalaze tvrdnje koje se odnose na *Vašu obitelj i prijatelje*. Uz svaku tvrdnju nalazi se skala od pet stupnjeva na kojoj trebate označiti koliko se slažete ili ne slažete sa svakom od tvrdnji. Pri tome brojevi imaju slijedeće značenje:

- 1 - Uopće se ne slažem s tvrdnjom
- 2 - Uglavnom se ne slažem
- 3 - Niti se slažem niti se ne slažem
- 4 - Uglavnom se slažem
- 5 - U potpunosti se slažem s tvrdnjom

1.	Vrlo sam blizak sa svojom obitelji.	1	2	3	4	5
2.	Ako trebam posuditi neku manju svotu novca mogu računati na to da će mi tu svotu novca posuditi član obitelji.	1	2	3	4	5
3.	Moja me obitelj previše kritizira.*	1	2	3	4	5
4.	Moja me obitelj savjetuje i pruža mi podršku kada mi je to potrebno.	1	2	3	4	5
5.	Ponekad osjećam da me obitelj ne voli istinski.*	1	2	3	4	5
6.	Moja mi obitelj pruža praktičnu pomoć.	1	2	3	4	5
7.	Moja obitelj prepoznaje važnost stvari koje činim za njih.	1	2	3	4	5
8.	Kada imam osobnih problema mogu računati na pomoć svoje obitelji.	1	2	3	4	5
9.	Postoji najmanje jedan član moje obitelji kojem mogu povjeriti svoje intimne osjećaje.	1	2	3	4	5
10.	Kada bih bio bez novaca obitelj bi mi priskočila u pomoć.	1	2	3	4	5
11.	Često se osjećam bolje nakon razgovora s članovima svoje obitelji.	1	2	3	4	5
12.	Moja obitelj me savjetuje kada trebam donijeti neku važnu odluku.	1	2	3	4	5
13.	Moja me obitelj razumije.	1	2	3	4	5
14.	Ako mi se pokvari auto ne mogu računati na to da će mi netko od članova obitelji doći pomoći.*	1	2	3	4	5
15.	Postoji najmanje jedan član moje obitelji koji mi izražava svoju naklonost.	1	2	3	4	5
16.	Moja obitelj mi daje dobre savjete kada imam osobnih problema.	1	2	3	4	5
17.	Moja obitelj pokazuje da im je stalo do mene.	1	2	3	4	5
18.	Ako se radi o nečem hitnom, mogu računati na to da će mi članovi obitelji pružiti praktičnu pomoć.	1	2	3	4	5
19.	Često dobivam komplimente od svoje obitelji.	1	2	3	4	5
20.	Moja obitelj mi nije od pomoći kada imam osobnih problema.*	1	2	3	4	5
21.	Osjećam da me obitelj voli.	1	2	3	4	5
22.	Postoji najmanje jedan član obitelji koji će mi ponuditi pomoć i onda ako je ne tražim.	1	2	3	4	5
23.	Često imam osjećaj da moja obitelj zanemaruje moje napore.*	1	2	3	4	5
24.	Kada trebam savjet mogu se obratiti svojoj obitelji.	1	2	3	4	5
25.	Razgovaram sa svojom obitelji o stvarima koje su mi zaista važne.	1	2	3	4	5
26.	Moja me obitelj neće napustiti i ako upadnem u teškoće.	1	2	3	4	5
27.	Moja me obitelj pohvali kada nešto uradim dobro.	1	2	3	4	5

28.	Postoji najmanje jedan član obitelji koji mi pomaže suočavati se sa svakodnevnim životnim problemima.	1	2	3	4	5
29.	Vrlo sam blizak sa svojim prijateljima.	1	2	3	4	5
30.	Ako trebam posuditi neku manju svotu novca mogu računati na to da će mi tu svotu novca posuditi prijatelj.	1	2	3	4	5
31.	Moji me prijatelji previše kritiziraju.*	1	2	3	4	5
32.	Moji me prijatelji savjetuju i pružaju mi podršku kada mi je to potrebno.	1	2	3	4	5
33.	Ponekad osjećam da me prijatelji ne vole istinski.*	1	2	3	4	5
34.	Moji mi prijatelji pružaju praktičnu pomoć.	1	2	3	4	5
35.	Moji prijatelji prepoznaju važnost stvari koje činim za njih.	1	2	3	4	5
36.	Kada imam osobnih problema mogu računati na pomoć svojih prijatelja.	1	2	3	4	5
37.	Postoji najmanje jedan prijatelj kojem mogu povjeriti svoje intimne osjećaje.	1	2	3	4	5
38.	Kada bih bio bez novaca moji prijatelji bi mi priskočili u pomoć.	1	2	3	4	5
39.	Često se osjećam bolje nakon razgovora sa svojim prijateljima.	1	2	3	4	5
40.	Moji prijatelji me savjetuju kada trebam donijeti neku važnu odluku.	1	2	3	4	5
41.	Moji me prijatelji razumiju.	1	2	3	4	5
42.	Ako mi se pokvari auto ne mogu računati na to da će mi prijatelj doći pomoći.*	1	2	3	4	5
43.	Postoji najmanje jedan prijatelj koji mi izražava svoju naklonost.	1	2	3	4	5
44.	Moji prijatelji mi daju dobre savjete kada imam osobnih problema.	1	2	3	4	5
45.	Moji prijatelji pokazuju da im je stalo do mene.	1	2	3	4	5
46.	Ako se radi o nečem hitnom mogu računati na to da će mi prijatelji pružiti praktičnu pomoć.	1	2	3	4	5
47.	Često dobivam komplimente od svojih prijatelja.	1	2	3	4	5
48.	Moji prijatelji mi nisu od pomoći kada imam osobnih problema.*	1	2	3	4	5
49.	Osjećam da me prijatelji vole.	1	2	3	4	5
50.	Postoji najmanje jedan prijatelj koji će mi ponuditi pomoć i onda ako je ne tražim.	1	2	3	4	5
51.	Često imam osjećaj da moji prijatelji zanemaruju moje napore.*	1	2	3	4	5
52.	Kada trebam savjet mogu se obratiti svojim prijateljima.	1	2	3	4	5
53.	Razgovaram sa svojim prijateljima o stvarima koje su mi zaista važne.	1	2	3	4	5
54.	Moji me prijatelji neće napustiti i ako upadnem u teškoće.	1	2	3	4	5
55.	Moji me prijatelji pohvale kada nešto uradim dobro.	1	2	3	4	5
56.	Postoji najmanje jedan prijatelj koji mi pomaže suočavati se sa svakodnevnim životnim problemima.	1	2	3	4	5

* tvrdnje koje se obrnuto boduju

**ADAPTIRANA LEXINGTON SKALA
PRIVRŽENOSTI KUĆNIM
LJUBIMCIMA**

ADAPTIRANA LEXINGTON SKALA PRIVRŽENOSTI KUĆNIM LJUBIMCIMA

Adaptirali: Zvezdan Penezić, Jelena Levačić

Priredili: Zvezdan Penezić, Jelena Levačić

1. Teorijska osnova

Pitanje specifičnosti afektivne povezanosti ljudi i životinja, odnosno njihovih kućnih ljubimaca u novije vrijeme sve više intrigira znanstvenike. Većina dosadašnjih istraživanja se usmjerila na probleme privrženosti ljudi njihovim ljubimcima dok se manji broj istraživanja bavio ispitivanjem prirode privrženosti životinje njezinom vlasniku. Zajedničko jednima i drugima jest da su u obzir većinom uzimala pse kao kućne ljubimce budući da se pokazalo kako su psi najomiljeniji i najpopularniji kućni ljubimci (Hart, 1995.; prema Prato – Previde, Custance, Spiezio i Sabatini, 2003.), dio su ljudskog društva duže od bilo koje druge domaće vrste (Clutton – Brock, 1999.; prema Prato - Previde i sur., 2003.) a smatra se da su se kroz proces domestikacije (koji je započeo prije 10000 godina) kod pasa selekcionirale ne samo specifične anatomske i bihevioralne crte već i dispozicija da formiraju specifičnu vezu privrženosti s ljudima (Millott, 1994.).

Prema Bowlbyjevu gledištu, vrste koje žive u grupama (tzv. *socijalne vrste*) razvile su dispoziciju da formiraju veze privrženosti, posebice potomci s majkama, a svaka manifestacija privrženosti je u svojoj osnovi adaptivno ponašanje (Bretherton, 1992.). Poznavajući povijest čovjekova vezivanja za psa koja seže i do nekoliko tisuća godina prije nove ere (Gerwolls, 1990., prema Sable 1995.) posve je jasno da je protektivna vrijednost tih prvih pripitomljenih vukova igrala je bitnu ulogu u čovjekovom preživljavanju. Dakle, vezivanje čovjeka konkretno za psa, doista je predstavljalo jedan od ranijih oblika adaptivnog ponašanja.

Čovjek kao društveno biće nastoji ostvariti što je moguće više kontakata u svojoj okolini. Tijekom života, pojedinci mogu formirati cijeli niz različitih afektivnih povezanosti a da se ne radi nužno i o vezama privrženosti. Međutim, jedan je kriterij privrženosti koji nije nužno prisutan kod afektivne povezanosti a to je iskustvo sigurnosti i ugone specifične veze ali i mogućnost da se odvoji od sigurne baze koju pruža partner, sa povjerenjem uključivanja u druge aktivnosti (Ainsworth, 1989. ; Prato - Previde i sur., 2003.).

Hazan i Zeifman (1999., prema Kurdek, 2008.) navode kako je nužno da budu ostvarena četiri kriterija da bi se neku dijadnu vezu moglo nazvati vezom privrženosti. Prvo, članovi dijade moraju željeti i ostvarivati blizak *fizički kontakt* što tipično uključuje dodirivanje i maženje. Sustavna opažanja interakcije između vlasnika pasa i njihovih ljubimaca pokazala su kako vlasnici pasa učestalo dodiruju i maze svoje ljubimce, pozivaju ih da dođu u njihovu blizinu ili da sjednu u njihovo krilo, sudjeluju u „licem u lice“ igri, ljube ih i spavaju u njihovoj blizini (Prato-Previde, Fallani & Valsecchi, 2004.; Smith, 1983., prema Kurdek, 2008.). Što se tiče kriterija *selektivnosti* smatra se da će osoba, među bliskim figurama, prednost dati onoj koja je najresponzivnija na njezine potrebe i koja je uspješna u „otklanjanju“ posljedica stresa. Prema Archer (1997.; prema Kurdek, 2008.) vlasnici pasa navode kako su njihovi ljubimci, za razliku od drugih ljudi i životinja, visoko responzivni, pružaju bezuvjetnu ljubav i podršku te reduciraju usamljenost. Idući je kriterij postojanje snažnih *reakcija na separaciju i gubitak*, što znači da članove dijadnog odnosa koji su međusobno privrženi svaka separacija uzrujava. Čini se da ožalošćeni vlasnici kućnih ljubimaca doista pokazuju tipične karakteristike tugovanja: žaljenje, plakanje, šok, ljutnja, otupjelost, duboka tuga i usamljenost (Carmack, 1985., prema Wrobel i Dye, 2003.). Katcher i Rosenburg (1979., prema Wrobel i Dye, 2003.) navode da razdoblje žalovanja za ljubimcem može trajati od 6 mjeseci do godine dana, sa prosječnim trajanjem tugovanja od 10 mjeseci. I u konačnici, veza privrženosti trebala bi imati pozitivan efekt na članove dijade u smislu pozitivnih *psiholoških i fizioloških zdravstvenih ishoda*. Istraživanja su pokazala kako ljudi sa svojim kućnim ljubimcima stvaraju jednu čvrstu vezu iz koje, čini se, proizlaze brojne prednosti i to, ne samo za životinju koja prima utočište i hranu, već i za čovjeka. Te prednosti variraju od pozitivnih utjecaja na fizičko zdravlje (Allen, Blascovich, Tomaka i Kelsey, 1991.; Friedmann, Katcher, Lynch i Thomas, 1980.; Friedman i Thomas, 1995.; Serpell, 1991.; Seigel, 1990.) do većeg životnog zadovoljstva i opće dobrobiti (Albert i Bulcroft, 1988.; Taggart, 1997., prema El-Alayli, 2006.; Budge, Spicer, Jones i St.George, 1998., Katcher, 1989., prema Robin, 2006.; Sable, 1995).

2. Opis skale

Prevedena i adaptirana verzija *Lexington Attachment to Pets Scale* (Johnson, Garrity i Stallones, 1992.) namijenjena je procjeni privrženosti ljudi njihovim kućnim ljubimcima. Sastoji se od ukupno 23 čestice koje opisuju aktivnosti, stajališta i osjećaje vlasnika u odnosu s njegovim ljubimcem a koji se smatraju indikativnim za procjenu privrženosti čovjeka životinji. Autori originalne verzije izvještavaju o pouzdanosti tipa Cronbach $\alpha = 0,928$ za cijelu skalu, te o tri ortogonalna faktora (varimax rotacija): «opća privrženost», «nadomjestak za ljude» i «prava životinje/dobrobit životinje». Cronbach alfa koeficijenti za ova tri faktora iznose, redom: 0,90; 0,85 i 0,80, dok se postotak objašnjene varijance kretao od 41,8% za prvi faktor, 6,6% za drugi i 5,1% za treći faktor (Johnson, Garrity i Stallones, 1992.). Pokazalo se da skala bolje pokriva aspekte snažnije privrženosti ljubimcima (psihometrijska analiza je pokazala da 14, od ukupno 23 čestice osjetljivije razlikuje osobe s iznadprosječnim stupnjem privrženosti svojem ljubimcu). U originalnoj verziji od ispitanika se traži da izrazi svoje slaganje sa navedenom tvrdnjom na skali od 4 stupnja (0= uopće se ne slažem; 1= uglavnom se ne slažem; 2= uglavnom se slažem; 3= u potpunosti se slažem).

U nastavku opisa instrumenta biti će navedene izmjene koje su, uz prijevod tvrdnji sa engleskog na hrvatski jezik, bile napravljene kako bi skala bila što prilagodljivija primjeni na našem uzorku. Budući da *Lexington Attachment to Pets Scale* nije bila korištena na uzorku ispitanika u Hrvatskoj, bila je prevedena od strane nastavnika i studenta psihologije kao i nastavnika engleskog jezika, a potom su prijevodi uspoređivani te je postignut zajednički dogovor oko konačnog prijevoda. Umjesto izražavanja svog odgovora na skali od četiri stupnja (kao u originalnoj verziji) u izmjenjenoj verziji od ispitanika se traži da izrazi svoj odgovor na skali od pet stupnjeva pod pretpostavkom da će se tako postići bolja diferenciranost odgovora unutar samih tvrdnji (1= uopće se ne slažem, 2= uglavnom se ne slažem, 3= niti se slažem niti se na slažem, 4= uglavnom se slažem, 5= u potpunosti se slažem). Učinjene su i manje promjene u grafičkom oblikovanju kako bi Skala bila vremenski što ekonomičnija i jednostavnija za odgovaranje.

Ukupni rezultat na skali se formira kao zbroj procjena na pojedinim česticama, pri čemu je minimalni mogući rezultat 23, a maksimalni 115 (veći rezultat ukazuje na snažniju privrženost).

3. Psihometrijske osobine

Adaptirana Lexington skala privrženosti kućnim ljubimcima primjenjena je nad uzorkom hrvatskih ispitanika (N=144) koji je bio heterogen s obzirom na slijedeće sociodemografske varijable: dob (M=34,28; Sd=12,86), spol (62,5 % žena i 37,5 % muškaraca), stupanj obrazovanja (68,05% završena srednja škola, 13,9% završena viša škola i 18,05% završena visoka škola). U ispitivanju su sudjelovali samo vlasnici pasa budući da se pokazalo kako se razina privrženosti značajno mijenja s obzirom na vrstu životinje, dok su ljudi generalno naj snažnije privrženi psima (Holcomb, 1985.; prema Marks, 1994.).

Analiza latentne strukture Adaptirane Lexington skale privrženosti kućnim ljubimcima uz postupak faktorske analize pod modelom glavnih komponenti rezultirala je sa 4 faktora pri čemu se kao značajno zasićenje određenim faktorom uzelo ono veće od 0,30. Uobičajenim slijedom, u svrhu povećanja interpretabilnosti rezultata, uslijedila je rotacija faktora uz varimax soluciju, međutim tako provedena transformacija rezultata nije znatno utjecala na njihovu interpretabilnost. Naime, izolirane komponente nisu bile jasno odijeljene, u znatnoj mjeri su se preklapale, dok su o homogenosti latentne strukture Skale dodatno svjedočili i rezultati Scree testa gdje je bio očit nagli pad vrijednosti karakterističnog korijena nakon prve značajne komponente. Autori originalne Lexington skale privrženosti kućnim ljubimcima izvještavaju o tri ortogonalna faktora izolirana postupkom faktorske analize pod modelom glavnih komponenti (Johnson i sur., 1992.). Budući da ovdje isti postupak nije dao interpretabilne rezultate, krenulo se u faktorsku analizu rezultata na adaptiranoj Lexington skali privrženosti kućnim ljubimcima pod modelom zajedničkih faktora uz pretpostavku da će analiza onog dijela varijance koji je zajednički većem broju varijabli, provedena ovim postupkom, dati jasniju informaciju o latentnoj strukturi Skale. Postupkom faktorske analize pod modelom zajedničkih faktora izlučen je jedan faktor sa svojstvenom vrijednošću većom od 1, pri čemu je postotak objašnjene zajedničke varijance iznosio 51,4%. Opisani rezultati prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1. Rezultati faktorske analize (model zajedničkih faktora) nad rezultatima na Adaptiranoj Lexington skali privrženosti kućnim ljubimcima

	Faktor
1. Moj mi ljubimac znači više nego bilo koji od mojih prijatelja.	-0,789
2. Često se pouzdam u svog ljubimca.	-0,714
3. Mislim da bi ljubimci trebali imati ista prava i privilegije poput drugih članova obitelji.	-0,792
4. Mogu reći da je moj ljubimac ujedno i moj najbolji prijatelj.	-0,813
5. Često su moji osjećaji prema ljudima pod utjecajem toga kako se oni odnose prema mom ljubimcu.	-0,746
6. Volim svog ljubimca jer mi je on/ona privrženiji od većine ljudi u mom životu	-0,804
7. Uživam u pokazivanju fotografija svog ljubimca drugim ljudima.	-0,539
8. Moj mi ljubimac nije ništa više od kućnog ljubimca.	-0,655
9. Volim svog ljubimca zato jer me nikad ne osuđuje.	-0,550
10. Moj ljubimac «zna» kad se osjećam loše.	-0,580
11. Često pričam ljudima o svom ljubimcu.	-0,659
12. Moj me ljubimac razumije.	-0,769
13. Vjerujem da ljubav koju osjećam prema svom ljubimcu pomaže mom zdravlju.	-0,739
14. Ljubimci zaslužuju da se prema njima odnosi sa jednakim poštovanjem kao i prema ljudima.	-0,695
15. Moj ljubimac i ja smo vrlo bliski.	-0,796
16. Učinio/la bih gotovo sve za svog ljubimca.	-0,780
17. Često se igram sa svojim ljubimcem.	-0,584
18. Svog ljubimca smatram velikim životnim prijateljem.	-0,846
19. Moj ljubimac me usređuje.	-0,747
20. Svog ljubimca smatram članom obitelji.	-0,746
21. Nisam posebno vezan/a za svog ljubimca.	-0,551
22. Smatram da sam zbog svog ljubimca sretniji/a.	-0,691
23. Svog ljubimca mogu smatrati prijateljem.	-0,757
karakteristični korijen	11,821
% varijance	51,4 %

Ranije su navedeni rezultati validacije originalne verzije Lexington skale privrženosti ljubimcima kojom je utvrđena njezina trofaktorska struktura (Johnson i sur., 1992.). Čini se da rezultati primjene Adaptirane Lexington skale privrženosti ljubimcima na uzorku hrvatskih ispitanika upućuju na veću psihometrijsku opravdanost zadržavanja jednofaktorske strukture, bar što se tiče njezine prve primjene i ovog konkretnog uzorka. Budući da su zasićenja ovdje izlučenim faktorom znatna (na svim česticama veća od 0,5 a na većini čestica i iznad 0,7), može se zaključiti da odgovori na čestice ove skale izražavaju jednu generalnu afektivnu orijentaciju prema životinji, odnosno kućnom ljubimcu koja se može nazvati „*općom privrženošću*“.

Mogući uzrok razlika u rezultatima strane i ove konkretne validacije skale, uz prijevod i adaptaciju skale, leži u specifičnostima metodologije. Naime, autori skale su njezinu validaciju proveli koristeći telefonsko anketiranje kao osnovnu metodu a uzorak je brojao 412 dobno i spolno izjednačenih ispitanika – vlasnika pasa i mačaka. Ovdje su ispitanici bili vlasnici pasa te su samostalno ispunjavali primjenjeni upitnik, međutim uzorak nije bio izjednačen u smislu spola, dobi i obrazovanja što nadalje navodi da bi tek naredni pokušaji validacije ove skale, i to nad reprezentativnijim uzorcima hrvatskih vlasnika kućnih ljubimaca, trebali dati valjanije rezultate. Svakako treba imati na umu da se ovdje radi tek o preliminarnim podacima.

U prilog konstruktnoj valjanosti Skale kao instrumenta koji mjeri opću privrženost ljubimcu (kod vlasnika pasa) ide i podatak o značajnoj korelaciji ukupnog rezultata na Adaptiranoj Lexington skali privrženosti kućnim ljubimcima i procjene opće privrženosti ljubimcu (jednom česticom) koja iznosi 0,47.

O homogenosti Adaptirane Lexington skale privrženosti kućnim ljubimcima govore i podaci o zadovoljavajućoj internoj konzistenciji skale (prosječne korelacije pojedinih tvrdnji s ukupnim rezultatom veće su od 0,5, dok su za 14 čestica one veće od 0,7) te o ukupnoj pouzdanosti skale koja ovdje iznosi Cronbach $\alpha = 0,95$ (Tablica 2.).

Tablica 2. Osnovni deskriptivni statistici i pouzdanost Adaptirane Lexington skale privrženosti kućnim ljubimcima

TVRDNJE	M	Sd	Korelacija čestice sa ukupnim rezultatom
1. Moj mi ljubimac znači više nego bilo koji od mojih prijatelja.	4,236	1,020	0,730
2. Često se pouzdam u svog ljubimca.	2,895	1,285	0,777
3. Mislim da bi ljubimci trebali imati ista prava i privilegije poput drugih članova obitelji.	3,576	1,297	0,700
4. Mogu reći da je moj ljubimac ujedno i moj najbolji prijatelj.	3,388	1,242	0,777
5. Često su moji osjećaji prema ljudima pod utjecajem toga kako se oni odnose prema mom ljubimcu.	3,166	1,332	0,800
6. Volim svog ljubimca jer mi je on/ona privrženiji od većine ljudi u mom životu.	3,409	1,020	0,745
7. Uživam u pokazivanju fotografija svog ljubimca drugim ljudima.	3,215	1,069	0,794
8. Moj mi ljubimac nije ništa više od kućnog ljubimca.	3,597	1,166	0,536
9. Volim svog ljubimca zato jer me nikad ne osuđuje.	3,979	1,038	0,646
10. Moj ljubimac «zna» kad se osjećam loše.	3,506	0,959	0,530
11. Često pričam ljudima o svom ljubimcu.	4,118	0,862	0,569
12. Moj me ljubimac razumije.	3,770	0,866	0,666
13. Vjerujem da ljubav koju osjećam prema svom ljubimcu pomaže mom zdravlju.	3,805	0,799	0,752
14. Ljubimci zaslužuju da se prema njima odnosi sa jednakim poštovanjem kao i prema ljudima.	3,923	1,059	0,715
15. Moj ljubimac i ja smo vrlo bliski.	4,208	0,679	0,682
16. Učinio/la bih gotovo sve za svog ljubimca.	4,243	0,777	0,773
17. Često se igram sa svojim ljubimcem.	4,229	0,959	0,759
18. Svog ljubimca smatram velikim životnim prijateljem.	4,368	0,963	0,565
19. Moj ljubimac me usređuje.	4,062	0,989	0,829
20. Svog ljubimca smatram članom obitelji.	4,506	1,285	0,724
21. Nisam posebno vezan/a za svog ljubimca.	4,395	1,297	0,719
22. Smatram da sam zbog svog ljubimca sretniji/a.	4,444	1,242	0,538
23. Svog ljubimca mogu smatrati prijateljem.	4,173	1,332	0,664

Cronbach alpha: 0,956 ;Standardizirani alpha: 0,959 ; prosječna korelacija među česticama: 0,514

Raspon ukupnih rezultata na skali, kao i njihova aritmetička sredina i standardna devijacija jasno ukazuju kako skala osjetljivije razlikuje ispitanike koji su ostvarili viši ukupni rezultat, odnosno one ispitanike koji su snažnije privrženi svojim ljubimcima (Tablica 3.). U prilog ovome idu i podaci o distribuciji rezultata na Adaptiranoj Lexington skali privrženosti ljubimcima koja je negativno asimetrična ($K-S = 0,11452$; $p < 0,05$) što potvrđuje činjenicu da je većina ispitanika ovdje iskazala snažniju privrženost ljubimcu ali upućuje i na oprez pri tumačenju mjera centralne tendencije. Moguće je da je tome tako iz razloga što su u ispitivanju sudjelovali samo vlasnici pasa a istraživanja pokazuju da su ljudi generalno naj snažnije privrženi psima kao kućnim ljubimcima (Holcomb, 1985., prema Marks i sur., 1994.) ; Johnson i sur., 1992.).

Tablica 3. Aritmetička sredina, standardna devijacija i raspon ukupnih rezultata na Adaptiranoj Lexington skali privrženosti kućnim ljubimcima (ALSPKLJ)

	N	M	Medijan	Min.	Max.	SD
Ukupni rezultat na ALSPKLJ	144	89.2	92,0	42	115	17.937

Nadalje, rezultati na skali privrženosti ljubimcima pozitivno su povezani sa razinom generativnosti procijenjenom primjenom *Adaptirane Loyola skale generativnosti*. Prema modelu McAdamsa i de St. Aubin (1992., prema Lacković-Grgin i sur., 2002) osnovni motivacijski izvori generativnosti *kulturalni zahtjevi* koji se pred osobu postavljaju i *unutarnja želja*. Kako okolina pred odraslu osobu (bar u našoj kulturi) ne postavlja zahtjev za uzimanjem kućnog ljubimca (dapače, iskaze privrženosti ljubimcima većina, čini se, ipak smatra nelegitimnim), moguće je da je kod ljudi koji se odlučuju na kućnog ljubimca intenzivnije izražena upravo ova *unutarnja želja* da se bude potreban koja ih potiče ka generativnom djelovanju. Ono, vjerojatno dijelom, pronalazi svoje ispunjenje u odnosu sa ljubimcem pa je i sasvim razumljivo da se izražava u većoj privrženosti. Naravno, budući da je riječ o korelacijskim rezultatima, ne može se zaključivati o uzročno-posljedičnim vezama, međutim pretpostavka o vlasnicima kućnih ljubimaca kao ljudima koji su moguće općenito generativniji, svakako zaslužuje pažnju budućih istraživanja. Trebalo bi spomenuti i mogućnost da specifičnost samog odnosa čovjek-ljubimac, a koja se odnosi na egzistencijalnu ovisnost životinje o skrbi vlasnika, leži u osnovi ovakvih rezultata. Naime, kao jednim od adekvatnih načina dugoročnijeg zadovoljenja potrebe da se bude potreban (a koja je izražena kod generativnijih osoba) čini se i skrbljenje o ljubimcu, budući da je u ovom slučaju čovjek zaista *potreban* jer znači sigurno preživljavanje za životinju. Dakle, ako ovakav odnos ima

pozitivan ishod za čovjeka logično je da će doći i do dublje emocionalne povezanosti karakteristične za privrženost.

U zaključku valja još jednom naglasiti preliminarnu vrijednost ovdje prikazanih podataka. Metrijske karakteristike kao i latentnu strukturu Adaptirane Lexington skale privrženosti kućnim ljubimcima valjalo bi svakako ponovno provjeriti na reprezentativnijim uzorcima vlasnika kućnih ljubimaca.

LITERATURA

Albert, A., & Bulcroft, K. (1988). Pets, families and the life course. *Journal of Marriage and the Family*, 50, 543-552.

Allen, K. M., Blaskovich, J., Tomaka, J., & Kelsey, R. M. (1991). Presence of human friends and pet dogs as moderators of autonomic responses to stress in women. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61, 582-589.

Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology*, 28, p. 759-775.

El-Alayli, A., Lystad, A., Webb, S.R., Hollingsworth, S.L., Ciolli, J.L. (2006.) Reigning cats and dogs: A pet-enhancement bias and its link to pet attachment, pet-self similarity, self-enhancement, and well-being. *Basic and Applied Social Psychology*, 28(2).131-143.

Friedmann, E., Katcher, A. H., Lynch, J. J., & Thomas, S. A. (1980). Animal companions and one-year survival of patients after discharge from a coronary care unit. *Public Health Reports*, 95, 307-312.

Friedmann, E., & Thomas, S. A. (1995). Pet ownership, social support, and one year survival after acute myocardial infarction in the cardiac arrhythmia suppression trial (CAST). *American Journal of Cardiology*, 76, 1213-1217.

Johnson, T.P., Garrity, T.F., Stallones, L. (1992.) Psychometric evaluation of the Lexington Attachment to Pets Scale (LAPS). *Anthrozoös*, Vol.5.br.3.

Lacković-Grgin, K., Penezić, Z., Tucak, I. (2002). Odnos generativnosti i drugih komponenti ličnosti Eriksonova modela u osoba mlađe, srednje i starije odrasle dobi. *Suvremena psihologija*, 5, 9-30.

Marks, S.G., Koepke, J.E., Bradley, C.L. (1994.) Pet attachment and generativity among young adults. *The Journal of Psychology*, 128 (6), 641 – 650

Millott, J.L. (1994). Olfactory and visual cues in the interaction systems between dogs and children. *Behavioural Processes*. 33, p. 177-188.

Prato – Previde, E., Custance, D.M., Spiezio, C., Sabatini, F. (2003.) Is the dog – human relationship an attachment bond? An observational study using Ainsworth`s strange situation. *Behaviour*, 140. 225 – 254.

Prato-Previde, E., Fallani, G., Valsecchi, P. (2004.) Gender differences in owners interacting with pet dogs: an observational study. *Ethology*, 112. 64-73.

Robin,M.V. (2006.) Tails of laughter: A pilot study examining the relationship between companion animal guardianship (pet ownership) and laughter. *Society & Animals*, 14:3.

Serpell, J. A. (1991). Beneficial effects of pet ownership on some aspects of human health behavior. *Journal of the Royal Society of Medicine*, 84, 717-720.

Siegel, J. M. (1990). Stressful life events and use of physician services among the elderly. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 1081-1086.

Sable, P. (1995.) Pets, attachment, and well-being across the life cycle. *National Association of Social Workers*.

☒☒☒☒☒☒☒☒☒☒☒☒☒☒☒☒	Uopće se NE slažem	Uglavnom se NE slažem	Niti se slažem, niti se ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
14. Ljubimci zaslužuju da se prema njima odnosi sa jednakim poštovanjem kao i prema ljudima.					
15. Moj ljubimac i ja smo vrlo bliski.					
16. Učinio/la bih gotovo sve za svog ljubimca.					
17. Često se igram sa svojim ljubimcem.					
18. Svog ljubimca smatram velikim životnim prijateljem.					
19. Moj ljubimac me usređuje.					
20. Svog ljubimca smatram članom obitelji.					
21. Nisam posebno vezan/a za svog ljubimca.					
22. Smatram da sam zbog svog ljubimca sretniji/a.					
23. Svog ljubimca mogu smatrati prijateljem.					

**SKALA TENDENCIJE SOCIJALNO
POŽELJNOG ODGOVARANJA (TESPO)**

SKALA TENDENCIJE SOCIJALNO POŽELJNOG ODGOVARANJA (TESPO)

Autor: Ana Proroković

Socijalna poželjnost je termin kojim se obično opisuje tendencija pojedinca da daje odgovore za koje misli da će biti u većoj mjeri prihvatljivi i/ili preferirani od strane procjenjivača u nekoj socijalnoj situaciji. Najčešće je riječ o različitim vrstama selekcijskih situacija (zapošljavanje, upis na studij i slično), ali mnoga istraživanja su pokazala kako je tendencija socijalno poželjnog odgovaranja prisutna i u situacijama u kojima nema izravne niti neizravne „koristi“ za ispitanike (Paulhus, 1991). Budući se efekti socijalno poželjnog odgovaranja u pravilu ne mogu metodološki kontrolirati prije početka istraživanja, najčešće se primjenjuju različite vrste skala kojima se pokušava procijeniti stupanj iskrivljavanja odgovora. Među njima su možda najpoznatije Eysenckova skala laži (subskala EPQ upitnika), K-skala (subskala MMPI upitnika) i Marlowe-Crowne skala socijalne poželjnosti (MCSDS). Pretpostavka je da će pojedinac sklon davanju socijalno poželjnih odgovora na sličan način odgovarati i na pitanja vezana uz druge ispitivane konstrukte koji su relevantni za neko istraživanje, što nadalje rezultira smanjenjem pouzdanosti i dijagnostičke valjanosti same procjene. Stoga se rezultati na ovim skalama najčešće koriste kao određena vrsta kontrolnog mehanizma koja omogućava ispitivaču donošenje (ne)pouzdanih procjena/dijagnoza.

Postojeća teorijska polazišta i objašnjenja ovog konstrukta, osobito kada je riječ o dimenzionalnosti konstrukta, nisu posve u suglasju. Dok većina autora smatra da je riječ o jednodimenzionalnom konstrukt, u novije vrijeme pojavljuju se i neke druge hipoteze među kojima svakako treba istaknuti Paulhusa (1984). Paulhus definira socijalno poželjno iskrivljavanje odgovora kao tendenciju davanja pretjerano pozitivnih samoopisa. Isti autor predlaže dvofaktorski model socijalno poželjnog odgovaranja, a faktore interpretira kao *samozavaravanje i upravljanje dojmovima*. Samozavaravanje predstavlja nesvjesnu tendenciju osobe da se vidi u povoljnom svjetlu, a upravljanje dojmovima predstavlja svjesno iskrivljenu samoprezentaciju. Dakle, *samozavaravanje* ne implicira socijalno poželjno odgovaranje, već podrazumijeva iskaz onoga u što sam ispitanik vjeruje, a *upravljanje dojmovima* odnosi na onaj dio varijance koji ometa pojedinca u donošenju objektivne procjene ličnosti kandidata u situacijama u kojima postoji jača motivacija za davanje socijalno poželjnih odgovora.

Rezultati istraživanja (Proroković, Slišković, Bumbak, 2008) pokazali su značajne efekte situacije (seleksijske/neseleksijske) na samoprocjenu relevantnih osobina ličnosti. U seleksijskoj situaciji, značajne determinante samoprocjene kandidata su socijalno poželjno odgovaranje, kognitivne sposobnosti i stručna sprema ispitanika. U tom istraživanju, kao kontrolni mehanizam pouzdanosti odgovora, korištena je Eysenckova skala laži (L-skala). Međutim, Matešić (1999.) navodi da se u Hrvatskoj u seleksijske svrhe najčešće koriste upravo Eysenckov EPQ upitnik, Plutchikov indeks profila emocija i Cattellov 16PF upitnik. Kako je EPQ inače vrlo često korišten upitnik, opravdano se može posumnjati da dio ispitanika već prepoznaje čestice koje se odnose na socijalno poželjno odgovaranje. Tim više, već spomenuto ispitivanje (Proroković, Slišković, Bumbak, 2008) je pokazalo negativnu korelaciju između rezultata na L-skali i rezultata na testu generalnih intelektualnih sposobnosti u seleksijskoj situaciji.

Općenito, rezultati većeg broja ispitivanja ukazali su na potrebu iznalaženja novih rješenja kako bi se povećala kriterijska valjanost upitnika ličnosti u seleksijskoj situaciji. Jedno od mogućih sugestija je primjena neke "suptilnije" skale socijalne poželjnosti koja može doprinijeti boljoj procjeni "iskrenosti" ispitanika tako da se naglasak stavi na modifikaciju mjernih instrumenata za procjenu osobina ličnosti, kod kojih bi se znatno teže prepoznavali socijalno poželjni odgovori. Stoga je ova skala nastala prvenstveno iz potrebe da se u seleksijskoj situaciji primjene neki novi mjerni instrumenti s kojima se kandidati nisu susretali, te da se po mogućnosti doprinese osjetljivosti i valjanosti mjera za procjenu tendencije ka socijalno poželjnom odgovaranju.

U preliminarnoj primjeni, skala je sadržavala 40 čestica koje su uglavnom opisivale socijalno poželjne osobine ili ponašanja pojedinca koje su u pravilu iznimno rijetka i broja negativnih odgovora na pitanja koja predstavljaju socijalno nepoželjne osobine ili ponašanja, ali su u praksi vrlo česta. Čestice su producirane na temelju iskustva primjene i analize čestica većine postojećih skala socijalne poželjnosti. Pritom se vodilo računa o tome da opisana ponašanja budu što teže prepoznata kao socijalno (ne)poželjna. Nakon što je skala primijenjena u seleksijskoj i neseleksijskoj situaciji, poštujući jednakost osnovnih demografskih karakteristika oba uzorka (spol, stručna sprema, urbana/ruralna sredina), a nakon diskriminativne analize čestica, u konačnici je zadržano 20 tvrdnji. Pokazalo se da postoji značajna razlika u frekvenciji točnih i netočnih iskaza na svim česticama u seleksijskoj i neseleksijskoj situaciji (značajni Hi-kvadrat testovi u očekivanom smjeru). Stoga su u prvom koraku zadržane tvrdnje koje su imale zadovoljavajuću korelaciju s ukupnim rezultatom i dovoljno visoko faktorsko zasićenje, a u drugom koraku zadržane su tvrdnje kod kojih nije

bilo značajne razlike u odgovorima između skupine ispitanika „visokih“ generalnih intelektualnih sposobnosti (+1sd) i skupine ispitanika „niskih“ intelektualnih sposobnosti (-1sd).

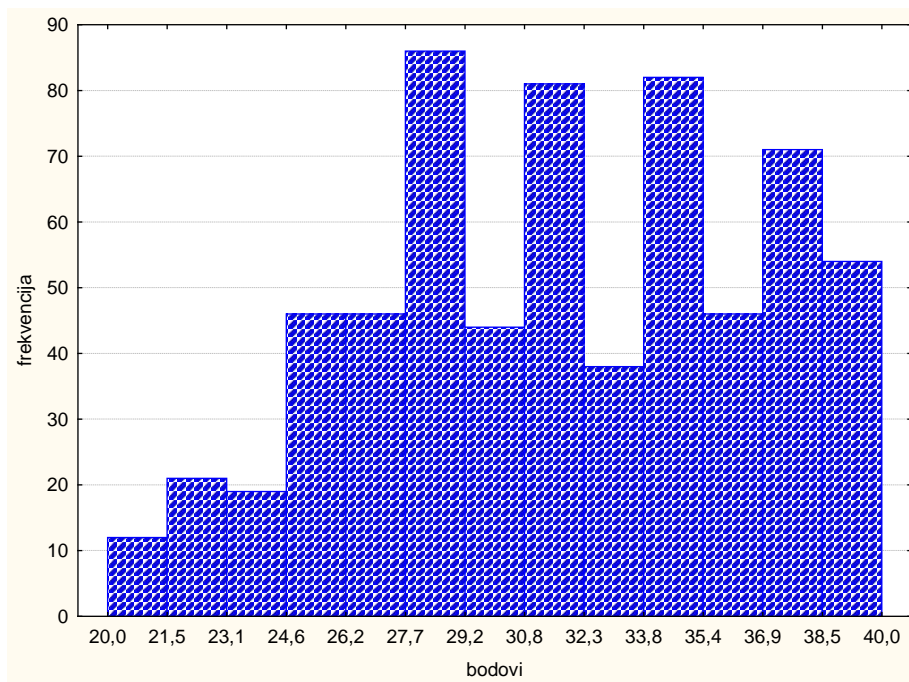
Odgovori se vrednuju na način da se 1 bod dobiva za „točan“ (T) odgovor, odnosno 2 boda za „netočan“ (N) odgovor, a ukupan rezultat formira se kao jednostavna aditivna linearna kombinacija bodova na svim tvrdnjama. Dakle, teoretski raspon ukupnih rezultata na skali iznosi 20 (od 20 do 40), a veći ukupni rezultat ukazuje na veću tendenciju ka socijalno poželjnom odgovaranju. Razlog ovakvom načinu bodovanja je isključivo praktične prirode (omogućava brži unos podataka koristeći prostorno bliske tipke na tastaturi računala) te ne isključuje druge mogućnosti vrednovanja. Čestice čiji je smjer suprotan definiranom označene su „zvjezdicom“ i prije formiranja ukupnog rezultata potrebno ih je „okrenuti“.

3. Psihometrijske osobine

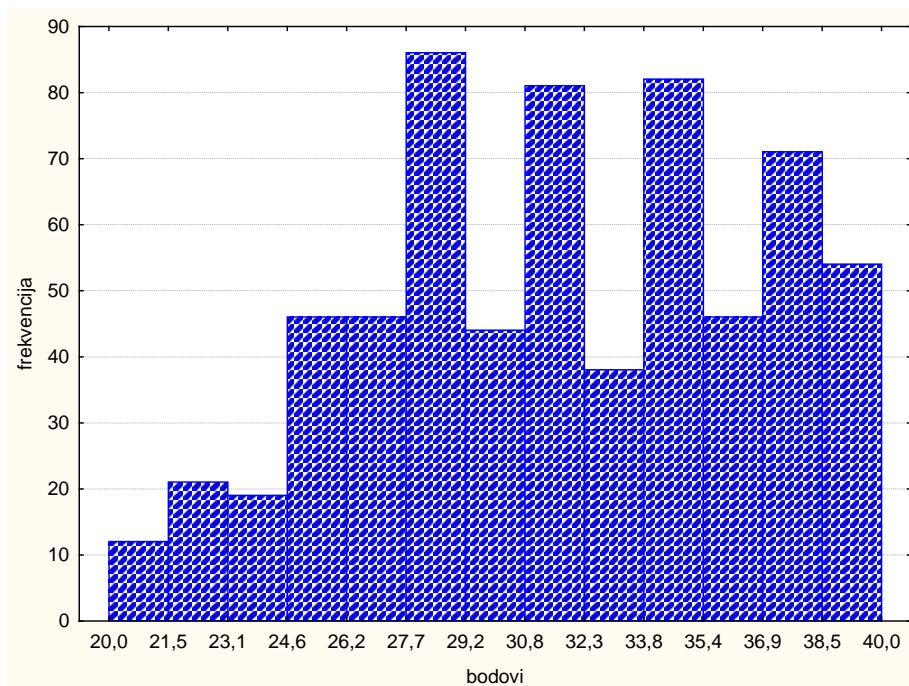
Osjetljivost skale i osnovni deskriptivni parametri

Kao što se moglo i očekivati, u selekcijskoj situaciji, ukupni rezultati na skali pokazuju negativno asimetričnu distribuciju, odnosno jasnu tendenciju većine ispitanika da daju socijalno poželjne odgovore. U neselkcijskoj situaciji, ukupni rezultati distribuiraju se normalno s vrlo blagom tendencijom ka pozitivnoj asimetričnosti. Ostali deskriptivni parametri ukupnih rezultata na skali ukazuju na vrlo dobru osjetljivost, odnosno mogućnost diferencijacije ispitanika (kako s obzirom na veličinu razlika, tako i s obzirom na broj ostvarenih razlikovanja).

Slika 1. Distribucija ukupnih rezultata na skali u selekcijskoj situaciji



Slika 2. Distribucija ukupnih rezultata na skali u neselekcijskoj situaciji



Tablica 1. Osnovni deskriptivni parametri ukupnih rezultata na skali

	Selekcijska situacija	Neselekcijska situacija
N	334	313
Arit. sredina	34,89	28,16
St.devijacija	3,41	3,61
Raspon	20	20
Asimetričnost	-0,71	0,187
Spljoštenost	0,28	0,198
K-S test	D=0,118, p<0,01	D=0,078, p<0,05
Ferguson δ	0,94	0,92

Pouzdanost skale

Pouzdanost tipa unutrašnje konzistencije ukazuje na relativno visoku pouzdanost skale, kako u selekcijskoj, tako i u neselekcijskoj situaciji. Ovakvi rezultati su se mogli i očekivati s obzirom na jednofaktorsku strukturu same skale i diskriminativnu valjanost svih zadržanih tvrdnji ($r_{it}>0,35$ za sve čestice). Nešto veća pouzdanost primjetna je kod primjene u selekcijskim uvjetima, a razlog tome je najvjerojatnije situacijski uvjetovana „homogenizacija“ uzorka zbog veće tendencije davanja socijalno poželjnih odgovora.

Tablica 2. Procjene pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije

	Selekcijska situacija	Neselekcijska situacija
Cronbach alpha	0,92	0,85
Split-half	0,89	0,84

Valjanost skale

a) Faktorska valjanost

Skala je pokazala jednofaktorsku strukturu i to u uvjetima selekcijske situacije i neselekcijske situacije. Sve čestice pokazuju zadovoljavajuća faktorska zasićenja ($>0,30$), a izbacivanjem neke od čestica ne doprinosi se pouzdanosti skale. Ukupna objašnjena varijanca je relativno niska i iznosi 23% za uzorak ispitanika u selekcijskoj situaciji (nešto homogeniji uzorak), te 21% za uzorak ispitanika u neselekcijskoj situaciji. Ovaj podatak govori da ima prostora za sadržajno unaprijeđenje predložene skale, te da bi se moglo razmišljati i o višefaktorskoj strukturi konstrukta koju predlaže Paulhus (2002).

b) Konkurentna valjanost

Kako je već navedeno, pokazalo se da postoje značajne razlike u ukupnom rezultatu na skali između ispitanika koji su popunjavali upitnik u selekcijskim i neselekcijskim uvjetima ($F=592,91$, $p<0,01$) u očekivanom smjeru. Ispitanici u selekcijskoj situaciji imaju značajno veću tendenciju davanja socijalno poželjnih odgovora. Dobiveni rezultat ide u prilog konkurentnoj valjanosti TESPO skale i općenito, konstruktnoj valjanosti mjernog instrumenta.

c) Konvergentna valjanost

Korelacija između ukupnih rezultata na TESPO skali i L-skali Eysenckova EPQ upitnika u uvjetima selekcijske situacije iznosi 0,72 što ide u prilog konvergentnoj valjanosti skale. Dodatno, u selekcijskoj situaciji, dobivena je i značajna pozitivna korelacija između ukupnih rezultata na TESPO skali i skalama ekstraverzije i proaktivnosti, te negativna s rezultatima na skali neuroticizma. To potvrđuje pretpostavku da će pojedinci skloni davanju socijalno poželjnih odgovora na sličan način odgovarati i na pitanja vezana uz druge ispitivane konstrukte koji su relevantni (percipirani kao poželjni ili nepoželjni) za selekcijsku situaciju, ali ide i u prilog valjanosti predloženog mjerenog instrumenta za procjenu konstrukta tendencije ka socijalno poželjnom odgovaranju.

Literatura:

Matešić, K. (1999.). Aktualni problemi testova i testiranja u republici Hrvatskoj: Rezultati EFPPA-ine ankete. *Suvremena psihologija*, 2 (1-2): 115-126.

Paulhus, D.L. (1984.). Two-component models of socially desirable responding. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46 (1984): 598–609.

Paulhus, D.L. (1991). Measurement and control of response bias. U Robinson, J.P., Shaver, P.R., Wrightsman, L.S. (Ur.). *Measures of personality and social psychological attitudes* (str. 17-59). Academic Press, USA.

Paulhus, D.L. (2002.). Socially desirable responding: the evolution of a construct. U Braun, H., Jackson, D.N., Wiley, D.E. (Ur.). *The role of constructs in psychological and educational measurement* (str. 67-88). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Proroković, A., Slišković, A., Bumbak, I. (2008). Osobine ličnosti i socijalna poželjnost u selekcijskoj situaciji. *Društvena istraživanja*, 6(98), str. 1157-1177.

Uputa: Ovaj upitnik sadrži neka pitanja koja se odnose na Vaše ponašanje, osjećaje i postupke.

Pročitajte pažljivo svako pitanje, a nakon toga zaokružite odgovore T (točno - odnosi se na mene) ili N (netočno - ne odnosi se na mene), već prema tome što više odgovara Vašem ponašanju, osjećajima ili postupcima.

1. Uvijek sam spreman/na priznati pogrešku kada je napravim.	T	N
2. Ponekad izgubim samopouzdanje kad stvari ne idu onako kako sam zamislio/la.	T	N
3. Znao/la sam «odglumiti bolest» kako bih se izvukao/la iz neke neželjene situacije.	T	N
4. Ponekad volim ogovarati druge ljude.	T	N
5. Nikada nisam osjetio/la potrebu da odam nekoga tko mi se povjerio. *	T	N
6. Ponekad sam sumnjao/la u svoje sposobnosti da riješim neke probleme u životu.	T	N
7. Da mogu, nikada ne bih promijenio/la ništa vezano za moj izgled. *	T	N
8. Za mene se može reći da sam osoba bez mane. *	T	N
9. Nikad se ne ustručavam pružiti pomoć nekome tko je u nevolji. *	T	N
10. Svojim djelima i ponašanjem, uvijek čvrsto stojim iza onoga što govorim.*	T	N
11. Nikada nisam poželio/la biti slavan/na.*	T	N
12. Ponekad pomislim da su neki ljudi koji imaju lošu sreću, to doista i zaslužili.	T	N
13. Nikad nisam namjerno rekao/la nešto što bi povrijedilo nečije osjećaje.*	T	N
14. Ponekad se osjećam ogorčeno kada nije onako kako ja želim.	T	N
15. Nikada se nisam ljutio/la kada bi netko izrazio stavove ili mišljenja koji se posve razlikuju od mojih.*	T	N
16. Ponekad mi „ide na živce“ kad ljudi traže od mene neku uslugu.	T	N
17. Nikad se nije dogodilo da netko bude kažnjen zbog pogrešaka ili propusta koje sam ja učinio/la.*	T	N
18. Ponekad sam znao/la biti zavidan/na druge ljude koji su bez puno truda „dobro prošli“ u životu.	T	N
19. U svakom trenutku sam spreman/na preuzeti odgovornost za pogrešku koja sam učinio/la.*	T	N
20. Nikad nisam osjetio/la strah od neuspjeha.*	T	N

**SKALA PERCIPIRANE AKADEMSKE
KONTROLE**

SKALA PERCIPIRANE AKADEMSKE KONTROLE

Adaptirale : Izabela Sorić i Irena Burić

Pripremile: Izabela Sorić i Irena Burić

1. Teorijska osnova

Konstrukt percipirane akademske kontrole odnosi se na relativno stabilnu psihološku dispoziciju koja utječe na učenikovu motivaciju i težnje prema postignuću, što se očituje u njegovom uspjehu u različitim zadacima i testovima te školskim ocjenama (Perry i sur., 2001). Perry (2005) percipiranu akademsku kontrolu definira kao učenikovo uvjerenje o tome posjeduje li određene osobine kao što su intelektualna sposobnost, fizička otpornost, kapacitet za ulaganje truda, efikasne strategije za rješavanje zadataka, društvene vještine i obrazovno iskustvo, koje mogu pridonijeti njegovoj školskoj izvedbi (uzročno-posljedične veze). Tako definirana, akademska kontrola povezana je sa mnogim kognitivnim, motivacijskim i emocionalnim ishodima, kao i sa školskim postignućem.

Istraživanja pokazuju da se učenici i studenti s višim razinama percipirane akademske kontrole razlikuju od onih s nižim razinama u kognitivnoj elaboraciji, motivaciji, atribucijskom stilu, kreativnosti i postignuću (Ruthig i sur., 2008). Visoki stupanj percipirane akademske kontrole direktno utječe na bolju izvedbu u testovima te pridonosi boljim ocjenama i općem školskom uspjehu. Nadalje, istraživanja pokazuju da akademska kontrola pozitivno utječe na učenička emocionalna iskustva pri čemu učenici koji imaju veću razinu percipirane akademske kontrole doživljavaju više pozitivnih emocija poput ponosa, a manje negativnih emocija kao što su anksioznost i dosada (Perry i sur., 2001). Pored utjecaja na emocionalna iskustva, percipirana kontrola unaprjeđuje kognitivna i motivacijska iskustva učenika. Učenici s većim stupnjem kontrole ulažu više truda u školske zadatke, više su motivirani za učenje, vjeruju da su uspješniji u školi (Perry i sur., 2001), koriste efikasne strategije učenja kao što su kognitivna elaboracija, samonadgledanje i povezivanje sa prethodno naučenim gradivom (prema Perry i sur., 2005).

Skala percipirane akademske kontrole razvijena je kao domenski-specifična mjera percipirane kontrole u akademskim okruženjima i sadrži čestice koje obuhvaćaju primarnu i sekundarnu akademsku kontrolu te želju za kontrolom (prema Perry i sur., 2001). Ova skala

sadrži 8 čestica i ispituje učenička uvjerenja o uzrocima njihovog uspjeha i neuspjeha, odnosno o tome posjeduju li određene osobine koje mogu utjecati na njihov školski uspjeh.

2. Opis skale

Skala se sastoji od osam čestica na kojima ispitanik procjenjuje (na skali Likertovog tipa od *1-uopće se ne slažem* do *5-u potpunosti se slažem*) stupanj slaganja sa iznesenom tvrdnjom. Četiri čestice suprotnog su smjera da bi se izbjegli sistematski faktori i boduju se obrnuto kako bi veći ukupni rezultat na skali predstavljao veću percipiranu akademsku kontrolu. Originalna je skala u višestrukim primjenama (Ruthig i sur., 2009) pokazala dobre metrijske karakteristike (jednofaktorsku strukturu, dobru unutarnju pouzdanost i konvergentnu valjanost).

Uputa i tvrdnje u skali mogu se preformulirati da bi bile više domenski specifične (npr. *Imam veliku kontrolu nad svojim školskim postignućem (ocjenom) u matematici*), a primjena skale u takvom obliku također je potvrdila zadovoljavajuće metrijske karakteristike (Ruthig i sur., 2009).

2.1. Način bodovanja

Ukupan rezultat na Skali akademske kontrole predstavlja jednostavnu aditivnu linearnu kombinaciju odgovora na svim česticama podijeljen brojem čestica, pri čemu treba imati na umu da se četiri čestice obrnuto boduju (označene su na priloženoj skali). Veći ukupni rezultata na skali znači veću percepciju akademske kontrole.

3. Psihometrijske osobine

3.1. Faktorska struktura

Skalu su uz pomoć stručnjaka za engleski jezik prevela dva psihologa i primijenila je na uzorku od 335 učenika završnih razreda osnovnih škola (7. i 8. razreda) i početnih razreda srednjih škola (1. i 2. razreda) u Zadru. Analiza dobivenih rezultata faktorskom analizom na zajedničke faktore (uz Kaiser-Guttmanov kriterij ekstrakcije faktora) pokazala je jednofaktorsku strukturu pri čemu su sve čestice imale zadovoljavajuće (veće od 0.3) zasićenje ekstrahiranim faktorom. Izlučeni faktor objašnjavao je 26% ukupne varijance. Na ovaj način potvrđena je jednofaktorska struktura originalne skale.

Tablica 1. Rezultati faktorske analize Skale akademske kontrole (N=335)

Čestica	Faktor 1	Komunalitet
1.	0,435	0,189
2.	0,571	0,326
3.	0,469	0,220
4.	0,555	0,308
5.	0,456	0,208
6.	0,571	0,326
7.	0,401	0,161
8.	0,588	0,346
Eigen	2,084	
% objašnjene varijance	26,1	

3.2. Pouzdanost skale

Pouzdanost skale tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) na hrvatskom je uzorku bila zadovoljavajuće visoka 0.73, a prosječna korelacija među česticama iznosila je 0.26. Iako su tri čestice imale nešto nižu korelaciju s ukupnim rezultatom na skali (manju od 0.4, ali veću od 0.3) njihovim izbacivanjem ne bi se značajno povećala unutarnja pouzdanost skale. Autori skale uglavnom izvještavaju o unutarnjoj pouzdanosti od 0.80 i više, ali je u nekim slučajevima korišteno sedam tvrdnji, a ne osam, pa je moguće da je izbacivanjem neke od tvrdnji povećana ukupna pouzdanost skale.

Tablica 2. Rezultati analize čestica Skale akademske kontrole (N=335)

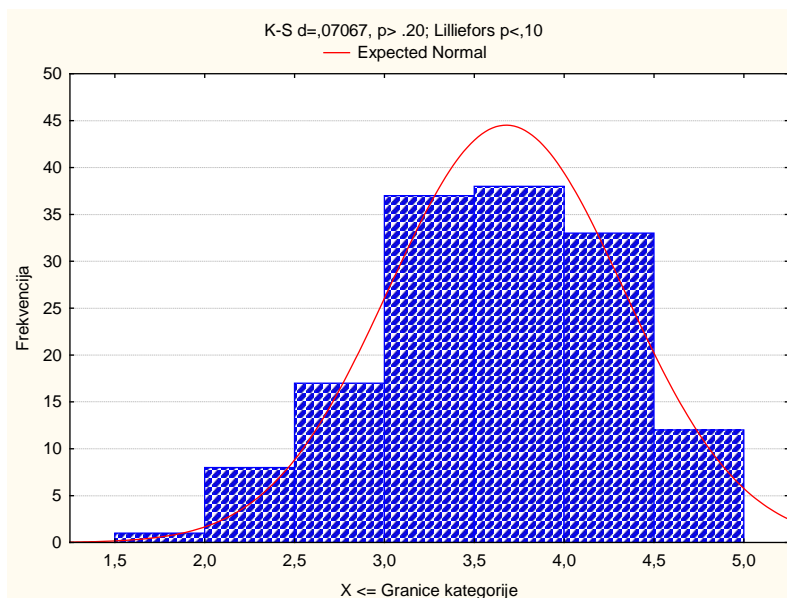
Tvrdnja	r_{it}	Cronbach Alpha ako se izbaci tvrdnja
1.	0,364	0,713
2.	0,481	0,692
3.	0,401	0,708
4.	0,458	0,697
5.	0,387	0,711
6.	0,488	0,689
7.	0,310	0,725
8.	0,512	0,684

3.3. Diskriminativnost skale

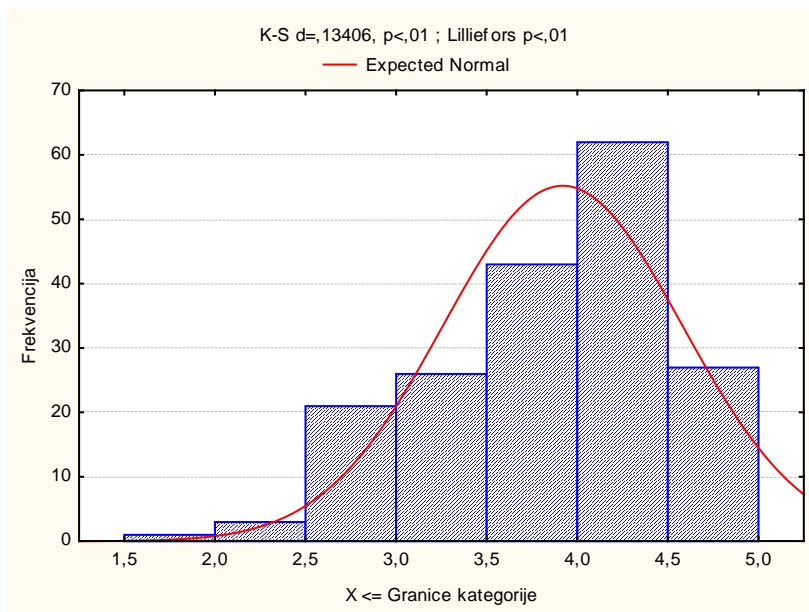
Tablica 3. Osnovni deskriptivni parametri Skale akademske kontrole

Uzorak	N	M	Medijan	SD	Cronbach alpha	Skewness	Kurtosis
Osnovnoškolci i srednjoškolci	335	3,811	3,875	0,669	0.73	-0.37	-0.55
Osnovnoškolci	183	3,920	4,00	0,661	0.69	-0.53	-0.49
Srednjoškolci	146	3,678	3,75	0,654	0.76	-0.28	-0.43

Podaci iz Tablice 3. pokazuju na relativno dobru osjetljivost skale, ali isto tako pokazuju i na moguće odstupanje od normalne distribucije, odnosno, na negativnu asimetričnost (grupiranost rezultata oko viših vrijednosti). Detaljnija provjera pokazuje normalnost distribucije rezultata dobivenih na uzorku srednjoškolaca, i odstupanje od normalne distribucije za uzorak osnovnoškolaca (Graf 1. i Graf 2.). Čini se stoga da je skala osjetljivija, pouzdanija i primjerenija za primjenu na uzorcima učenika srednjih škola nego za uzorke učenika osnovnih škola.



Graf 1. Normalnost distribucije rezultata na Skali akademske kontrole na uzorku srednjoškolaca.



Graf 2. Normalnost distribucije rezultata na Skali akademske kontrole na uzorku osnovnoškolaca.

3.4. Konvergentna, divergentna i konkurentna valjanost

Veći broj istraživanja (Perry, 2003; Perry i sur., 2005; Perry i sur., 2001; Ruthig i sur., 2008) pokazao je kako rezultati na Skali akademske kontrole koreliraju s rezultatima brojnih različitih skala koje zahvaćaju srodne konstrukte ili konstrukte koji su dio procesa samoregulacije učenja (motivirajuća vjerovanja, strategije učenja, voljne strategije kontrole izvedbe, emocionalni doživljaj tijekom različitih faza samoregulacije učenja i sl.). U istraživanju Sorić i sur. (2009) rezultati dobiveni primjenom hrvatske verzije skale na učenicima srednje škole pokazali su se značajno pozitivno povezani s ciljnom orijentacijom na učenje, percipiranom akademskom samoefikasnošću, samopoštovanjem, vrednovanjem učenja i sa samim školskim postignućem (ocjenom). K tome, rezultati na skali akademske kontrole razlikovali su se kod učenika s različitim atribucijskim obrascima, pri čemu su najniže rezultate na skali akademske kontrole imali učenici najmanje adaptivnog atribucijskog obrasca koji su imali najviše izražene internalizirane (povučenost, anksioznost/depresivnost i tjelesne poteškoće) kao i eksternalizirane probleme (delikventno i agresivno ponašanje).

LITERATURA:

- Perry, R. P., Hladkyj, S., Pekrun, R. H. i Pelletier, S. T. (2001). Academic control and action control in the achievement of college students: A longitudinal field study. *Journal of Educational Psychology*, 93, 776-789.
- Perry, R.P. (2003). Perceived (academic) control and causal thinking in achievement settings. *Canadian Psychology/Psychologie canadienne*, 44(4), 312-331.
- Perry, R.P., Hall, N.C., Ruthig, J.C. (2005). Perceived (academic) control and scholastic attainment in higher education. In J. Smart (ed.), *Higher Education: Handbook of theory and research*, 363-436. Berlin: Springer
- Perry, R.P., Hladkyi, S., Pekrun, R., Pelletier, S.T. (2001). Academic control and action control in the achievement of college students: A longitudinal field study. *Journal of Educational Psychology*, 93(4), 776-789.
- Ruthig, J.C., Perry, R.P., Hladkyj, S., Hall, N.C., Pekrun, R., Chipperfield, J.G. (2008). Perceived control and emotions: interactive effects on performance in achievement settings, *Social Psychological Education*, 11, 161-180.
- Ruthig, J. C., Hanson, B. L. i Marino, J. M. (2009). A three-phase examination of academic comparative optimism and perceived academic control. *Learning and Individual Differences* (u tisku)
- Sorić, I., Vulić-Prtorić, A. i Ivanov, L. (2009). Komponente samoreguliranog učenja kod srednjoškolaca različitih atribucijskih obrazaca. *Knjiga sažetaka XIX. Dani Ramira i Zorana Bujasa*. Filozofski fakultet, Zagreb.

Skala akademske kontrole

U ovom upitniku nalaze se tvrdnje pomoću kojih želimo doznati **što ti misliš o učenju i školskom postignuću**. Pročitaj pažljivo svaku tvrdnju i procijeni koliko se slažeš s njom. Zaokruži broj koji najbolje odražava tvoje mišljenje pri čemu brojevi označavaju **koliko se slažeš sa svakom tvrdnjom**:

- 1 - uopće se **ne** slažem
- 2 - uglavnom se **ne** slažem
- 3 - niti se slažem, niti se ne slažem
- 4 - uglavnom se slažem
- 5 - u potpunosti se slažem

Pročitaj svaku tvrdnju i zaokruži onaj odgovor koji najbolje odražava tvoje mišljenje!

1.	Imam veliku kontrolu nad svojim školskim postignućem.	1	2	3	4	5
2.	Što se više trudim, to sam bolji/a u školi.	1	2	3	4	5
3.	Bez obzira što napravim, čini mi se da ne mogu biti dobar/ra u školi.	1	2	3	4	5
4.	Mislim da sam ja najviše odgovoran/na za svoja školska postignuća.	1	2	3	4	5
5.	Moji školski uspjesi često ovise o samoj sreći.	1	2	3	4	5
6.	Malo je toga što mogu učiniti u vezi svoga uspjeha u školi.	1	2	3	4	5
7.	Kad dobijem lošu ocjenu, to je obično zato što se nisam dovoljno potrudio/la.	1	2	3	4	5
8.	Moje ocjene su van moje kontrole i malo je toga što mogu učiniti da to promijenim.	1	2	3	4	5

Tvrdnje koje se obrnuto boduju: 3., 5., 6. i 8.

**SKALA KVALITETE OBITELJSKOG
FUNKCIONIRANJA**

SKALA KVALITETE OBITELJSKOG FUNKCIONIRANJA

Adaptirale: Ana Šimunić i Ljiljana Gregov

Priredila: Ana Šimunić, Ljiljana Gregov i Andrea Pupiće-Bakrač

1. Teorijska osnova

Kvaliteta obiteljskog funkcioniranja je multidimenzionalni konstrukt, a definicije i interakcije različitih dimenzija opisane su u okviru različitih modela. Jedan od takvih modela je *Sistemska model obiteljskog funkcioniranja* koji je Beavers razvio sa suradnicima 1985. godine. Model se sastoji od dvije međusobno ortogonalne dimenzije: *obiteljske kompetencije* i *obiteljskog stila*. Dimenzija kompetencije može se rangirati od optimalne do jako nefunkcionalne, a dimenzija stila od centripetalne do centrifugalne (većina zadovoljstva u bliskim odnosima dolazi od izvana vs. unutar obitelji). Kad se ove dvije dimenzije kombiniraju, dijagramski definiraju devet različitih grupa obitelji, od kojih tri predstavljaju relativno funkcionalne obitelji, a šest relativno problematične kojima se preporučuje klinička intervencija. Naime, Beaversov model nastao je u sklopu kliničkog rada s problematičnim obiteljima tako da je prvenstveno osmišljen u dijagnostičke svrhe. U tom smislu Beavers je razvio niz skala kojima su se operacionalizirale dvije dimenzije navedenog modela. Rezultati diskriminativne analize ukazuju da subskale Beaversove *Interakcijske skale* te *Upitnika samoprocjene obiteljskog funkcioniranja* u 91% slučajeva uspješno klasificiraju klinički simptomatične i nesimptomatične obitelji (Beavers i Hampson, 2000). Budući da je *Upitnik samoprocjene obiteljskog funkcioniranja*, kao mjera obiteljske kompetencije, korišten u kliničke svrhe pokazao visoku diskriminativnost problematičnih obitelji od onih koje to nisu.

Obiteljska kompetencija u Beaversovom modelu odnosi se na strukturu, dostupne informacije i adaptivnu fleksibilnost funkcioniranja obitelji kao sistema (Beavers i Hampson, 2000). Što je obitelj fleksibilnija i adaptivnija to članovi obitelji mogu bolje pregovarati, funkcionirati i efektivno djelovati u stresnim situacijama. U takvim obiteljima poštuju se pojedinačni izbori i percepcije, što omogućuje efikasno pregovaranje i grupno rješavanje problema. Individualizacija svake osobe je visoko razvijena i ima jasne granice, konflikt je prisutan ali se brzo rješava.

Stupanj obiteljske kompetencije, kako je definiran u Beaversovom modelu, može se mjeriti 'upitnikom samoprocjene o obiteljskom funkcioniranju' (*The self-report family inventory: Version II (SFI)* – Beavers i Hampson, 1990). Ovaj upitnik je primjenjiv na članovima obitelji u dobi od 11 godina nadalje. Sastoji se od 36 čestica koje su namijenjene

mjerenju percepcije obiteljskog funkcioniranja u pet područja: Zdrava/kompetentna obitelj, Kohezija, Vodstvo, Konflikt i Emocionalna ekspresivnost.

Subskala *zdrava/kompetentna obitelj* uključuje 19 čestica koje se tiču obiteljskih afekata, roditeljske usklađenosti, sposobnosti rješavanja problema, autonomije i individualnosti, optimističnih vs. pesimističnih gledišta te prihvaćenosti članova obitelji. Subskala *konflikta* uključuje 12 čestica o razmiricama, okrivljavanju, otvorenim svađama, prihvaćanju osobne odgovornosti, nerazriješenim konfliktima i negativnim emocijama unutar obitelji. Subskala *kohezije* ima 5 čestica čiji se sadržaj odnosi na obiteljsko zajedništvo, zadovoljstvo doživljenim unutar obitelji u usporedbi s onim doživljenim izvan obitelji i zajednički provedeno vrijeme. Subskala *vodstva* sastoji se od tri čestice koje se odnose na roditeljsko vođenje, direktivnost i stupanj rigidnosti kontrole. Konačno, subskala *emocionalne ekspresivnosti* uključuje 6 čestica koja se bave verbalnim i neverbalnim izražavanjem topline, brige i bliskosti. Prve 34 čestice procjenjuju se na skali od pet stupnjeva, a posljednje dvije čestice imaju skalu semantičkog diferencijala kojima su na polovima specifične suprotne tvrdnje. Niži rezultati predstavljaju veći stupanj kompetencije obitelji.

Provedene su validacije SFI-a na različitim uzorcima: na kompetentnim i manje kompetentnim nekliničkim obiteljima, kliničkim obiteljima, majkama, očevima/partnerima i djeci (Beavers i dr., 1990). Autori izvješćuju o sljedećim test-retest korelacijama u periodu od jednog do tri mjeseca: Zdrava/kompetentna obitelj - .84-.87; Konflikt - .50-.59; Kohezija - .50-.70; Vodstvo - .41-.49 i Ekspresivnost - .79-.89, te za cijelu skalu - .84-.88. Klinička valjanost SFI-a je pokazana kroz mogućnost da dobro diskriminira grupe psihijatrijskih pacijenata s različitim dijagnozama (Hampson i Beavers, 1990:61). SFI također visoko korelira s drugim samoizvještajnim skalama koje mjere konceptualno slične domene. Na primjer, subskala zdrave/kompetentne obitelji značajno korelira sa subskalom generalnog funkcioniranja iz tzv. Skale za procjenu obitelji (*Family Assessment Device - McMaster*; $r=.77$: Miller i dr., 1985), a subskala kohezije korelira sa skalom kohezije iz FACES III-a ($r=.67$: Beavers i Hampson, 1990; Olson, 1986).

S obzirom da se pokazao visoko diskriminativnim u procjeni kvalitete obiteljskog funkcioniranja na kliničkim uzorcima, *Upitnik samoprocjene obiteljskog funkcioniranja* Beaversa i suradnika (1990) preveden je na hrvatski jezik, adaptiran i validiran 2008. godine u svrhu ispitivanja utjecaja smjenskog rada na funkcioniranje obitelji i ispitivanje nekih korelata konflikta radne i obiteljske uloge te zadovoljstva poslom, obitelji i životom na zdravoj populaciji hrvatskih radnika.

2. Opis skale

Hrvatska verzija skale nazvana je *Skala kvalitete obiteljskog funkcioniranja*. Već je spomenuto da je s malim izmjenama preuzeta i prevedena od Beaversa i Hampsona (1990 - *Self-Report Family Inventory-II*), a namijenjena je ispitivanju percepcije kvalitete interakcija između članova obitelji i kvalitete funkcioniranja obitelji u cjelini. Upitnik primijenjen u ovom istraživanju ima 35 tvrdnji jer je izbačena posljednja čestica originalne verzije, koja nije bila adekvatna za upitnik namijenjen istraživačkim ciljevima. Nadalje, u hrvatskoj verziji upitnika izmijenjen je sadržaj čestica pod rednim brojem 22. i 26. koje su, kad su bile prevedene, već bile zastupljene u upitniku pa su preformulirane u: *'Moj bračni partner i ja se najčešće dogovaramo i slažemo oko postupanja s obiteljskim novcem'* i *'Članovi moje obitelji međusobno razgovaraju o svojim nadama i planovima za budućnost'*.

2.1. Uputa i način bodovanja

Ispitanik odgovara tako da odražava stupanj slaganja s pojedinom česticom na skali od 7 stupnjeva (1-uopće se ne slažem, 7-u potpunosti se slažem). U originalnoj verziji skale stupanj slaganja procjenjuje se na ljestvici od 5 stupnjeva. Budući da su u istraživanju u sklopu kojeg je prevedena i validirana navedena skala, sve procjene bile iskazane na ljestvici od 7 stupnjeva, radi ujednačenosti i navedena skala je tome prilagođena. Važno je naglasiti da su krajnje vrijednosti u hrvatskoj verziji skale u skladu s onim u originalnoj verziji; jedino što se promijenilo u odnosu na originalnu verziju jest totalni raspon procjena (7 vs. 5).

Ukupni rezultat po subskalama definira se kao prosječna vrijednost (raspon od 1 do 7) gdje veći rezultat odražava veći stupanj skladnosti, tolerancije i zajedništva, a niži rezultat ukazuje na viši stupanj konflikata unutar obitelji.

3. Opis uzorka na kojem je primijenjena skala

Analize rezultata obuhvatile su uzorak medicinskih sestara (N=174) Opće bolnice u Zadru i Šibeniku i Kliničkog bolničkog centra u Splitu: 129 udatih, 39 neudatih, 4 rastavljenih i 2 udovice, u dobi od oko 25 do 50 godina (M=37, sd=9,5). Raspon ukupnog radnog staža kretao se od 4 mjeseci do 39 godina (M=17, sd=9,8), a sadašnjeg radnog staža od 3 mjeseci do 36 godina (M=11, sd=9,04). Većina ispitanica je imala srednju stručnu spremu (80 %), a manji dio visoku školsku spremu (20 %).

4. Psihometrijske osobine

4.1.Osnovni deskriptivni parametri i osjetljivost pojedinih subskala

Tablica 1. Osnovni deskriptivni parametri za subskale Skale kvalitete obiteljskog funkcioniranja

	Zajedništvo	Skladnost	Konflikt	Tolerancija
M	5,969	6,003	5,730	6,150
sd	0,878	0,919	1,018	0,796
C	6,100	6,143	5,881	6,333
Raspon	2,59-7,00	1,14-7,00	2,63-7,00	2,67-7,00
Relativni raspon	63,0%	83,7%	62,4%	61,9%
Shapiro-Wilks test (normalnost distribucije)	W= 0,894 p=,000	W= 0,876 p=,000	W= 0,931 p=,000	W= 0,878 p=,000
δ (Fergusonov delta-koeficijent)	,784	,734	,914	,737
(A)simetričnost	-1,272	-1,531	-0,699	-1,410
Spljoštenost	1,711	4,100	0,281	2,758

Neki od osnovnih deskriptivnih parametara (aritmetička sredina, medijan, Shapiro-Wilks test normalnosti distribucije, asimetričnost i spljoštenost), prikazani u Tablici 1., ukazuju na to da su prosječne vrijednosti rezultata na svim subskalama Skale kvalitete funkcioniranja visoke, odnosno da su distribucije dobivenih rezultata negativno asimetrične i značajno odstupaju od normalne, a svojim oblikom su leptokurtične. Ovo nije iznenađujuće s obzirom na to da su podatci prikupljeni od ispitanica koje su dominantno iz funkcionalno zdravih obitelji. Ipak, treba reći da su gotovo sve subskale relativno dobro diskriminativne (Fergusonov delta koeficijent).

4.2.Konstruktna valjanost

4.2.1.Faktorska struktura i faktorska valjanost

Budući da je ovaj upitnik prvi put prevedena i primjenjena na ovim područjima, napravljena je eksploratorna faktorska analiza (metoda zajedničkih faktora uz varimax rotaciju). Zbog niske saturacije faktorom izbačene su čestice pod rednim brojem 11: 'Članovi moje obitelji kažu sve što misle bez obzira na posljedice', 13: 'Čak i kad se u obitelji osjećamo blisko jedni s drugima, mi to ne pokazujemo', 16: 'Moj bračni partner i ja vodimo glavnu riječ u obitelji' i 19: 'Članovi moje obitelji većinu vremena funkcioniraju svatko za sebe'. Nakon izbacivanja ovih čestica dobivena je faktorska struktura (4 faktora) koja objašnjava 45,3% varijance ovog konstrukta. Dobiveni faktori ne odgovaraju u potpunosti faktorima koje su dobili autori

upitnika, što nije iznenađujuće s obzirom na kulturalne razlike uzoraka. Osim toga budući da Beaver i Hampson (1990) koriste ovu skalu prvenstveno za dijagnostičke svrhe, različiti faktori su obuhvaćali neke iste čestice (visoka saturacija). Kako je ova skala bila primjenjena na hrvatskom uzorku isključivo u istraživačke svrhe svaka je čestica s obzirom na dominantnu zasićenost pripadajućim faktorom bila uključena samo u taj faktor. Uzevši u obzir drugačiji način utvrđivanja faktorske strukture ove Skale, te općenito istraživanjima utvrđene dimenzije obiteljskog funkcioniranja na hrvatskom uzorku, nazivi i struktura pojedinih faktora su ponešto drugačiji nego u originalnoj verziji:

1. *Zajedništvo* - objašnjava 13,08% varijance, uključuje 10 čestica (2., 20., 21., 22., 28., 29., 30., 33., 34., 35.) od kojih najveće zasićenje faktorom imaju čestice pod rednim brojem 33: *'Moja je obitelj većinom sretna.'* i 35: *'Moja obitelj uglavnom dobro funkcionira kad smo zajedno.'*
2. *Skladnost* - objašnjava 11,70% varijance, uključuje 7 čestica (12., 14., 17., 18., 26., 27., 32.) od kojih najveće zasićenje faktorom imaju čestice pod rednim brojem 12: *'U svom se domu osjećam voljeno'*, 17: *'Budućnost moje obitelji mi izgleda lijepa.'* i 26: *'Članovi moje obitelji međusobno razgovaraju o svojim nadama i planovima za budućnost.'*, te po većem broju čestica odgovara faktorom Zdrava/Kompetentna obitelj iz originalne verzije upitnika.
3. *Tolerancija* - objašnjava 9,27% varijance, obuhvaća 6 čestica (3., 4., 6., 7., 9., 15.) od kojih najveće zasićenje faktorom imaju čestice pod rednim brojem 6: *'U mojoj obitelji ima prisnosti, ali je svakome dopušteno biti poseban i različit'* i 9: *'U mojoj obitelji bez ustručavanja jedni drugima pokazujemo osjećaje'*.
4. *Konflikt* - objašnjava 11,28% varijance, obuhvaća 8 čestica (1., 5., 8., 10., 23., 24., 25., 31.) od kojih najveće zasićenje faktorom imaju čestice pod rednim brojem 10: *'Neki članovi moje obitelji se međusobno vrijeđaju'* i 23: *'Prihvatljivo je svađati se i vikati u našoj obitelji'*. uglavnom odgovara faktorom Konflikt iz originalne verzije upitnika.

Treba, napomenuti da su svi ovi faktori međusobno značajno i visoko povezani (od $r=0,544$ do $r=0,677$). Dakle, moguće je raspoređivati pojedinačne čestice u više faktora kao što su napravili i autori originalne skale, pogotovo ako se koristi u dijagnostičke svrhe. Također, treba reći da je za dijagnostičke svrhe moguće koristiti ukupan rezultat na cijeloj Skali kao mjeru opće kvalitete obiteljskog funkcioniranja. Naime, faktorskom analizom s ograničenjem na jedan faktor objašnjava se 33,9% objašnjene varijance ovog konstrukta, a koeficijent unutrašnje konzistencije, takve jednofaktorske Skale, Cronbach alpha = 0,93.

4.2.2. Konvergentna/divergentna valjanost

Rezultati regresijskih analiza pokazuju neke značajne relacije rezultata na subskalama Skale kvalitete funkcioniranja s drugim konstruktima koje ukazuju i na određenu razinu konvergentne/divergentne valjanosti.

Tolerancija među članovima obitelji se pokazala kao pozitivan prediktor socijalne podrške od obitelji, što je i logično s obzirom da su u uzorak uključene ispitanice koje rade u smjenama i kojima je upravo zbog specifičnosti organizacije radnog vremena potrebna tolerancija i podrška članova obitelji. Zajedništvo se pokazalo kao značajan pozitivan prediktor zadovoljstva obiteljskim životom – što je veći stupanj zajedništva unutar obitelji to je pojedinac u njoj zadovoljniji. Nadalje, faktori Zajedništvo i Konflikt su se pokazali kao značajni prediktori konflikta zbog ometajućeg utjecaja obitelji na posao (tzv. konflikt obitelj-rad), dok nijedan od ovih faktora nije značajno povezan s konfliktom zbog ometajućeg utjecaja posla na obitelj (konflikt rad-obitelj). Što je viši stupanj zajedništva i viši konflikt u obitelji, to pojedinac višim doživljava razinu konflikta obitelj-rad.

4.3. Pouzdanost

Tablica 2. Koeficijenti unutarnje konzistencije i prosječne korelacije među česticama

	Zajedništvo	Skladnost	Konflikt	Tolerancija
Cronbach alpha	0,893	0,772	0,794	0,778
Prosječna korelacija među česticama	0,468	0,364	0,340	0,378

Pouzdanosti subskala tipa unutarnje konzistencije (Cronbach alpha) na ovom uzorku su zadovoljavajuće (Tablica. 2), kao i prosječne korelacije među česticama. Beavers i sur. (1990) navode da su test-retest korelacije u periodu od jednog do tri mjeseca u rasponu od 0,84 do 0,88 za cijelu skalu.

LITERATURA:

1. Beavers, W.R. & Hampson, R.B. (1990): Self-Report Family Inventory: Version II; *Successful families: Assessment and intervention*. New York: Norton.
2. Beavers, W.R., Hampson, R., and Hulgus, Y. (1990): Self-Report Family Inventory; Southwest Family Institute
3. Beavers, R. & Hampson, R.B. (2000): The Beavers Systems Model of Family Functioning; *Journal of Family Therapy* 22: 128-143

Pred Vama se nalazi niz skala na kojima trebate procijeniti u kojoj mjeri se slažete s dolje navedenim tvrdnjama, koje se odnose na neke karakteristike i interakcije među članovima vaše obitelji. Molimo Vas da na skalama koje se nalaze uz svaku tvrdnju zaokruživanjem određenog broja odredite stupanj slaganja s predloženim tvrdnjama.

Brojevi na skali imaju slijedeće značenje:

1. uopće se NE slažem
2. uglavnom se NE slažem
3. donekle se NE slažem
4. niti se slažem, niti se ne slažem
5. donekle se slažem
6. uglavnom se slažem
7. u potpunosti se slažem

SRFI- UPITNIK

1. U mojoj obitelji pazimo da jedni druge ne povrijedimo.	1	2	3	4	5	6	7
2. Članovi moje obitelji vole zajedno sudjelovati u većini aktivnosti.	1	2	3	4	5	6	7
3. Svi u mojoj obitelji imaju pravo glasa kad je riječ o obiteljskim planovima.	1	2	3	4	5	6	7
4. Moj bračni partner i ja se najčešće slažemo oko važnih obiteljskih odluka.	1	2	3	4	5	6	7
5. Moj bračni partner i ja se često međusobno natječemo i svađamo.	1	2	3	4	5	6	7
6. U mojoj obitelji ima prisnosti, ali je svakome dopušteno biti poseban i različit.	1	2	3	4	5	6	7
7. U mojoj obitelji jedni drugima prihvaćamo prijatelje.	1	2	3	4	5	6	7
8. Često dolazi do zbrke u mojoj obitelji zato što se ne zna tko je glavni.	1	2	3	4	5	6	7
9. U mojoj obitelji bez ustručavanja jedni drugima pokazujemo osjećaje.	1	2	3	4	5	6	7
10. Neki članovi moje obitelji se obično međusobno vrijeđaju.	1	2	3	4	5	6	7
11. Članovi moje obitelji kažu sve što misle bez obzira na posljedice.	1	2	3	4	5	6	7
12. U svom se domu osjećam voljeno.	1	2	3	4	5	6	7
13. Čak i kad se u obitelji osjećamo blisko jedni s drugima, mi to ne pokazujemo.	1	2	3	4	5	6	7
14. U mojoj obitelji često se prepiremo i nikad ne rješavamo probleme.	1	2	3	4	5	6	7
15. Najsretniji trenuci u mojoj obitelji su oni koje provedemo zajedno.	1	2	3	4	5	6	7
16. Moj bračni partner i ja vodimo glavnu riječ u obitelji.	1	2	3	4	5	6	7
17. Budućnost moje obitelji mi izgleda lijepa.	1	2	3	4	5	6	7
18. Jednu osobu u obitelji se obično okrivljava kada stvari odu krivim putem.	1	2	3	4	5	6	7
19. Članovi moje obitelji većinu vremena funkcioniraju svatko za sebe.	1	2	3	4	5	6	7
20. Svi smo u obitelji ponosni na međusobnu prisnost.	1	2	3	4	5	6	7
21. Mi kao obitelj dobri smo i efikasni u rješavanju problema.	1	2	3	4	5	6	7
22. Moj bračni partner i ja se najčešće dogovaramo i slažemo oko postupanja s obiteljskim novcem.	1	2	3	4	5	6	7
23. Prihvatljivo je svađati se i vikati u našoj obitelji.	1	2	3	4	5	6	7

24. Moj bračni partner i/ili ja imamo miljenika među djecom.	1	2	3	4	5	6	7
25. U mojoj obitelji kad stvari krenu krivim putem okrivljavamo jedni druge.	1	2	3	4	5	6	7
26. Članovi moje obitelji međusobno razgovaraju o svojim nadama i planovima za budućnost.	1	2	3	4	5	6	7
27. Članovi moje obitelji radije su s drugim ljudima nego zajedno.	1	2	3	4	5	6	7
28. Uglavnom se međusobno uvažavamo i slušamo u mojoj obitelji.	1	2	3	4	5	6	7
29. U obitelji pazimo na to da ne povrijedimo jedni druge.	1	2	3	4	5	6	7
30. Raspoloženje je u mojoj obitelji obično tužno i depresivno.	1	2	3	4	5	6	7
31. Često se prepiremo u mojoj obitelji.	1	2	3	4	5	6	7
32. Jedna osoba kontrolira i vodi obitelj.	1	2	3	4	5	6	7
33. Moja je obitelj većinom sretna.	1	2	3	4	5	6	7
34. Svaki član moje obitelji preuzima odgovornost za svoje ponašanje.	1	2	3	4	5	6	7
35. Moja obitelj uglavnom dobro funkcionira kad smo zajedno.	1	2	3	4	5	6	7

SKALA NADE U BUDUĆNOST (SN)

SKALA NADE U BUDUĆNOST (SN)

Autorica: Ivana Tucak Junaković

Priredila: Ivana Tucak Junaković

1. Teorijska osnova

Skala nade u budućnost konstruirana je u svrhu ispitivanja jednog aspekta konstrukta «vjere u vrstu» ili vjere u vrijednost ljudskog djelovanja, kao komponente McAdamsova i de St. Aubinova modela generativnosti (McAdams i de St. Aubin, 1992). Generativnost je širok pojam koji se odnosi na stvaranje i brigu o onome što će nadživjeti pojedinca i pridonijeti dobrobiti i održavanju kontinuiteta društva u kojem pojedinac živi, bilo da su to djeca, materijalni produkti ili ideje. Koncept generativnosti u psihologiju je uveo Erikson 1950-ih godina u kontekstu svoje psihosocijalne teorije ljudskog razvoja. Za Eriksona je generativnost «primarno briga za stvaranje i vođenje sljedeće generacije» (Erikson, 1984, str. 240) i dominantno psihosocijalno obilježje sedmog stadija razvoja, tj. srednje odrasle dobi. Eriksonove ideje o generativnosti mnogi su autori proširivali i preispitali, opisujući je najčešće u terminima želje za besmrtnošću koja se ostvaruje putem produkata generativnog djelovanja (Kotre, 1984) i u terminima potrebe da se bude potreban (Stewart, Franz i Layton, 1988). Ova dva aspekta generativnosti odražavaju dvije opće orijentacije u životima ljudi, pokretačku orijentaciju ili djelovanje i sudjelujuću orijentaciju ili zajedništvo.

Najširu i najsustavniju razradu Eriksonovog koncepta generativnosti do danas predstavlja teorijski model što su ga 1992. godine predložili McAdams i de St. Aubin. Ovi autori generativnost shvaćaju kao multidimenzionalni transakcijski konstrukt koji uključuje individualnu, interpersonalnu i socijalnu dinamiku. Njihov model generativnosti uključuje sedam međusobno povezanih komponenti: kulturalni zahtjevi, unutarnja želja za generativnošću, generativna briga, predanost generativnim ciljevima, vjera u vrstu, generativno djelovanje i generativna priča (detaljniji opis modela vidi u McAdams i de St. Aubin, 1992 i Lacković-Grgin, Penezić i Tucak, 2002).

Jedna od komponenti modela je *vjera u vrstu (belief in the species)*, o kojoj je još prije McAdamsa i de St. Aubina pisao Erikson. McAdams i de St. Aubin (1992) ovu komponentu u svome modelu nazivaju još i *vjera u vrijednost ljudskog djelovanja*. Ova komponenta izravno djeluje na komponentu generativne predanosti, jačajući pojedinčevu predanost generativnim ciljevima. Vjera u vrstu može se definirati kao temeljno i opće uvjerenje da je život u osnovi dobar i vrijedan življenja, naročito kada se predviđa u budućnosti (McAdams i de St. Aubin, 1992). Vjerovati u vrstu znači nadati se boljem životu za sljedeće generacije, čak i onda kada smo suočeni sa snažnim dokazima o ljudskoj destruktivnosti i izopačenosti (Van de Water i McAdams, 1989). Iz teoretskih razmatranja komponente

vjere u vrstu može se zaključiti da ona uključuje dvije sastavnice: *povjerenje u ljude*, tj. ljudski rod općenito i *nadu u bolju budućnost*. U skladu s tim, McAdam, Hart i Maruna (1998) navode da generativnost zahtijeva osnovnu vjeru u ljudski rod i nadu u budućnost. Kada ova vjera nedostaje, odrasloj osobi može biti teško oblikovati ciljeve usmjerene konkretnom generativnom djelovanju jer joj se može činiti da su generativni napori beskorisni. Razmatrajući antecedente generativnog neuspjeha u odrasloj dobi, još je Erikson (1984) zaključio da se razlozi tom neuspjehu često mogu naći u iskustvima ranoga djetinjstva, točnije, u nedostatku temeljnog povjerenja u ljude i *vjere u vrstu* koja je nužna da bi se dijete osjećalo prihvaćeno u zajednici u kojoj živi.

Uz komponentu kulturalnih zahtjeva za generativnošću koju je teško direktno zahvatiti i procijeniti, komponenta vjere u vrstu od svih je komponenti McAdamsova i de St. Aubinova modela generativnosti pobudila najmanje istraživačkog interesa. Razlog tome je vjerojatno njezin nedovoljno jasan opis uz korištenje literarnih termina, što otežava znanstvenu operacionalizaciju, kao i njezin marginalan položaj u modelu u odnosu na položaj nekih drugih komponenti kao što su generativna briga i djelovanje. U dosadašnjim malobrojnim istraživanjima komponente *vjere u vrstu*, nije bilo pokušaja njene izravne operacionalizacije pomoću instrumenta koji bi bio razvijen isključivo u tu svrhu. Najpoznatiji i najpribližniji pokušaj ranije operacionalizacije ove komponente jest istraživanje koje su proveli Van de Water i McAdams (1989). Autori su kao grubu empirijsku procjenu ove komponente generativnosti, na uzorku od 70 odraslih u dobi od 22. do 72. godine, koristili tri već postojeće skale koje izvorno nisu bile namijenjene ispitivanju vjere u vrstu. To su skala vjere u ljude (Tipton, Harrison i Mahoney, 1980), skala povjerenja (Ochse i Plug, 1986) i skala nade u budućnost (Nuttin, 1985) (prema Van de Water i McAdams, 1989). Ispitali su povezanost rezultata na ove tri skale s rezultatima na skali generativnosti Ochse i Plugu, s generativnim sadržajima (npr. svjesnost odgovornosti spram mlađih generacija, vođenje drugih, šira društvena perspektiva) u opisima najvažnijih predanosti i obveza u životima sudionika istraživanja i s generativnim sadržajima u opisima njihovih kreativnih nastojanja. Od triju skala, rezultati na Nuttin-ovoj skali nade u budućnost korelirali su s rezultatima na skali generativnosti i s generativnim sadržajima u životnim predanostima, dok su rezultati na skali povjerenja korelirali s rezultatima na skali generativnosti. Skala vjere u ljude nije bila povezana s niti jednom od tri mjere generativnosti. Očigledno je ova skala, u odnosu na druge dvije, najlošije zahvatila konstrukt vjere u vrstu jer bi ona, da je valjana mjera ove komponente generativnosti, trebala značajno korelirati s drugim mjerama generativnosti koje su korištene u ovom istraživanju.

S obzirom na nedovoljnu valjanost ovih ranijih mjera za ispitivanje konstrukta vjere u vrstu, konstruirana je Skala nade u budućnost, koja će biti opisana u nastavku ovoga teksta. Bez obzira na isti naziv, treba naglasiti da je, za razliku od skale nade u budućnost čiji je autor Nuttin, istoimena novokonstruirana skala, konstruirana isključivo s ciljem izravnog zahvaćanja onog aspekta komponente vjere u vrstu koji se odnosi na vjerovanje da je život u osnovi dobar i vrijedan življenja i na nadu da će on za buduće generacije biti bolji. Za ispitivanje drugog aspekta komponente vjere u vrstu, tj. povjerenja u ljude ili ljudski rod općenito, u ranijim je istraživanjima korištena subskala povjerenja iz

Skale cinizma i povjerenja (Ćubela Adorić i Tucak, 2006). Ona je nastala manjim modifikacijama kraće verzije Skale filozofija o ljudskoj prirodi (PHN, Wrightsman, 1991) za potrebe istraživanja na hrvatskim uzorcima. Subskala povjerenja, s obzirom na svoja psihometrijska svojstva, pokazala se primjerenom operacionalizacijom onog aspekta komponente vjere u vrstu koji se odnosi na povjerenje u ljude (Ćubela Adorić i Tucak, 2006).

2. Opis skale

Skala nade u budućnost je novokonstruirana skala namijenjena ispitivanju druge sastavnice komponente *vjere u vrstu*, a to je nada u bolju budućnost. Sastoji od 8 čestica na koje se odgovara pomoću skale Likertovog tipa od pet stupnjeva, od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem) (vidi prikaz skale na kraju ovog priloga). Čestice su generirali stručnjaci dobro upoznati s konstruktom vjere u vrstu. One zahvaćaju vjerovanje da je život u osnovi dobar i vrijedan življenja, optimizam u odnosu na budućnost, nadu da će život za buduće generacije biti bolji, vjerovanje da ljudski naponi nisu uzaludni i sl. Ukupan rezultat na skali izračunava se kao prosječna vrijednost procjena na pojedinim česticama skale. Stoga se teoretski raspon rezultata kreće između 1 i 5. Pritom viši rezultat ukazuje na izraženiju nadu u bolju budućnost.

3. Psihometrijske osobine

Novokonstruirana Skala nade u budućnost do sada je primijenjena u dva prigodna uzorka, manjem uzorku koji su činile 43 odrasle osobe i u većem uzorku koji je uključivao 300 odraslih osoba. Manji uzorak od 43 sudionika uključivao je odrasle osobe u dobi od 25 do 68 godina ($M=41$, $SD=13.7$) iz Šibensko-kninske i Zadarske županije, pri čemu su veći dio uzorka činile žene (61%). Veći uzorak od 300 sudionika uključivao je osobe u dobi od 25 do 75 godina ($M=50,5$, $SD=14,6$) iz različitih dijelova Hrvatske, heterogenih sociodemografskih karakteristika. Polovicu uzorka činili su muškarci. Među sudionicima istraživanja bilo je 55% zaposlenih, 16% nezaposlenih i 29% umirovljenih osoba. Većina sudionika bila je u braku (77%), te je imala djecu (83%). Skala je primijenjena samo na osobama odrasle dobi zato što bi generativnost, pa tako i njezina podkomponenta vjere u vrstu, teoretski, do punog izražaja trebala doći tek u odrasloj dobi. Prvo su u preliminarnim analizama na rezultatima manjeg uzorka provjerene latentna struktura i pouzdanost tipa unutarnje konzistencije skale te je provedena analiza pojedinih čestica. Eksploratornom analizom na zajedničke faktore rezultata dobivenih u ovom uzorku preliminarnog istraživanja izlučen je jedan faktor, koji je objasnio 48.7% varijance rezultata. Sve čestice skale imale su faktorsko zasićenje veće od .60 i nespurioznu korelaciju s ukupnim rezultatom veću od .50, osim prve čestice («Život je u osnovi dobar i vrijedan življenja»). Ona je imala faktorsko zasićenje manje od .30 i nespurioznu korelaciju s ukupnim rezultatom manju od .30. Ipak je odlučeno da se čestica zadrži i da se njezina svojstva provjere u kasnijem većem istraživanju zato što je svojim sadržajem indikativna za konstrukt

vjere u vrstu ili vjere u vrijednost ljudskog djelovanja, kako ga McAdams i sur. (1998) još nazivaju. U preliminarnom istraživanju pokazalo se da skala ima visoku unutarnju konzistenciju, bez obzira na mali broj od osam čestica (Cronbach alpha iznosio je .85).

Analizom na zajedničke faktore rezultata dobivenih na Skali nade u budućnost u kasnijoj primjeni na uzorku od 300 odraslih osoba potvrđena je jednofaktorska struktura skale, s vrijednošću karakterističnog korijena faktora od 3.98. S obzirom na sadržaj čestica skale, riječ je o faktoru nade da će život za buduće generacije biti bolji i da ljudsko djelovanje i trud ima smisla. Ekstrahirani faktor objasnio je oko 50% zajedničke varijance rezultata. Svaka od osam čestica skale imala je zadovoljavajuće faktorsko zasićenje i zadovoljavajuću nespurioznu korelaciju s ukupnim rezultatom. Sve čestice osim 1. i 7. imale su faktorsko zasićenje veće od .70 i nespurioznu korelaciju s ukupnim rezultatom veću od .60. Međutim, i ove dvije čestice imale su korelaciju s izlučenim faktorom veću od .40 i nespurioznu korelaciju s ukupnim rezultatom veću od .40. O visokoj unutarnjoj konzistenciji skale govori vrijednost koeficijenta Cronbach alpha od .88. Dakle, jednofaktorska struktura skale i visok koeficijent unutarnje konzistencije govore u prilog tome da skala pouzdano mjeri jedan homogeni konstrukt.

Osnovni deskriptivni parametri Skale nade u budućnost i njene korelacije s nekim drugim teoretski relevantnim konstruktima prikazani su u Tablici 1.

Tablica 1. Osnovni deskriptivni parametri Skale nade u budućnost i korelacije rezultata na ovoj skali s rezultatima na drugim skalama teoretski povezanih konstrukata (N = 300)

M (aritmetička sredina)	4.03
Sd (standardna devijacija)	0.69
Raspon	1.50 – 5.00
Shapiro-Wilks test normalnosti distribucije	W= .95 p< .01
Fergusonov delta-koeficijent	.80
(A)simetričnost	-.71
Spljoštenost	.42
Cronbach alpha	.88
Prosječna korelacija među česticama	.49
Korelacije s drugim konstruktima	
Povjerenje u ljude	.20*
Generativna briga	.27*
Generativna predanost	.29*
Generativno djelovanje	.17*
Životno zadovoljstvo	.40*
Integritet	.53*

*p< .01

Distribucija rezultata na skali značajno odstupala od normalne ($W = .95$, $p < .01$), pa mjere centralne tendencije treba uzimati uz odgovarajući oprez. Dobivena je negativno asimetrična distribucija, pomaknuta prema višim vrijednostima. Visoka aritmetička sredina rezultata na skali je očekivana i vjerojatno odražava težnju osoba da sačuvaju fundamentalnu pozitivnu sliku o životu i svijetu kakvog predviđaju u budućnosti.

Raspon rezultata, standardna devijacija i Fergusonov delta koeficijent osjetljivosti ukazuju na zadovoljavajuću osjetljivost skale.

Nisu utvrđene značajne razlike između muškaraca i žena, kao ni značajne razlike među osobama mlađe (25-40 godina, $M = 32.61$), srednje (41-60 godina, $M = 50.70$) i starije (60-75 godina, $M = 67.95$) odrasle dobi, kao niti značajan utjecaj interakcije spola i dobi na rezultate na ovoj skali. Također, povezanosti rezultata na skali s dobi i s godinama školovanja u ispitivanju na uzorku od 300 odraslih osoba nisu bile značajne. Izgleda da muškarci i žene, različite dobne podskupine odraslih, kao i osobe različitog stupnja obrazovanja, izražavaju u prosjeku sličan stupanj optimizma prema budućnosti, nade u bolji život za buduće generacije, vjere u napredak čovječanstva i sl. Čini se da su ovaj globalni optimizam i nada gotovo inherentni životu i ljudskom djelovanju, te su kao takvi u sličnoj mjeri izraženi u osoba oba spola i u različitim dobnim podskupinama odraslih.

U prilog konvergentnoj valjanosti skale govore njezine značajne korelacije s rezultatima na mjerama konstrukata koji bi trebali biti povezani s nadom u budućnost, kao aspektom komponente vjere u vrstu. Kako je vjera u vrstu komponenta generativnosti, tako bi i nada u budućnost kao aspekt ove komponente trebala značajno korelirati s mjerama drugih komponenti generativnosti, što je i potvrđeno. Pokazalo se da su rezultati na Skali nade u budućnost značajno pozitivno povezani s rezultatima na sljedećim mjerama komponenti generativnosti: adaptirana Loyola skala generativne brige, Skala generativne predanosti, subskala povjerenja iz Skale cinizma i povjerenja i Skala generativnog djelovanja. Na osnovi veličine ovih koeficijenata korelacije također se može govoriti i o divergentnoj valjanosti skale, budući da su koeficijenti korelacije koji se odnose na povezanost s drugim specifičnim komponentama generativnosti relativno niski, što govori u prilog nezavisnosti konstrukta nade u budućnost u odnosu na druge komponente generativnosti. Nadalje, rezultati na Skali nade u budućnost značajno su korelirali i s rezultatima na Skali zadovoljstva životom Dienera i suradnika i s rezultatima na Skali integriteta autorice Hawley. Ove su korelacije veće nego li korelacije rezultata na Skali nade u budućnost s rezultatima na mjerama drugih komponenti generativnosti. To nije sasvim neočekivano s obzirom na to da je vjera u vrstu specifičnija komponenta generativnosti u odnosu na ostale koje su međusobno uže povezane i koje se više odnose na brigu za mlađe generacije i vlastite doprinose društvu nego li komponenta vjere u vrstu. Budući da se Skala nade u budućnost dijelom odnosi i na uvjerenje da je život vrijedan življenja i da ljudsko djelovanje i trud imaju smisla, ne iznenađuje njena značajna korelacija s rezultatima na Skali integriteta koja ispituje doživljaj smislenosti i koherentnosti ranijeg života. Također ne iznenađuje nalaz da osobe koje su općenito zadovoljnije životom izražavaju i veću nadu u budućnost, vjerojatno stoga što procjenjuju da će i u budućnosti biti zadovoljne. Korelacije

rezultata na skali nade s rezultatima na skalama životnog zadovoljstva i integriteta umjerene su veličine, što pokazuje da ispituju različite konstrukte.

Zaključno bi se moglo reći da Skala nade u budućnost ima dobru faktorsku i konvergentno-divergentnu valjanost, visoku pouzdanost tipa unutarnje konzistencije i zadovoljavajuću osjetljivost. Premda je izvorno namijenjena ispitivanju jednog aspekta generativne komponente *vjere u vrstu*, može se koristiti i u istraživanjima sličnih konstrukata koji se odnose na nadu i optimizam u odnosu na budućnost, vjerovanje u to da je život vrijedan i sl.

LITERATURA

- Ćubela Adorić, V., Tucak, I. (2006). Skala cinizma i povjerenja (CIP). U: V. Ćubela Adorić, A. Proroković, Z. Penezić, I. Tucak. (ur.). *Zbirka psiholoških skala i upitnika*, 3 (str. 15-23). Sveučilište u Zadru.
- Erikson, E. (1984). *Childhood and society*. London: Triad Paladin.
- Kotre, J. (1984). *Outliving the self: Generativity and the interpretation of lives*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Lacković-Grgin, K., Penezić, Z., Tucak, I. (2002). Odnos generativnosti i drugih komponenti ličnosti Eriksonova modela u osoba mlađe, srednje i starije odrasle dobi. *Suvremena psihologija*, 5, 9-30.
- McAdams, D. P., de St. Aubin, E. (1992). A theory of generativity and its assessment through self-report, behavioral acts and narrative themes in autobiography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62(6), 1003-1015.
- McAdams, D. P., Hart, H. M., Maruna, S. (1998). The anatomy of generativity. U: D. P. McAdams, E. de St. Aubin (Ur.). *Generativity and Adult Development: How and Why We Care for the Next Generation* (str. 7-43). Washington, D.C.: APPA Press.
- Stewart, A. J., Franz, E., Layton, L. (1988). The changing self: Using personal documents to study lives. *Journal of Personality*, 56(1), 41-74.
- Van De Water, D. A., McAdams, D. P. (1989). Generativity and Erikson's "belief in the species". *Journal of Research in Personality*, 23, 435-449.
- Wrightsmann, L. S. (1991). Interpersonal trust and attitudes toward human nature. U: J. P. Robinson, P. R. Shaver, L. S. Wrightsmann (Ur.). *Measures of personality and social psychological attitudes* (str. 373-412). San Diego: Academic Press.

SN – Skala nade u budućnost

Ispred Vas se nalaze određene tvrdnje. Molimo Vas da što iskrenije odgovorite koliko se slažete ili ne slažete sa svakom od njih. Uz svaku tvrdnju označite odgovarajući broj.

Koristite pri tome skalu na kojoj brojevi imaju sljedeća značenja:

1	2	3	4	5
uopće se NE slažem	uglavnom se NE slažem	niti se slažem, niti se ne slažem	uglavnom se slažem	u potpunosti se slažem

1. Život je u osnovi dobar i vrijedan življenja	1	2	3	4	5
2. Optimističan sam prema budućnosti čovječanstva.	1	2	3	4	5
3. Vjerujem da se glavni svjetski problemi mogu riješiti.	1	2	3	4	5
4. Nadam se poboljšanju života u budućim generacijama.	1	2	3	4	5
5. Ljudsko djelovanje i poduzetnost nisu uzaludni.	1	2	3	4	5
6. Vjerujem u napredak čovječanstva.	1	2	3	4	5
7. Ima smisla truditi se u životu nešto postići.	1	2	3	4	5
8. Vjerujem da će život za buduće generacije biti bolji.	1	2	3	4	5